

«KAMOLOT»
KUTUBXONASI

Агата
Кристи

Ўнта негр боласи

CH0000032978

Агата
Кристи

Ўнта негр боласи

УЎК: 821

КБК: 84.4(Ингл)

К-81

Кристи, Агата.

Ўнта негр боласи. Тошкент: Янги аср авлоди, 2014.
- 204 б.

ISBN 978-9943-27-189-0

Агата Кристи номини алоҳида таништиришга ҳожат йўқ. Адабиёт аҳли томонидан ҳақли равишда детектив жанрининг етакчиларидан бири сифатида тан олинган. Унинг мазкур асарида ҳам китобхон сирли ва қизиқарли оламга саёҳат қилиши муқаррар. Муаллифнинг ўзи айнан шу асарини энг яхшиси дея эътироф этгани ҳам бежиз эмас.

Ўшбу асарда бир-бирига ҳеч қандай алоқадор бўлмаган унта одам хилват оролдаги уйга келади. Сирли таклифнома билан уларни бу ерга ким чақирди? Яхши детектив ихлосмандларининг юраги дарров шув этиб кетадиган манзара. Дунёдан ажраб қолган бум-буш орол, куп хонали, зимистон йулакли катта сирли уй ва Занжилар оролининг соҳиби таклифига кура уйга келган унта мутлақо нота ниш, бир-бирига ўхшамаган унта одам. Бу ерда уларни қулай шарт шароитлар, мазали таом ва шинам ётоқхоналар кутиб турибди. Лекин ҳавас қилгудек меҳмондўстлик тез орада саробга айланиб, меҳмонлар савдойи қотил қўрган тузоққа тушиб қолгани маълум бўлади. Улар оролнинг тошлоқ заминига қадам қўйган заҳоти тузоқ ёпилган. Оролдан қочишнинг иложи йўқ. Барчани шубҳа-ғумон чулғаб олган. Чехраларда ажал сояси. Қўрқув ва даҳшат. Фақатгина болалар санок шеъри ва митти негр болалари тугаши билан бу даҳшатли уйинга ҳам хотима ясалади. Бироқ нега?!

Уларни бирин-кетин энг ғайриоддий йўللار билан ўлдириш кимга керак? Нима учун содир бўлаётган воқеаларнинг бари қувноқ болалар шеъри билан чамбарчас боғлиқ? Наҳотки бу жумбоқнинг ечими топилмаса, наҳотки ҳаммаси улимга маҳкум бўлса? Лекин нима учун? Улар ростдан ҳам айбдорми?

Таржимон:

Ҳасанбой Тешабоев

ISBN 978-9943-27-189-0

© Агата Кристи, «Ўнта негр боласи». «Янги аср авлоди», 2014 йил.

Биринчи боб

Кашандалар учун мулжалланган биринчи класс вагоннинг бир бурчагида судья Уоргрейв – у яқинда истейфого чиқди – сигара тутатганча «Таймс»даги сиёсий хабарларни куздан кечирарди. Куп ўтмай, газетани четга суриб, ойнадан қаради. Поезд Сомерсетдан ўтиб борарди. Судья хаёлан чамалаб курди – яна икки соат йул босиш керак.

Йул буйи Занжилар ороли ҳақида газеталарда ёзилган гапларни қайта-қайта эслаб чиқди. Уни аввал америкалик миллионер – иштиёқманд яхтачи сотиб олган. Тез орада Девон қирғоғидан унча олис бўлмаган ушбу оролда замонавий усулда қурилган ҳашаматли уй қад ростлади. Бирок не надоматки, миллионер учун янги овунчоқ бўлмиш учинчи хотинининг кема чайқалишига тоби йуқ экан. Шу боис, миллионер уйиниям, оролнияма баҳридан утишга мажбур бўлди. Қарабсизки, газеталарда ғоят жозибадор таъриф тавсифлар билан орол сотилиши ҳақида эълон пайдо бўлди.

Кейин оролни аллақандай жаноб Оним сотиб олгани ҳақида хабар тарқалди. Шундан сунг газета хроникачиларининг бой тасаввури ишга тушиб кетди. Аслида Занжилар оролини Голливуд киноюлдузи мисс Габриэлла Тёрл сотиб олган! Бир неча ойни уша ерда хотиржам, яъни мухбирлару олди-қочди шов-шувлардан йироқда ўтказмоқчи! «Бизи Би» назокат билан шама қилди: Орол қиролик оиласининг ёзги қароргоҳи бўлади. Жаноб Мерриуэдер қулоғига бундан-да ажиб гаплар чалинибди: гуёки оролни ёш лорд Л. сотиб олган. Ва ниҳоят у ҳам Купидон¹ қурбонига

¹ Қадимги Рим мифологиясида севги маъбуди.

айланиб, энди асал ойини шу оролда ўтказишни ният қилмоқда. «Жонас га аниқ-тиниқ маълум эди – ута махфий тажрибалар ўтказиш мақсадида оролни ҳарбий флот бошқармаси сотиб олган!

Дарҳақиқат, Занжилар ороли газета саҳифаларидан тушмас эди.

Судья Уоргрейв чунтагидан хатни олди. Бунчалик хунук дастхатни ўқиш амримаҳол бўлса-да, ажи-бужи навлар орасида аниқ ёзилган жумлалар ҳам кузга ташланарди:

Кимматли Хоренс... Юз йилдан бери билинмай кетдингиз... Занжилар оролига албатта келинг... Маф-гункор жой... гаплашадиган гап куп... ёқимли хотиралар... табиат қўнида бўламиз... офтобда тоблана-
12.40. Паддингтон вокзалидан... Сизни Овк-рижда кутиб оламан... – хат охирига жимжимадор ғизо қўйилган, – доимо интизор Констанция Калмингтон...

Судья Уоргрейв хаёлида ўтмиш хотираларини жонлантириб, леди Констанция Калмингтонни охирги марта қачон курганини эслашга уринди. Чамаси етти йил аввал. Агар саккиз йил бўлмаса. Ушанда у офтобда тобланиш, табиат ва «ҳақиқий эркак» қўнида бўлиш учун Италияга жўнаб кетганди. Шундан сўнг Сурияга кучиб ўтган. У ерда янаям жазирама қуёшда тобланиб, ёввойи табиат ва бадавийлар билан тиллашишни мақсад қилган.

«Орол сотиб олиш, – деб уйлади судья, – сирли ҳаёт қўнида яшаш Констанция Калмингтон феъл-атвориға тамомила мос тушади». Судья мамнун бош ирғади: айни пайтда узидан хурсанд эди – ҳар доим-гидек нишонга беҳато ўрди. Кейин кузи илиниб, бир маромда чайқала бошлади.

Вера Клейторн – у ўчинчи классда кетаётганди – уриндик сўянчиғига ўзини ташлаб, кузини юмди. Вагонда ундан булак яна бешта йуловчи бор эди. Бугун

поезднинг ичи улгудек иссиқ! Бирмунча вақт булса ҳам, денгизда яшаш қандай ёқимли! Иуқ, иш борасида омади чопишини сира кутмаганди! Ёзда иш қидирсанг, нуқул болалар ичида уралашиб юришга тўғри келарди. Котибаликка жойлашиб олиш деярли иложсиз нарса. Ҳатто агентлик орқали ҳам.

Бирдан хат олди:

Менга сизни «Ишбилармон аёллар» агентлиги тавсия қилди. Адашмаётган булсам, улар сизни яхши билишади. Қанча маош олмоқчи эканингизни айтинг. Олдиндан барчасига розиман. 8 августдан бошлаб хизмат бурчингизни бажаришга киришасиз. Поезд 12.40 да Паддингтон вокзалидан жўнаб кетади. Сизни Оутбриж оекатида кутиб олишади. Иул харажати учун беш фунт қўшиб жўнагяпман. Самимият ила, Анна Нэнси Оним .

Юқорига манзил ёзиб қўйилган: Занжилар ороли, Стиклахевн. Девон .

Занжилар ороли! Кейинги пайтларда газеталар фақат шу ҳақда ёзишяпти! Мухбирлар тагдор лўқмалар ташлаб, ажабтовур мишмишларни урчитишарди. Афтидан, ҳаммасини ҳам рост деб булмасди. Лекин нима булган тақдирда ҳам, уша уйни миллионер қурдирган. Ва айтишганидек, у ердаги дабдабадан ҳар кимнинг ақли шошади.

Яқинда тугаган семестр тўфайли хийла толиққан Вера Клейторн: «Уртамиёна мактабда жисмоний тарбия ўқитувчиси булиш нималиги ёлғиз худога аён... Қанийди, бирорта тузукроқ мактабдан иш тополсам», – деб уйлади. Бу уйдан ичи зил кетса-да, узини-узи койий бошлади: «Иуқ, омадим келди аслида. Агар ишинг терговда булса, охир-оқибат сени ҳатто оқлаб юборишганда ҳам, гарданингда бир умрлик доғ қолади».

Кейин терговчи уз хулосасида ундаги дадиллик ва жасурликни алоҳида қайд қилиб утгани эсига тушди.

Ҳа, тергов яхши ўтди. Бундан ортиғини кутиб бўлмасди. Хамилтон хоним ҳам унга жуда меҳрибонлик қилди... Агар Хьюго бўлмагандами... (Йўқ, йўқ, энди Хьюго ҳақида уйламайди!)

Бетоқат иссиққа қарамай, эти жимираб кетди. Денгизга бораётганидан афсусланди. Кўз унгида таниш манзара пайдо бўлди. Сирил қоя томон сузиб кетяпти, боши гоҳ сув юзида пайдо бўлади, гоҳ куринмай қолади... Пайдо бўлади, куринмай қолади – куринмай қолади, яна пайдо бўлади... У ортидан суза бошлади, тулқинларни осонликча кесиб утяпти, қул ҳаракатлари одатдагидек. Лекин яхши билади, улгурмаслигини жуда яхши билади...

Денгиз – илиқ мовий тулқинлар – иссиқ қумда соатлаб ётиш – ва Хьюго – Унинг айтишича, ҳаммадан ҳам... Йўқ, Хьюго ҳақида уйлаш мумкинмас...

У кузини очиб, қаршисида утирган баланд буйли, офтобда қорайган, мовий куз, дурдоқ лаблари буришган эркакка норози қиёфада куз ташлади. «Бас бойлашим мумкин, бутун умри саргардон ўтган. Купни курган одамлиги аниқ...»

Рупарасида утирган қиз ҳақида тасаввур ҳосил қилиш учун Филипп Ломбардга бир қарашнинг ўзи кифоя қилди. Чиройлиқкина, лекин кузларида ўқитувчиларга ҳос нимадир бор... Совуққон. Ҳаётда ҳам, севги-муҳаббат борасида ҳам ўзини хафа қилдириб қўймаслиги шубҳасиз. Бир омадини синаб курсамикан?

Шуни уйларкан, бирдан қошларини чимирди. Йўқ, йўқ, ҳозир бунга вақт қайда? Олдинда иш кутиб турибди. Бутун эътиборини шунга қаратиши керак. Қизиқ, қанақа иш кутиб турган экан-а?

Моррис вазиятни чигаллаштирди:

– Ўзингизга ҳавола, капитан Ломбард, – хоҳлама-сангиз, воз кечинг.

Филипп уйчан суз қотди:

– Юз гиней таклиф қияпсизми? – Буни шунчалик бепарво айтдики, гуёки у учун юз гиней арзимаган чақадек. Нақ юз гиней-а! Ахир ҳозир тушлик қилганиям пули йуқ. Барибир, Моррисни алдай олмаган чиқар. Уни пул масаласида алдай олмайсан – унақа одам эмас. Ер тагида илон қимирласа билади.

– Бошқа ҳеч нарса айтолмайсизми? – худди шундай бепарво оҳангда давом этди у.

Жаноб Айзек Моррис сийқа бошини кескин чайқаб қуйди:

– Йуқ, жаноб Ломбард, шу билан гапимга нуқта қуяман. Хатарли ишларда сизга ҳеч ким тенг келолмаслиги мижозимга маълум. Сизга юз гиней бериб қуйишни топширишди – эвазига сиз Девондаги Стиклхевнга боришингиз лозим. Унга энг яқин станция Оукбриж. Уша ерда сизни кутиб олишади ва машинада Стиклхевнга етказишади. У ердан моторли қайиқда Занжилар оролига сузиб кетасиз. Оролда эса мижозим ихтиёрига ўтасиз.

– Купгами? – атиги шуни суради Ломбард.

– Купи билан бир ҳафтага.

Муйловидан юлганча капитан Ломбард деди:

– Ноқонуний ишларга тоқат қилолмаслигимни билсангиз керак?

Шу жумлани айтаркан, суҳбатдошига шубҳали қараб қуйди. Қалин лабларида ним табассум куринса-да, жаноб Моррис мутлақо жиддий жавоб берди:

– Агар сизга ноқонуний нимадир таклиф қилишса, рад қилишга тулиқ ҳаққингиз бор, албатта.

Кейин жилмайиб қуйди – вой густоҳ! Шундай жилмайдики, гуё Ломбард утмишда умуман қонун жонкуяри бўлмаганини билиб тургандек.

Ломбард ҳам илжайишдан узини тиёлмади. Албатта, бир-икки марта қулга тушишига сал қолганди! Лекин унга ҳаммаси қўл келарди! Уни деярли ҳеч нарса тўхтатолмасди. Худди шундай, деярли ҳеч

нарса. Афтидан, Занжилар оролида ҳам зерикиб қолмайди...

Мисс Брент – у чекмайдиганлар учун вагонда кетиб борарди – гуё таёқ ютгандек тик утирар, узига эрк бериш унга тамомила ёт эди. Ёши олтмиш бешдан ошган, замонавий бебошликларни маъқулламасди. Отаси, эски полковник гавдани қандай тутишга ҳаммадан куп эътибор қаратарди. Замонавий ёшлар утакетган тартибсиз – ғалати қилиқларига куз ташласанг бас, умуман олганда, бир қарашда тушунарли...

Узидаги тақводорлик ва мустаҳкам иродадан мамнунлик ҳисси мисс Эмили Брентга одамлар билан лиқ тула учинчи класс вагонда кетиш ноқулайликлари ва димиққан ҳаво ҳақида уйламасликка кумаклашарди.

Ҳозир ҳамма узига эрк берган. Тишни фақат офриксиз суғуришади, уйқусизликдан ҳар хил уйқу дори ютишади, фақат юмшоқ курсиларда ёки қултиққа ёстик тиқиб утиришади, ёш қизлар эса худо билади қанақа кийимда юришибди, корсет тақишмай қуйган. Ёзда булса уззуккун ярим яланғоч пляжда ётишади... Мисс Брент лабларини қимтиди. Муайян доира одамлари ўзини қандай тутиши лозимлигини ўз мисолида курсатиб бергиси келарди... Ёдига утган ёз тушди. Йўқ, йўқ, бу йил ҳаммаси бутунлай бошқача бўлади. Занжилар ороли... Кейин куп уқийверганидан ёд бўлиб кетган хатни яна куз олдига келтирди:

Қадрли мисс Брент, мени ҳалиям унутмагансиз деган умиддаман. Бир неча йил аввал августда Беллхевн пансионида бирга яшагандик. Уртамизда умумий жиҳатлар жуда купдек туюлганди менга ушан-

да.

Энди Девон соҳили яқинидаги оролчада хусусий пансионат очяпман. Менимча, у асил таомларга бой, янги урф булган эрмаклардан йироқ пансион учун жуда мос тушади – қисқаси, сиз каби осуда ҳаёт ва назокатни одат қилган эски мактаб одамлари учун

пансион. Бу ерда ярим яланғоч ёшлар ҳам, қоқ тунда оромбузар граммофонлар ҳам булмайди. Ёзда Занжилар оролида дам олишга имкон тополсангиз, жуда хурсанд булардим. Албатта, азиз меҳмоним сифатида мутлақо бепул. Сизга август маъкул келадими? Айтайлик, саккизинчи санадан бошлаб?

Самимият ила А. Н...»

– Барибир исми нима эди-я? Имзоси ҳам жуда таажжуб. Ҳозир ҳамма наридан-бери қул қуйишга ўтган, – Эмили Брентнинг зардаси қайнади.

У Беллхевнда учратган одамларни бирма-бир хаёлига келтирди. Сўрункасига икки ёзни уша ерда ўтказганди. У ерда ҳалиги ёқимтой кекса аёл яшарди. Миссис, миссис – айтганча, фамилияси нима эди-я? Отаси руҳоний булган. Яна у ерда мисс Олтон ёки Оден билан танишган. Йўқ, йўқ, фамилияси Оньон эди! Ҳа, албатта Оньон!

Занжилар ороли! Газеталарда Занжилар ороли ҳақида кўп ёзишди. Аввал аллақандай киноюлдузгами-ей, америкалик миллионергами-ей қарашли булган экан. Албатта, купинча бунақа ороллар сувтекинга сотиладди – ҳар ким ҳам орол сотиб олишни хоҳламайди. Дастлаб оролда яшаш ҳақиқий саргузаштдек туюлади. У ерга жойлашиб олгандан кейин шунақа дахмаларга дуч келасанки, ундан тезроқ қутулсам эди, дея орзу қилишга тушасан. «Нима булган тақдирда ҳам, – деб уйлади Эмили Брент, – мен учун бепул дам олиш кафолатланган. Айниқса ҳозир, моллий аҳволи танг бўлиб турган бир пайтда пулни тежаб қолиш имконини қўлдан чиқармайди. Ахир тузукроқ дивиденд ҳам тулашмаяпти. Афсус, уша миссис ҳақида деярли ҳеч нарсани эслай олмаяпти. Оньон хоним деганлари балки ёшгина киздир».

Генерал Макартур ойнадан кўз ташлади. Поезд Эксетерга яқинлашиб қолганди. Генерал уша ерда бошқа поездга утириши керак. Темир йўллар илон

изи булгани етмагандек, поезднинг тошбақа тезлигидан ҳар қандай одамнинг қони қайнаб кетади. Ахир туғри юрилса, Занжилар ороли қул узатса етгулик жойда.

Уша Оним кимлигини барибир тушуна олмади. Афтидан, Пройд Леггард билан Жонни Дайернинг оғайниси булса керак.

«Ҳарбийдаги эски дустлар тупланамиз... Қадрдон даврлар ҳақида гаплашгим келяпти».

«Нима дерди, қадрдон даврлар ҳақида ўзи ҳам бажонидил гаплашади. Унга гуё кейинги йилларда эски дустлари узини четга олиб қочаётгандек туюларди. Ҳаммаси уша лаънати мишмишлар туфайли! Қаранг-а! Ахир орадан оз эмас, кўп эмас, нақ уттиз йил утган булса! Албатта, Армитиж валақлаб қуйган, – деган хулосага келди. – Сурбет куппак. Хуш, у ниманиям биларди? Ҳа, майли, ўйлаб утиришга арзимаydi бу. Бундан ташқари, фақат узигагина гоҳ у, гоҳ бу оғайниси олайиб қараётгандек туюляпти, холос.

Уша Занжилар ороли қанақалигини куриш ҳам қизиқ. У ҳақда қанча мишмиш тарқалмади. Афтидан, уни Ҳарбии флот, Ҳарбий вазирлик ёки Ҳарбий ҳаво кучлари сотиб олгани ҳақида овозалар унчалик ҳам ҳақиқатдан йироқ эмас...

Оролдаги ўйни америкалик ёш миллионер Элмер Робсон қурдирган. Айтишларича, бунинг учун бир дунё пул сарфлаган. Шундай экан, у ердаги дабдаба чинакамига шоҳона...

Эксетер! Яна бир соат поездда юриш керак! Ҳар қанақасига бардош етмайди. Қанийди, тезроқ юрсак...»

Доктор Армстронг Солсбери текислиги буйлаб уз «Моррис»ида кетиб борарди. Тинкаси қуриди... Муваффақиятнинг узига яраша азоби ҳам бор. Харлистритдаги ҳашаматли хонасида, замонавий аппаратуралар қуршовида оппоқ либосга бурканганча кунни

кунга улаб, олдинда нима кутиб турганини билмай, **муваффақиятми** ёки аксинча дея юрак ҳовучлаб **ўтирган** дамлар утди-кетди.

Муваффақият қозонди. Толеи баланд экан! Чунончи, **омаднинг** бир ўзи камлик қилади, яна яхши профессионал бўлиш ҳам керак. У ўз ишини биларди – лекин муваффақият учун бу етарли эмас. Яна омад **кулиб** боқиши ҳам керак. Унга омад кулди! Аник ташхис, бир-иккита миннатдор бемор, яна кимлар **денг** – бадавлат ва жамиятда мартабали аёллар – **қарабсизки**, у ҳақда гапира бошлашди: «Армстронгга учраб **куринг**, ёш булса ҳам, шунақа билимдон. Масалан, Пэмни олинг. Кимларда даволанмади дейсиз, йиллаб, гапимни эшитяпсизми, йиллаб даволанди. Фақат Армстронг унга нима булганини бир қарашда дарров тушунди».

Шу-шу ишлар юришиб кетди.

Доктор Армстронг таниқли шифокорга айланди. Энди кунлари дақиқама-дақиқа тақсимлаб қуйилган. Дам олишга вақти қолмасди. Шунинг учунми, бугунги фараҳбахш **август** тонгида кунгли тоғдек кутарилди. Ахир Лондонни тарк этиб, бир неча кунни Девон қирғоғидаги оролда утказиш учун жунаб кетяпти. Албатта, буни ҳам тулақонли дам олиш деб булмасди. Мактуб ғоят мужмал жумлалар билан битилган булса-да, унга илова қилинган чек ҳар қандай шубҳани тумандек тарқатиб юборарди. Ақлбовар қилмас гонорар. Уша Онимларда пул ачиб ётган булса керак. Афтидан, эр рафиқаси саломатлигидан қаттиқ ташвишда, лекин уни безовта қилмай аҳвол қандайлигини билмоқчи. Аёл эса ҳеч қачон шифокорга куришни хоҳламайди. Шундай асаб билан...

«Ургилдим, бунақа асаблардан! – докторнинг қоллари чимирилди. – Ургилдим, бу аёллару улардаги асаблардан!» Лекин нимаям дерди, аёллардаги инжиқлик унга фақат фойда келтирди. Уни йўқлабг-

келган аёлларнинг тенг ярми ҳеч қандай касал эмасди. Шунчаки зериккандан узларини касалга чиқаришади. Лекин бу ҳақда бир оғиз айтиб қур-чи! Ва ниҳоят, у ёки бу нағмани қидириб топиш қийинми:

Сизда (қандайдир узунроқ илмий атама) бироз меъёрида эмас. Ҳеч қандай жиддий муаммо йўқ, аммо даволаниб олишингиз керак. Даволаниш энг осон... Ахир тиббиётда купинча ишонч даволайди. Доктор Армстронг эса ўз ишида ниманидир билар, умид бағишлаш ва тасалли беришда эса олдига ҳеч ким тушолмасди.

Бахтига ўша воқеадан сунг қачон бўлганми ўзи – ун йўқ-йўқ, аллақачон ун беш йил булди, узини кўра ола билди. Чинакам муъжиза туфайли кутулиб қолди. Ҳа ўшанда бирдан чуқиб қолганди. Бирок руҳий изтироб иродасини намоён қилишга мажбур қилди. Эртаси кўниёқ ичишни ташлади. Ушанда кутулиб қолгани ростдан ҳам муъжиза бўлганди...

Қулоқни коматга келтирувчи автомобиль гудогидан сесканиб тушди. Ёнидан соатига камида бир юз уттиз километр тезликда баҳайбат Супер спорте далмейн физиллаб утиб кетди. Доктор Армстронг тусиққа урилиб кетай деди. Йўлда ўпкасини қўлтиқлаб юрадиган каллаварам ёшлардан бири булса керак. Шунчалик жонига тегиб кетишди. Ахир муъжиза туфайли омон қолди – бу гал ҳам. Жин урсин, ўша галварсни!»

Тони Марстон машинасини чинқиртирганча Миа қишлоқчасидан утиб бораркан, узича уйларди: «Бунақа шалдироқ аравани каердан олишади? Тошбақага ухшаб судралишади. Энг ёмони, йўл бериш у ёқда турсин, албатта, йўлнинг уртасидан юриши керак! Бизнинг йўлларда юриш қанақа бўлишини курсатиб қўёлмайсан. Францияда булса бошқа гап...

Шу ерда тухтаб, томок хуллаб олсамикан ёки кетаверсинми? Вақт дегани бемалол. Атиги юз эллик чақирим йўл қолди, холос. Майли, занжабилли лимо-

над қушилган жин ичиб олади. Ахир бунақа иссиққа одам зоти чидамайди!

Менимча, об-ҳаво панд бермаса, оролчада мириқиб дам олиш мумкин булади. Қизиқ, уша Оним қанақа одам экан ўзи? Кўрмаганнинг кургани қурсин» хилидан бўлса керак. Пулини қаёққа сарфлашни билмай боши котяпти. Малла бунақа одамларнинг дарров исини олади. Ҳа-да, дангалини айтганда, бошқа нима ҳам қилсин бечора. Ахир ўзининг сарик чақасиям ивк бўлса...

Ичкилик оорасида зикна бўлишмаса рас. Ҳолбуки, бунақа зураки бойлардан ҳар нарсани кутса булади. Афсус, оролни Габриэлла Терл сотиб олгани ҳақида мишмишлар рост бўлиб чикмади. Киноюлдузлар орасида уралашиб юришга жон дерди. На илож, у ерда барибир офатижон қизлар булади деб умид қилишдан ўзга чораси йўқ...

Марстон меҳмонхонада кўп қолиб кетмади. Ташқарига чикиб керишди, эснади, бўлутсиз кум-кук осмонга бир қараб қуйди ва «Далмейн»га утирди.

Расо қадди-қомат, баланд буй, жингалак соч, офтоб қорайтирган юзда чақнаб турган мовий кузлар ҳар қандай киз-жувон эътиборини ўзига тортарди.

У акселераторни қаттиқ босди. Мотор ўкириб, автомобиль тор кучада елдек уча бошлади. Қариялар ва хат ташувчи йигитчалар шоша-пиша ўзини четга олишди. Куча болалари эга ҳайрат тула нигоҳ билан машина ортидан қараб қолишди.

Антони Марстон ғолибона юришини давом эттирди.

Жаноб Блор секин юрадиган поездда Плимутдан келарди. Купеда ундан булак атиги яна битта йуловчи бор эди. Ичаверганидан кузлари хира тортган денгизчи чол. Туғрироғи, ҳозир у мудроқ уйқуда эди. Жаноб Блор ҳафсала билан ён дафтарчасига ниманидир ёзарди. «Мана, уларнинг бари, – деб ўзича гудранди, – Эмили Брент, Вера Клейторн, доктор Армст-

ронг, Антони Марстон, эски судья Уоргрейв, Филипп Ломбард, Муқаддас Михаил ва Георгий нишони, яна «Жанговар хизматлари учун» ордени нишондори генерал Макатур, иккита хизматкор – жаноб Рожерс ва хотини».

Кейин ён дафтарчани ёпиб, чунтагига солиб қўйди. Куз қири билан бурчакка суяниб олган денгизчига қараб қўйди.

Буккунча ичган, омон бул-э, – тахмин қилди жаноб Блор.

Сунгра ҳамма ишни тартиб билан яна бир карра хаёлидан утказди.

«Менимча, қийин иш эмас, – деб уйларди у. – Ортиқча ташвиш булмайди. Қўринишим ҳам айнан шубо».

У урнидан турди, ўзини синчиклаб ойнага солди. Кузгуда ташқи қўриниши уртамиёна бир одам акс этиб турарди. Маъносиз кўк кўзлар, ингичка муйлов. Бу киёфада қандайдир ҳарбий руҳ бор эди. «Ҳатто майор деб ўйлаш мумкин, – деди ўз аксига қараб. – Айтганча, жин урсин, ахир у ерда анави генерал ҳам буладикү. Кимлигимни дарров фош қилади. Жанубий Африка – менга айнан шу керак! Улардан ҳеч ким у ерга бормаган, мен булсам ҳозиргина сайёҳлик агентлигининг маълумотномасини ўқиб чиқдим. Бу ҳақда суҳбатни бемалол қиздираман. Бахтимга, мустамлака аҳолиси дуч келган иш билан шуғулланаверади. Шундай экан, ўзимни жанубий африкалик корчалон деб таништирганим маъқул.

Занжилар ороли. Элас-элас хотирлайди. Ҳали бола пайтида у ерга боришганди. Соҳилдан икки чақирим наридаги бадбуй қоя. Балиқчи қушлар ахлатхонаси. Ташқи қўриниши лаби дурдайган одамни эслатиб юборгани учун оролни шундай деб аташган.

Шунақа оролда уй қуриш таажжуб эрмак! Ёмон об-ҳавода у ерда умуман яшаб булмайди. Қолаверса,

миллионерларда қанақа тантиқликлар бўлмайди дейсиз!»

Бурчакдаги чол уйғонди:

– Денгизда нима булишини олдиндан билиб бўлмайди!

– Мутлақо ҳақсиз, олдиндан ҳеч нарсани билиб бўлмайди, – маъқуллади жаноб Блор.

Чол бир-икки томоқ қирди ва ғамгин оҳангда деди:

– Довул бошланади.

– Йуқ, биродар, – деди Блор. – Ҳаво ажойиб.

– Мен бўлса ҳадемай довул бошланади деяпман, – жаҳли чикди чолни, – буни олдиндан биламан.

– Балки ҳақдирсиз, – мурасасоз рози булди жаноб Блор.

Поезд тўхтади. Чол чайқалганча урнидан турди.

– Шу ерда тушаман, – деди у ва эшикни тортди, лекин очишга кучи етмади. Жаноб Блор ёрдам беришга шошилди.

Чол эшик олдида тўхтади. Қулини тантанавор кутариб, хира тортган кузларини қисиб қуйди.

– Поклан ва тавба қил, – деди у. – Поклан ва тавба қил. Жазо куни яқин.

Кейин перронга гурсиллаб қулади. Ерда ялпайиб ётаркан, ортига қайрилди ва жаноб Блорга хитоб қилди:

– Сизга айтяпман, йигитча. Жазо куни яқин.

«Унга аталган жазо куни меникидан олдинроқ етиб келса керак», – деб уйлади жаноб Блор уз жойига қайтаркан. Кейинчалик қаттиқ адашгани маълум булди.

Иккинчи боб

Оукбриж бекатининг эски биноси олдида бир гала йуловчилар тараддуд ичида тудаланиб қолди. Уларнинг ортидан чамадон ушлаган юк ташувчилар саф тортганди.

Юк ташувчилардан кимдир бақирди:

– Жим!

Таксидан ҳайдовчи тушди.

– Занжилар оролига кетмаяпсизларми? – суради у.

Саволга жавобан бирданига турттаси бош ирғади. Ҳайрон бўлган йуловчилар бир-бирига зимдан қараб олишди.

– Бу ерда иккита такси бор, сэр, – деди ҳайдовчи тўда ичида ёши каттароқ деб судья Уоргрейвга юзланганча. – Қайсидир биттаси Эксетердан келадиган поездни кутиши керак. Унда яна бир жаноб келяпти. Бунга беш дақиқа вақт кетади. Агар орангизда кимдир кутиб туришга рози бўлса, ҳамма бемалол кетарди.

Котибалик бурчини унутмаган ҳолда Вера Клейторн буйруқ беришга одатланган одамларга хос эътирозга урин қолдирмайдиган оҳангда деди:

– Мен қоламан, – кейин гуруҳдаги қолганларга қаради. Бир пайтлар теннис уйнаганда қизларни худди шундай қилиб гуруҳларга ажратарди.

Мисс Брент киборларга хос тарзда:

– Миннатдорман, – деди ва таксига утирди.

Таксичи ҳурмат юзасидан эшикни очиб турди.

Судья Уоргрейв унинг ортидан эргашиди.

Капитан Ломбард деди:

– Мен мисс билан кутиб тураман...

– Клейторн, – деди Вера.

– Мен эса Ломбардман, Филипп Ломбард.

Юк ташувчилар юкларни жойлашди. Таксига урнашиб олгач, судья Уоргрейв кекса қонунчиларга монанд эҳтиёткорлик билан суз бошлади:

– Ажойиб об-ҳаво.

– Ажойиб, – дея маъқуллади мисс Брент.

«Олий даражада илтифотли жаноб экан, – деб уйлади у. – Денгиз бўйидаги пансионларда бунақа одамларни учратмайсан. Афтидан, уша миссис ёки мисс Оньоннинг ажойиб танишлари бор...»

– Бу жойларни яхши биласизми? – сўради судья Уоргрейв.

– Мен Корноуолл билан Торкида бўлганман, лекин Девооннинг бу қисмига илк бор келишим.

– Мен ҳам бу ерларни умуман билмайман, – деди судья.

Такси қўзғалди. Иккинчи таксичи деди:

– Балки машинада кутиб турарсизлар?

– Йўқ, раҳмат, – қатъий рад қилди Вера.

Капитан Ломбард кулимсиради:

– Аслида мен учун ҳам қуёш нурида товланаётган деворлар анча жозибали, шундай бўлса ҳам, балки вокзалга киришни хоҳларсиз?

– Йўқ, йўқ. Вагондаги диққинафасдан кейин тоза ҳавода бўлиш жуда ёқимли.

– Ҳа, бунақа иссиқда поездда юриш тинка-мадорни қуритади, – жавоб қайтарди у.

– Ўзгармай туради деб умид қилиш керак. Ҳавони назарда тутяпман, – мулоимлик билан суҳбатни давом эттирди Вера. – Бизнинг инглиз ёзимиз шунақа беқарорки.

– Бу жойларни яхши биласизми? – капитан Ломбард одатий саволлардан бирини берди.

– Йўқ, бу ерда аввал ҳеч қачон бўлмаганман, – ҳаммасига бирийўла нуқта қўйишга қатъий қарор қилгач, тезда қўшиб қўйди: – Ҳанузгача бекам билан танишолмадим.

– Бекам билан?

– Миссис Оним котибасиман.

– Шунақами?! – Ломбард муомаласи сезиларли даражада ўзгарди: энди анча ишонч билан, лекин такаллуфсиз гапира бошлади.

– Сизга бу ғалати туюлмаяптими? – сўради у.

Вера кулиб юборди:

– Бунинг ҳеч қандай ғалати жойи йўқ. Миссис Онимнинг котибаси тўсатдан оғриб қолди. У агент-

ликка телеграмма жунатиб, урнига кимнидир жуна-
тишни илтимос қилган. Улар мени тавсия қилишди.

– Шунақа денг. Бекангиз билан танишгач, бирдан
сизга ёқмай қолса-чи?

Вера яна кулиб қуйди:

– Ахир мен таътил тугагунча ёлланяпман, холос.
Доимий иш жойим аёллар мактабида. Бундан ташқа-
ри, Занжилар оролини куришга сабрим чидамаяпти.
У ҳақда газеталарда бирам куп ёзишган. Айтинг-чи,
у ер ростдан ҳам шунчалик чиройлими?

– Билмадим. У ерда ҳеч қачон булмаганман, –
деди Ломбард.

– Наҳотки? Онимлар, афтидан, уни деб ақлдан
озади. Улар қанақа узи? Илтимос, айтиб беринг.

Аҳмоқона вазият, – деб уйлади Ломбард, – қизиқ,
улар билан танишманми ё йуқми?»

– Кулингизда ари юрибди, – деди бирдан ҳовлиқма
охангда. – Йуқ, йуқ, қимирламанг, – кейин гуё арини
ҳайдаб юборгандек бўлди. – Ана бўлди! Учиб кетди.

– Раҳмат, жаноб Ломбард. Айниқса, шу ёз ари
купайиб кетди.

– Ҳаммаси иссиқдан. Айтганча, мабодо билмайсиз-
ми, кимни кутиб турибмиз?

– Тасаввур ҳам қилолмайман.

Яқинлашиб келаётган поезд гудоги эшитилди.

– Ана, поездимиз ҳам келди, – деди Ломбард.

Перрондан чиқиш жойида новча чол пайдо бўлди.
Тарашланган оқ сочлари, ҳафсала билан текисланган
оппоқ муйловига қараб истеъфодаги ҳарбий эканини
англаб олиш мушкул эмасди. Баҳайбат чамадон оғир-
лигидан гандираклаб кетган юк ташувчи Вера билан
Ломбард томон ишора қилди.

Вера олдинга чиқди ва жиддият билан узини та-
ништирди.

– Мен миссис Оним котибасиман, – деди у. –
Бизни машина кутяпти, – кейин қушиб қуйди: – Бу
эса жаноб Ломбард.

Чол йиллар забтида хира тортган, аммо ҳали-ҳануз синчков нигоҳларини Ломбардга қадади. Мабодо кимдир унинг кунглидан утган гапларни билмоқчи бўлса, тахминан шундай буларди: «Чиройли йигит. Лекин унда шубҳали нимадир бор...»

Учаласи таксига утирди. Оукбрижнинг сокин кучалари бўйлаб, кейин яна икки чақиримча Плимут катта йулидан юришди. У ёғига гоҳ тор, гоҳ кенг, ут босган ва чалкаш қишлоқ йуллари бошланди.

Генерал Макартур деди:

– Бу ерларни умуман билмаиман. Шарқий Девонда, Дорсет чегарасида уйчам бор.

– Бу ерлар жуда чиройли экан, – деди Вера. – Тепаликлар, қунғир ялангликлар, ҳамма нарса яшнаб турибди, майсалар ҳам жуда қалин.

– Менга қолса бу ер анча зерикарли. Бепоён текисликни афзал кураман. У ерда ҳеч ким орқангдан яширинча писиб келолмайди... – унга карши чиқди Филипп Ломбард.

– Менимча, куп саёҳат қилган бўлсангиз керак? – Ломбарддан суради генерал.

Ломбард бош ирғади.

– Ҳа, дунё кезиб роса тентирадим.

Кейин уйлаб қолди: «Ҳозир мендан урушда қатнашганманми-йўқми, шунини сурайди. Қари аскарларни шундан бошқа нарса қизиқтирмайди».

Бироқ генерал Макартур уруш ҳақида оғиз ҳам очмади.

Улар катта тепаликни ортда қолдириб, айланма суқмоқ йуллар орқали Стиклхевнга етиб келишди. Соҳил бўйидаги бу қишлоқча бир нечта уйдан иборат бўлиб, уларнинг яқинида бир-иккита балиқчилар қайиғи ҳам кузга ташланарди. Ботаётган қуёш нурлари денгиздан жанубда қад ростлаган қояни ёритди.

Ана шу пайт улар биринчи марта Занжилар оролини куришди.

– Қирғоқдан анча узоқ экан, – ҳайрон бўлди Вера.

У оролни бутунлай бошқача тасаввур қилганди – соҳилоуйидаги митти оролча, унда чиройли оқ уй. Бироқ ҳеч қандай уй қуринмасди. Денгиздан кутарилиб чиққан тик қоя олисдан қараганда баҳайбат занжи бошини эслатиб юборарди. Унинг нимасидир ваҳима уйғотарди. Вера беихтиёр сесканиб тушди.

«Етти юлдуз» меҳмонхонасида уларни бир туп одам кутиб турарди. Мункиллаган судья чол, қаддини доим тик тутишга уринадиган мисс Эмили Brent ва жуссадор, қуринишидан қупол бир эркак. У олдинга юрди ва узини таништирди.

– Сизларни кутиб туришга қарор қилдик. – деди у, – ҳаммамиз биратула кетамиз. Менинг исмим Дейвис. Асли Наталданман, илтимос, Трансвал билан чалкаштирманглар. Ҳа-ха-ха, – мириқиб кулди.

Судья Уоргрейв унга ошкора ёвқараш қилди. «Суд залини бўшатиб қўйинг» қабилада буйруқ беришга чоғлангани яққол билиниб турарди. Мисс Эмили Brent мустамлака вакили билан қандай муомала қилишни билмай иккиланганча туриб қолди.

– Кетишдан аввал томоқ хуллаб оласизларми? – илтифот билан таклиф қилди Дейвис.

Унинг таклифига ҳеч ким жавоб бермади. Кейин жаноб Дейвис пошнаси билан угирилди ва бармоғини кутариб деди:

– Ундай бўлса кеч қолмайлик. Хужайинларимиз бизни кутяпти.

Шу сузларни айтганда меҳмонлар юзида алланечук саросима пайдо бўлди. Гуё хужайин ҳақида эсла-тиши уларни қарахт аҳволга туширгандек эди.

Дейвис қули билан ишора қилди. Деворга суяниб турган одамлардан бири улар томон яқинлашди. Чайқалиб юришидан денгизчи экани қуриниб турарди. Иссиқ шамол туфайли юзи дағаллашган, қарашлари ҳам маънисиз эди.

– Тайёرمىсизлар, хонимлар ва жаноблар? – суради у. – Қайиқ сизларни кутяпти. Яна иккита жаноб уз машинасида етиб келади. Лекин жаноб Оним уларни кутмасликни буюрган. Қачон келиши ноаниқ.

Улар ўрнидан туриб, денгизчи ортидан чоғроқ бандаргоҳ томон юришди. Унга моторли қайиқ боғлаб қўйилганди.

– Жуда кичкина экан! – деди Эмили Брент.

– Ажойиб қайиқ, мэм, айна кераклисиз, – эътироз билдирди денгизчи. – Куз очиб юмгунча ҳатто Плимутга етказиб қўйиши мумкин.

– Биз ортиқча купмиз, – гапини кескин булди судья Уоргрейв.

– Икки баравар куп одам ҳам сиғади, сэр.

– Демак, ҳаммаси жойида, – гапга аралашди Филипп Ломбард. – Ҳаво ажойиб, денгиз сокин.

Мисс Брент бироз иккиланишдан сунг қайиққа чиқишга рози булди. Бошқалар ҳам унинг орқасидан эргашди. Уларнинг ҳаммаси ҳозирча бир-биридан ётсираб турарди. Афтидан, орол эгалари нима учун бунчалик ҳар хил одамларни таклиф қилишганини тушунолмай ҳайрон эдилар.

Қайиқ энди қузғалай деганда қулида арқон ушлаб турган денгизчи олисдан шитоб билан яқинлашаётган нуқтага қараб қолди. Адил тепаликдан қўйинган йўл бўйлаб бир автомобиль қишлоқ томон яқинлашарди. Фавқулодда қудратли ва чиройли бу машина гуё атрофдаги сокин манзарани остин-устун қилгандек туюларди. Рулда ёш йигит утирар, майин сочлари шамол эпкинида уйнарди. Ботаётган қуёш жилосида шимол афсоналаридаги ёш мабўддек улғувор куринарди. Ёш йигит гудок чалди. Кучли овоздан соҳилбўйидаги қояларда жарангдор акс-садо таралди.

Ушанда улар Антони Марстонни хом сўт эмган банда эмас, салкам самовий мавжудотга чиқариб

қўйишганди. Ушбу ажиб манзара барчанинг хотирасида муҳрланиб қолди.

Мотор ёнида утирган Фред Нарракотт хийла ғалати одамлар туплангани ҳақида уйлаб кетарди. Жаноб Оним меҳмонларини бутунлай бошқача тасаввур қилган экан. Бундан анча зурроқ. Танноз хонимлар, яхтачилар кийимидаги эркаклар – қисқаси, олий мартабалилар.

«Мана, жаноб Элмер Робсонникига меҳмонмисан меҳмонлар келганди. – Фред Нарракотт мийиғида кулиб қўйди. – Ҳа, хумордан чиққунча яйрашганди. Ичкиликлар-чи!

Жаноб Оним бутунлай бошқача куринади. Ғалати, – уйлади Фред, – Жаноб Онимни ҳам, бекасини ҳам ақалли бир марта курмадим-а. Ахир бу ерга умуман келмади, демак, ҳеч қачон бўлмаган ҳам. Фақат буйруқ беради. Ҳаммаси учун жаноб Моррис ҳисобкитоб қилади. Аниқ курсатмалар беради, пулини шу заҳоти тулайди-ю, барибир унга ғалати туюлаверади. Газеталарда жаноб Оним сирли одам деб ёзишади. Афтидан, бу гапларда жон бор.

Балки оролни ростдан ҳам мисс Габриэлла Тёрл сотиб олгандир. – Лекин йуловчиларга яна бир кур назар ташлаб, бу тахминдан дарҳол воз кечди. – Унда буларни бошига урадимиз? – деб уйлади йуловчиларга синчиклаб разм соларкан. – Ҳаётдан аламзада қари қиз. Бунақаларнинг купини курган. Серзардалиги кузидан аён. Чол булса куринишидан ҳарбий устихонга ўхшайди. Ойимқиз тузуккинаку, лекин ҳамма қатори – голливудча жозибадан асар йуқ.

Қувноқ содда жаноб булса, ҳеч қанақа жаноб эмас, шунчаки эски савдогарлардан, – уйлади Фред Нарракотт. – Лекин анави қотма жанобнинг илдам қарашларида ғайриоддий нимадир бор. Менимча, фақат уни кинога қандайдир алоқаси бор дейиш мумкин.

Йуловчилар орасида киноюлдуз билан улфат булишга арзигулик фақат битта одам бор. У ҳам булса уз машинасида келгани (яна қанақа машинада! Ахир бунақа машинани Стиклхевндагилар етти ухлаб туш куришмаган. Бир неча юз фунт турса керак-ов). Ана шуни меҳмон деса булади! Пулдорлиги ҳам аниқ. Ҳамма йуловчилар шунақа булгандами, унда бошқа гап эди...

Ҳа, уйлаб куришга арзийди...»

Қайиқ сувни купиклантириб, қояни ҳам айланиб ўтди. Шунда улар уйни кўришди. Оролнинг жанубий томони шимолийсидан фарқли улароқ денгизга ётиқ тушган эди. Уй жанубий нишабда туртбурчак жойлашиб, замонавий усулда қурилган, улкан деразалари думалоқ эди. Чиройли уй – ҳар ҳолда у ҳеч кимнинг ҳафсаласини пир қилмади!

Фред Нарракотт моторни учирди. Қайиқ оқим кучи билан қоялар уртасидаги қўлтиққа сурилди.

– Ёғингарчиликда бу ерда тўхташ қийин булса керак, – деди Филипп Ломбард.

– Жануби-шарқдан шамол эсганда, – Фред Нарракоттнинг билағонлиги тутди, – Занжилар оролига умуман келиб булмайди. Шунақа пайтларда ҳафталаб, ҳатто ундан купроқ қуруқликдан узилиб қолади.

Вера Клейторн уйлаб қолди: «Озиқ-овқат етказиб беришда ҳам қийинчилик куп булса керак. Оролларнинг шуниси чатоқ – хужалик юритиш қийин».

Моторли қайиқ борти қояга тиралди – Фред Нарракотт кирғоққа сакради. Кейин у билан Ломбард қолганлар чиқиб олишига ёрдамлашишди. Нарракотт қайиқни ҳалқага боғлаб, йуловчиларни қоядан йуниб ишланган зинапоя орқали юқорига бошлади.

– Чакки эмас! – деди генерал Макартур. Лекин кўнгли алағда эди. «Барибир ғалати жой», – деб уйларди.

Ниҳоят, тош зиналар ортда қолиб, ҳамроҳлар кенг майдончага чиқишди. Бирдан ҳамманинг кайфияти

кўтарилди. Ланг очик эшик олдида басавлат хизматкор турарди. Ундаги тантанавор қиёфа ҳаммани бир қадар тинчлантирди. Уйнинг ўзи ҳам ҳайратомуз чиройли, майдон оша эса ажиб манзара намоён бўларди.

Новчадан келган, қотма, сочлари оқарган, кўриниши кишида ҳурмат уйғотадиган хизматкор меҳмонларга пешвоз чикди.

– Марҳамат, бу ёққа. – деди у.

Меҳмонлар кенг холлга бирин-кетин қадам ташларкан, турнақатор терилган шишаларни кўришди. Антони Марстон анча жонланди.

«Бу нусхаларни қаердан топишди ўзи? – ўйлади у. – Булар билан нима ўхшашлигим бор? Қизиқ, мени бу ерга чақирганда Малла нимани ўйлади экан? Яхши томони, бу ерда ичкиликдан сиқилмайдиган бўлди. Муз ҳам етарлича. Хизматкор нима деяпти?»

– Афсуски, жаноб Оним иш билан ушланиб қолди – фақат эртага етиб келади. Менга меҳмонлар раъйига қараш буюрилган. Балки ўз хоналарингизни кўриб оларсизлар? Нонушта соат саккизда тортилади...

Вера миссис Рожерс изидан зина бўйлаб юқорига кўтарилди. Хизматкор аёл йўлак охиридаги эшикни ланг очиб қўйди. Вера иккита катта деразали ажойиб ётоқхонага кириб борди. Деразалардан бири денгизга қараган, иккинчиси кунчиқар томонда жойлашган эди. Вера ҳайратдан ҳатто қичқириб юборди. Унга хона ёқиб тушганди.

– Умид қиламанки, бу ерда сиз учун керакли ҳамма нарса бор, мисс? – деди миссис Рожерс.

Вера хонани кўздан кечирди. Чамадонини аллақачон жойлаб қўйишибди. Эшиклардан бири ҳаворанг кафел қопланган ваннахонага олиб борарди.

– Ҳа, ҳа, ҳаммаси.

– Нимадир керак бўлса, мисс, қўнғироқ қилинг.

Миссис Рожерс маъносиз ва шикаста оҳангда гапирди. Вера унга қизиқсиниб қаради. Заҳил-заъфа-

рон аёл. Арвоҳнинг узгинаси! Сочи бир тутам боғланган, қора кўйлакда. Қисқаси, кўринишидан анча саришта. Лекин мовий кўзлари ҳар томонга безовта аланглайди.

«Хатто ўз соясидан ҳам қўрқади, шекилли», – ўйлади Вера. Афтидан, бу борада заррача адашмади. Миссис Рожерс ажалга дуч келган одамдек кўринарди... Веранинг эти жимирлаб кетди. «Қизиқ, бу аёл нимадан қўрқиши мумкин» – аммо ташида мулойимлик билан деди:

– Мен миссис Онимнинг янги котибасиман. Умуман олганда, бу ҳақда билсангиз керак.

– Йўқ, мисс, мен ҳеч нарса билмайман, – деди миссис Рожерс. – Меҳмонлар исми ёзилган рўйхат билан уларни қайси хонага жойлаштириш ҳақида кўрсатма олганман, холос.

– Наҳотки миссис Оним мен ҳақимда сизга айтмаган бўлса? – сўради Вера.

– Мен миссис Онимни кўрмаганман, – елка қисди миссис Рожерс. – Биз ҳам атиги икки кун аввал келдик.

«Умр бино Онимларга ўхшаган одамларни учратмагандим», – ўйлади Вера. Лекин ташида:

– Бу ерда бошқа хизматкорлар ҳам борми?

– Рожерс билан фақат мен, мисс.

Веранинг қошлари чимирилди: «Саккизта одам, уй соҳиблари билан ўнта. Хизматкор атиги иккита».

– Мен яхши пазандаман, – деди миссис Рожерс, – Рожерс ҳамма уй ишини бажаради. Лекин бунча меҳмон таклиф қилишларини кутмагандим.

– Уддалайсизми? – сўради Вера.

– Хавотир олманг, мисс, уддалайман. Агар меҳмонлар тез-тез келиб турса, ўнда ўйлаб кўриш керак. Балки миссис Оним менга ёрдам учун кимнидир таклиф қилар.

– Умид қиламан, – деди Вера.

Миссис Рожерс шарпа каби сассиз чиқиб кетди.

Вера деразага яқинлашиб, аста рафига утирди. Вужудини жонсарак ғашлик чулғаб олди. Бу ердаги ҳамма нарсa ғалати туюларди – Онимлар йўқлиги ҳам, арвоҳга ухшаб буздек оқарган миссис Рожерс ҳам. Меҳмонларку аллақачон: бунақа улфатларни кундузи чироқ ёқиб ҳам тополмайсан. Шу тоб укинч билан уйларди: «Афсус, Онимлар билан олдиндан танишиб олмай чакки қилдим. Қанақа одамлар экан-а...»

Кейин урнидан турди. Узини қуярга жой тополмай, хона буйлаб юра бошлади. Ута замонавий усулда безатилган ажойиб ётоқхона. Йилтираб турган паркет полга сарғиш гилам тушалган. Деворлар оппоқ, чироқларга ҳам ойнабанд ром кийдирилганди. Камин тоқчасида ҳеч қандай безак йўқ. Фақат замонавий рўхдаги ҳайкал. Оқ мрамр булагидан ясалган улкан айиқ. Унга соат ҳам қилинган. Соат устида, ярқироқ металл ромда пергамент парчаси, унда қандайдир шеър бор. Вера яқинроқ борди – гудаклик пайтидан бери билган эски санок шеър экан:

*Унта негр боласи, борди тушлик қилгали,
Бири тикилиб ўлди, туққиз қолдилар бари.
Туққиз негр боласи мириқиб қилди тушлик,
Бири уйғона олмай, саккиз қолдилар шурлик.
Саккиз негр боласи юрдилар Девон томон,
Бири ортга қайтмади, қолдиларку еттовлон.
Етти негр боласи утин ёрдилар бирга,
Бири узини чопди, олти қолди наҳорга.
Олти негр боласи асалари боқишди,
Бешта қолишди сунгра, бирини ари чақди.
Бешта негр боласи қозиликни боплашди,
Бирини суд қилишгач, ночор туртта қолишди.
Туртта негр боласи чумилдилар денгизда,
Бири қармоққа тушди, учовлон қолди бирга.*

Учта негр боласи борди ҳайвонот боғи,
Бирини айиқ тутди, иккиси экан соғи.
Икки негр боласи ётди жазирамада,
Бири куйиб булди кул, қолди бири афтода.
Сунгги негр боласи ҳорғин атроф қаради,
Сунгра узини осди, кейин ҳеч ким қолмади.

Вера кулиб қуйди: «Ҳаммаси тушунарли: Занжилар ороли!»

Сунгра денгизга қараган дераза томон борди ва ташқарига термудди. Қаршисида бепоён денгиз намоён булди. Ер куринмасди: қаёққа қарама, ҳаммаёқ шом шафағида жилваланиб, майин жимираётган кум-кук сув.

«Денгиз... Бугун бирам сокин, гоҳида шафқатсиз бўлади... Уз қаърига тартади. Чукиб кетди... Мурдаси топилди... Денгизда чукиб кетди... Чукиб кетди, фарқ булди, сув ютди... Йуқ, эслаб утирмайди... Бу ҳақда уйламайди! Ҳаммаси утмишда қолган».

Доктор Армстронг Занжилар оролига кунботарда етиб келди. Йўлда шу ерлик деб қайиқчи билан анча гаплашди. Занжилар ороли соҳиблари ҳақида ниманидир билиб олишни жуда хоҳлаганди, лекин Нарракоттдан бу ҳақда, қанчалик ғалати булмасин, дурустроқ гап ололмади. Эҳтимол, айтгиси ҳам келмагандир. Шундан сунг доктор Армстронг об-ҳаво ва балиқ ови турларини муҳокама қилиш билан кифояланишига туғри келди.

Рулда узоқ утиргани учун узини жуда ҳорғин сезарди. Кузлари зирқираб оғрирди. Ғарбга юрсанг, кунбуйи қуёш кузни қамаштиради. «Шунчалик ҳам чарчайдими?! Денгиз ва ҳузурбахш осойиш – унга айнан шу керак. Албатта, узига қолса купроқ дам олишни хоҳларди, лекин бундай қилолмасди. Яъни у молиявий жиҳатдан албатта бундай қила оларди, лекин ишдан узоқроқ вақт четда юра олмасди. Бирпас-

да мижозлардан мосуво буласан. Айниқса ҳозир, толе кулиб турган бир пайтда дам олиш ҳақида гап булиши ҳам мумкин эмас. Барибир, – уйларди у, – ақалли бугунча Лондон билан Харли-стрит ҳақида ҳам, бошқа нарсалар ҳақида ҳам уйламайман. Энди у ёққа ҳеч қачон қайтмайдигандек хаёлда юраман.

«Орол» сузининг узида аллақандай жозибадор куч бор. Оролда яшаркансан, ташқи оламдан узиласан. Оролнинг узи мустақил олам. Бу оламдан қайтмаслик ҳам мумкин. Бу гал кундалик ҳаётни барча ташвишларига қушиб ортда қолдираман», – уйлади у. Лабида кулгу куринди: режалар, келажак учун қойилмақом режалар тузишга тутинди. Қояда ўйиб ишланган зинапоя орқали кутариларкан, кунглидаги хушҳоллик ҳам кучайиб борарди.

Майдончада бир чол курсига суянганча хаёл суриб утирарди – унинг юзи доктор Армстронгга танишдек туюлди. «Бу қурбақа юзни, елкага қушилиб кетган ингичка тошбақа буйинни, энг асосийси, синчков кузларни қаерда курган булиши мумкин? Ҳа, албатта, бу эски судья Уоргрейв. Бир гал у олиб борган суд жараёнида гувоҳ сифатида қатнашганди. Судьянинг куриниши доим мудроқ булса-да, ҳеч ким назаридан четда қолмасди. Судда обрусӣ ғоят баланд эди. Айтишларича, ҳар кимни уз ногорасига уйната оларди. Бир-икки эмас, сон-саноксиз марта айбланувчи оқланса керак деб туришганда ҳам кескин жазо тайинланишига эриша олган. Бекорга уни қонун жаллоди дейишмасди. Уни бу ерда учратаман деб зинҳор уйламагандим».

Судья Уоргрейв уйлади: «Армстронг? Қандай курсатма бергани ҳалиям эсимда. Жуда эҳтиёткор ва ҳушёрлик билан. Ҳамма докторлар тентак. Харли-стритдагилар булса ҳаммасидан аҳмоқроқ». Кейин ўша кучалик бир олифта билан яқинда курган суҳбатини ижирғаниш билан эслади.

Хушламай овоз берди:

– Ичкилик холлда.

– Уй соҳиблари билан саломлашиб қуймоқчиман, – деди доктор Армстронг.

Судья Уоргрейв кузларини юмди, бундан қурбақага ухшашиги чандон ортди. Сунгра оҳиста:

– Иложи йуқ.

– Нега? – ҳайрон булди доктор Армстронг.

– Уй соҳиби ҳам, бекаси ҳам бу ерда йуқ, – деди судья. – Анча ғалати уй. Ҳеч нарсани тушунмай қолдим.

Доктор Армстронг унга уқрайиб қаради. Бироздан сунг чол ухлаб қолди деган хаёлда кетишга чоғлангани, Уоргрейв бирдан суз қотди:

– Констанция Калмингтонни танийсизми?

– Афғуски, йуқ.

– Бун аҳамияти йуқ, – деди судья, – Ўтакетган паришонхотир аёл. Ёзган хатини ҳам тушуниб бўлмади. Бошқа ерга келиб қолдимми деб уйлаяпман.

Доктор Армстронг қайдам дегандек бош чайқади ва уйга кирди.

Судья Уоргрейв эса яна анча вақт Констанция Калмингтон ҳақида ўйлаб утирди: «Ишончсиз аёл, бироқ аёллар ишончли булганми ўзи?» Кейин хаёллари ўзи билан келган иккала заифа: лаблари қимтиқ қари аёл ва ёш қизга кучди. Қизни куп ҳам хушламади. Совуққон ойимтиллалардан деб уйлади. «Айтганча, бу ерда иккита эмас, балки учта аёл бор. Миссис Рожерс қолиб кетяпти.

Ғалати аёл. Афтидан, улгудек қурқоқ. Умуман олганда, Рожерслар анча ҳурматли жуфтлик ва ўз ишини билишади».

Шу пайт майдонда Рожерс пайдо булди.

– Мабодо билмайсизми, соҳибингиз уйига леди Констанция Калмингтон ҳам келиши керакми?

Рожерс унга анграйиб қаради:

– Бу ҳақда ҳеч нарса билмайман, сэр.

Судьянинг қошлари уюлди, лекин индамади.

«Бежизга бу ерни Занжилар ороли дейишмайди, – уйлади у, – ҳеч ким рушнолик курмайди».

Антони Марстон чумилиб олди. Узоқ вақт иссиқ сувда ётди. Узоқ йул чарчоғини унутгандек бўлди. Ҳаёллардан куп ҳам безовта бўлмас, чунки Антони ҳиссиёт ва ҳаракат билан яшарди.

«Ҳа, майли – бир амаллайман», – деб уйлади ва ҳар хил ҳаёлларни калласидан чиқариб ташлади.

Иссик сувда ётади, чарчоқ ёзади, соқол олади, коктейль ичади, тушлик қилади... Ҳуш, кейин-чи?

Жаноб Блор галстук боғларди. Буни ҳеч қачон кунгилдагидек қилолмаган. Күзгуга қаради: ҳаммаси жойидами? Менимча, шунақа.

Бу ердагилар уни унчалик ҳам ёқтиришмади... Ҳаммаси шубҳа билан қараб қуйяпти, гўё бир нарсадан хабардордек... Қисқаси, фақат узига боғлиқ. Кузи пишиб кетган демак, бу ишни ҳам оппа-осон ҳал қилади. Камин устидаги санок шеър эътиборини тортди. Емонмас.

Болалигимдаёк бу ерга бир келганман, эсимда, – уйлади у. – Шу оролда шунақа ишлар қилишимга туғри келишини етти уҳлаб туш курмагандим. Ҳайрон қолар жойи йуқ. Келажакда нималар булишини ҳеч қачон билмайсан...»

Генерал Макартур мавҳум ҳаёллар оғушида эди. «Жин урсин, шунчалик ҳам ғалати буладими! Кутганларидан асар ҳам йуқ... Зигирча имкон бўлса, баҳона ҳам кидирмай шартта жунаб қолган буларди... Бу ерда бир дақиқа ҳам қолмасди... Лекин қайиқ кетиб қолди. Демак, хоҳлайсанми-йукми, қолишга туғри келади. Анави Ломбард шубҳали куринади. Муттаҳам қаллоб. Туппа-туғри, қаллоб».

Бонгнинг биринчи зарбида Филипп хонадан чиқди ва зинапоя томон юрди. У сиртлондек енгил ва шовқин-

сиз қадам ташларди. Умуман, қиёфасида ҳам сирт-лонларга хос нимадир зоҳир эди. Ҳа, шундай чиройли йиртқични ёдга солади. «Атиги бир ҳафта, – кулиб қуйди. – Нима дерди, зерикиб қолмайди».

Эмили Брент тушлик учун қора шойи кийиб олганча уз ётоқхонасида Инжилни уқирди.

Лаблари унсиз пичирларди:

«Қавм ўзлари қазган чоҳ сари қулади; ўзлари қуйган тузоққа илинди, еру осмон ларзага келди.

Улар Тангрини у берган жазо орқали танидилар: бетавфиқлар узини-узи ҳалок қилди. Гуноҳкорлар дузахда ёнгай».

У лабларини қимтиди ва Инжилни ёпди.

Урнидан турди, кукрагига сурма ранг туғнағич қадаб, тушлик учун пастга тушди.

Учинчи боб

Тушлик охирлаб борарди. Таомлар мазали, вино ажойиб эди. Рожерс бекаму куст хизмат қилди.

Меҳмонлар кайфияти кутарилиб, тили ечилди. Тотли портвейн таъсирида ҳалимдек юмшаган судья Уоргрейв феълига хос истеҳзомуз оҳангда қандайдир қизиқ воқеани айтиб берар, доктор Армстронг ва Тони Марстон қулоқ тутарди. Мисс Брент генерал Макартур билан суҳбатлашди – умумий танишлари бор экан. Вера Клейторн жаноб Дейвисни Жанубий Африка ҳақида саволларга кумиб ташлади. Жаноб Дейвис ҳар бирига мардонавор жавоб берди. Ломбард қизғин суҳбатга қулоқ солиб утирди. Гоҳида Дейвисга қараб, унга куз қисиб қуярди. Вақти-вақти билан дастурхон атрофига куз югуртириб, бошқаларга разм соларди.

– Ростдан қизиқ ҳайкалчалар-а? – бирдан хитоб қилди Антони Марстон.

Думалоқ стол марказидаги шиша таглик устида доира шаклида терилган митти чинни ҳайкалчалар турарди.

– Тушунарли, – қушиб қуйди Тони, – бу ер Занжилар ороли булгандан кейин негр болаларисиз иложи йуқ.

Вера ҳайкалчаларни яқиндан куриш учун эгилди.

– Қизиқ, улар нечта экан? Унтами?

– Ҳа, унта.

– Қувноқ одамлар экан! – меҳри товланди Вера. – Ахир бу саноқ шеърдаги ўнта негр боласику. Хонамдаги камин устида осиглик турибди.

Ломбард бироз ҳайрон оҳангда:

– Меникида ҳам.

– Меникида ҳам.

– Меникида ҳам, – жур овозлар эшитилди.

– Ғалати уйғунлик, нима дейсизлар? – деди Вера.

– Тўғрироғи, ёш болалик, – минғирлади судья Уоргрейв ва узига портвейн қуйди.

Эмили Брент билан Вера Клейторн бир-бирига қараб олгач, ўрнидан туришди.

Шиддат билан қояга урилаётган денгиз тулқинларининг шовқини ошхонанинг ланг очиқ ойнаванд эшикларидан яққол эшитилиб турарди.

– Денгиз шовқинини яхши қураман, – деди Эмили Брент.

– Мен бўлса тоқат қилолмайман, – беихтиёр айтиб юборди Вера.

Мисс Брент унга ажабланганча қараб қуйди. Вера қизариб кетди ва ўзини қулга олиб қушиб қуйди:

– Менимча довул пайтида бу ер анча нотинч бўлади.

Эмили Брент маъқуллади.

– Лекин ишончим комил, қишда бу ерларга қулф тушади, – деди у. – Хизматкорларга ҳар қанча пул бериб ҳам, бу ерда қишлашга кундирилмайсан.

Вера эшитилар-эшитилмас:

– Менимча, оролда яшашга рози бўладиган хизматкорни топишнинг ўзи ҳам анча қийин.

Эмили Брент деди:

– Миссис Онъон хизматкордан ёлчибди. Миссис Рожерснинг қули ширин экан.

Вера ўйлади: «Қизиқ, қари одамлар доим исмларни чалкаштиришади».

– Фикрингизга мутлақо қушиламан, миссис Оним ростдан ҳам хизматкордан ёлчиган.

Қулига кашта олиб, энди игнага ип утказмоқчи бўлаётган мисс Брент шу ҳолда қотиб қолди.

– Оним? Сиз Оним дедингизми? – қайта суради у.

– Ҳа.

– Ҳеч қанақа Онимларни танитайман, – чурт кесди Эмили Брент.

Вера унга қараб қолди:

– Лекин унда...

У гапини тугатишга ўлгурмади. Эшик очилиб, эркаклар кириб келди. Уларнинг ортидан қаҳва кутарган Рожерс куринди.

Судья мисс Брент ёнига утирди. Армстронг Верага яқинлашди. Тони Марстон очиқ дераза томон йуналди. Блор эса мисдан ясалган ҳайкалчага анграйганча қараб турарди. Бу ғалати бурчаклар ва чизиқларда аёл қиёфаси тасвирланганига ҳеч ҳам ишонгиси келмасди. Генерал Макартур камин тоқчасига суяниб, оппоқ муйловларини силарди. Бундан зиёда тушлик бўлмайди. Кайфиятлар кутарилди. Ломбард девор ёнидаги столда ётган бир туп журналлар орасидан «Панч»ни олди ва аста варақлашга тушди. Рожерс меҳмонларга қаҳва тарқатди.

Қайноққина қора қаҳва одамни янада тетиклаштирди. Ажойиб тушликдан сунг меҳмонлар ҳаётдан ҳам, ўзларидан ҳам хурсанд эдилар.

Соат миллари тўққиздан йигирма дақиқа утганини курсатиб турарди. Хонага хотиржам жимлик чуқди.

Бу жимликни ногоҳоний ОВОЗ бузди. Хона бўйлаб ваҳимали. ғайриинсоний, қалбларни музлатувчи садо янгради.

– Хонимлар ва жаноблар! Илтимос, жимлик сақланг!

Барча чучиб тушди. Ҳар томонга аланглашди, бири-бирига ва деворларга қарашди.

Ким гапирган бўлиши мумкин?

Овоз эса тобора баландлашарди:

– Сизларга қуйидаги айблар қуйилади:

Эдвард Жорж Армстронг, сиз 1925 йил 14 мартда содир бўлган Луиза Мэри Клинтон улими учун жавобгар-сиз.

Эмили Каролина Брент, сиз 1931 йил 5 ноябрда юз берган Беатриса Тейлор улимида айбдорсиз.

Уильям Генри Блор, сиз 1928 йил 10 октябрда содир бўлган Жеймс Стивен Ландор улимига сабабчи бўлгансиз.

Вера Элизабет Клейторн, сиз 1935 йил 11 августда Сирил Огилви Хамилтонни уддиргансиз.

Филипп Ломбард, сиз 1932 йил февралда Шарқий Африка қабиласидан 20 кишини улимга дучор қилгансиз.

Жон Гордон Макартур, сиз 1917 йил 4 февралда рафиқангиз жазмани Артур Ричмондни қасддан муқаррар улимга жунатгансиз.

Антони Жеймс Марстон, сиз утган йилнинг 14 ноябрида Жон ва Люси Комбсони уддиргансиз.

Томас Рожерс ва Этель Рожерс, сизлар 1929 йил 6 майда Женнифер Брейдини улимга дучор қилгансиз.

Лоренс Жон Уоргрейв, сиз 1930 йил 10 июнда юз берган Эдвард Ситон улимида айбдорсиз.

Айбланувчилар, узингизни оклаш учун нима дея оласизлар?

Овоз тинди.

Хона бир лаҳза сўв қуйгандек жимиб қолди, кейин кулоқни тешгудек гўмбурлаш эшитилди. Рожерс патнис-

ни тушириб юборганди. Шу заҳоти йулакдан чинқирқ ва гурсиллаб қулаган овоз эшитилди.

Энг биринчи Ломбард сакраб турди. Эшикка отилиб, уни ланг очиб юборди. Полда миссис Рожерс ётарди.

– Марстон! – бақирди Ломбард.

Антони унга ёрдамлашиш учун шошилди. Улар аёлни гурғазиб, меҳмонхонага олиб киришди. Доктор Армстронг ҳам шу томон отилди. Миссис Рожерсни диванга етқизишгач, уни куздан кечирди.

– Қуркинчли жойи йуқ, – деди у, – ҳушидан кетди, шу холос. Тезда ўзига келади.

– Коньяк олиб келинг, Рожерс, – буйруқ берди Ломбард.

Рожерс бўздек оқариб кетган, қули тинимсиз қалтирарди.

– Ҳозир, сэр, – шундай дея хонадан чиқиб кетди.

– Гапирган ким бўлиши мумкин? Уша одам каерга яширинган? – Вера ўзига-ўзи саволлар ёғдирарди. – Бу овоз... у худди... худди...

– Бу нимаси ахир? – ўшқирди генерал Макартур.
– Кимдан чиққан бемаъни ҳазил?

Унинг қуллари титрарди. Қадди букчайди. Гўё бир лаҳзада ун йилларга қариб қолганди.

Блор юзини даструмол билан артарди. Фақатгина судья Уоргрейв ва мисс Брент хотиржам эди. Эмили Брент ҳануз бошини тик тутиб турар, еноғига қизиллик югурганини айтмаса, унда ҳеч қандай ўзгариш сезилмасди. Судья одатий ҳолатда утирарди – бошини бир томонга ташлаганча тинимсиз қулоғини қаширди. Аммо сергак ва синчков кузлари хона бўйлаб безовта алангларди.

Яна биринчи бўлиб Ломбард ўзига келди. Армстронг миссис Рожерс билан машғул экан, Ломбард ташаббусни ўз қулига олди:

– Назаримда, овоз анави хонадан келди.

– Лекин ким бўлиши мумкин? – Вера ҳайрат билан. – Ким? Орамиздан кимдир гапирган бўлиши мумкин эмаслиги тушунарли.

Ломбард худди судья каби хонага олазarak кўз югуртирди. Нигоҳи очиқ деразага бироз қадалгандек бўлди, лекин шу заҳоти қатъийлик билан бош чайқалди. Тусатдан унинг кузлари чақнади. У камин ёнидаги эшикка ташланди. Уни шиддат билан очиб, ичкарига отилди.

– Ҳа, албатта шундай, – ўша томондан овози эшитилди.

Қолганлар ҳам ортидан шошилди. Фақатгина мисс Брент уларга қўшилмай, уз жойида қолди.

Қушни хонанинг меҳмонхона билан умумий деворига стол қўйилганди. Унда эски граммофон турар, карнайи эса деворга тақалганди. Ломбард граммофонни нари сўрди. Шунда ҳамма деворда ингичка парма билан тешилиб, аранг кузга ташланадиган бир нечта тешикларни кўришди.

У граммофонни ёқиб, игнани пластинкага қўйди. Яна ўша овоз жаранглади:

«Сизларга қўйидаги айблар қўйилади».

– Ўчиринг! Ҳозироқ учиринг, – қичқирди Вера, – Қандай даҳшат!

Ломбард шоша-пиша граммофонни учирди. Доктор Армстронг енгил тин олди.

– Уйлашимча, ута аҳмоқона ва шум ҳазил бўлди, – деди у.

– Буни ҳазил деб уйлаяпсизларми? – оҳиста, бироқ салмоқ билан сўради судья Ҳоргрейв.

– Сизнингча, унда нима? – ҳайрон бўлди доктор.

– Айни дамда бу ҳақда фикримни айтолмайман, – деди судья, уйчан ҳолда лабини силаркан.

– Менга қаранглар, бир нарсани унутяпсизлар, – уларнинг гапини бўлди Антони Марстон. – Жин урсин, ким граммофонни ёқиб, пластинкани қўйиши мумкин?

– Сиз ҳақсиз, – деди Уоргрейв. – Буни аниқлаш керак.

У яна меҳмонхона томон юрди. Қолганлар ҳам ортидан эргашиди.

Шу пайт эшик ёнида қўлида бир стакан коньяк тутган Рожерс пайдо булди. Мисс Брент инграётган миссис Рожерс устига энгашиди. Рожерс чаққонлик билан аёллар уртасига суқилиб кирди:

– Рухсат этинг, мэм, хотиним билан гаплашмоқчиман.

Этель, қулоқ сол, Этель, қурқма. Қурқинчли ҳеч нарса булмади. Мени эшитяпсанми? Бардам бул.

Миссис Рожерс оғир ва нотекис нафас оларди. Қурқувдан олазарак кўзларини яна ва яна меҳмонларга қадарди.

– Була қол, Этель. Бардам бул! – далда берарди Рожерс.

– Ҳозир аҳволингиз яхшиланади, – миссис Рожерс-ни тинчлантирди доктор Армстронг. – Қўпол ҳазил булди.

– Ҳушимдан кетдимми, сэр? – суради у.

– Ҳа.

– Ҳаммаси уша овоз туфайли – уша даҳшатли овоз туфайли! Худди ҳукм уқийтгандек. – Ранги яна қув учди.

– Коньяк қани ахир? – титроқ билан суради доктор Армстронг.

Рожерс стаканни кичкина столга қўйди. Стаканни докторга беришди. У дағ-дағ титраётган миссис Рожерсга тутди.

– Ичинг, миссис Рожерс.

У ютоқиб ичганидан тиқилиб йуталди. Бироқ коньяк барибир ёрдам берди – юзига қизил югурди.

– Энди анча яхшиман, – деди у. – Ҳаммаси шунчалик кутилмаганда булдики, ҳушимни йуқотдим.

– Албатга, – гапани булди Рожерс. – Узим ҳам патнисни тушириб юбордим. Қилидан қуйруғигача қабиҳлик бу. Ҳайронман ким...

Лекин униям булиб қуйишди. Кимдир калта-калта йўталди. Бироқ хизматкорнинг ҳасрат тўла сузлари узилиб қолишига шунинг ўзи етарли булди. Рожерс судья Уоргрейвга қаради. Ҳ яна йўталди.

– Граммофонни ким ёқди? Сизми, Рожерс? – суради судья.

– Қанақа пластинкалигини ким билибди дейсиз, – узини оқлади Рожерс. – Ҳудо ҳаққи қасам ичаман, ҳеч нарсани билмасдим, сэр. Агар билсам, қўйган булармидим?

– Жон деб сизга ишонаман, лекин барибир, Рожерс, тушунтирганингиз маъқулроқ, – чекинмасди судья.

Хизматкор даструмол билан пешонасини артди.

– Мен курсатмани бажардим, сэр, фақат шу – узини оқлади Ҳ.

– Кимнинг курсатмасини?

– Жаноб Онимни.

Судья Уоргрейв деди:

– Менга имкон қадар батафсилроқ айтиб беринг. Жаноб Оним сизга айнан қандай курсатмалар берган?

– Граммофонга пластинка қуйишни буюрган, – деди Рожерс. – Қутидаги пластинкани олишим, хотиним эса меҳмонларга қаҳва тарқатаётганимда граммофонни ёқиши керак эди.

– Жуда ғалати, – кескинлашди судья.

– Сизни алдамаяпман, сэр, – тинимсиз узини оқларди Рожерс. – Ҳудо ҳаққи қасам ичаман, рост айтяпман. Қанақа пластинкалигини билганимда... Хаёлимгаям келмабди. Чиройли қутига солинганди. Устида ёзуви ҳам бор. Ҳаммаси рисоладагидек. Шунинг учун қандайдир мусиқа деб уйлабман.

Уоргрейв нигоҳини Ломбардга бурди:

– Пластинкада ёзув бормиди?

Ломбард бош ирғади.

– Мутлақо туғри, сэр, – деди мийиғида қулганча. – Пластинканинг номи «Оққуш қушиғи».

Генерал Макартур тутқиб кетди.

– Қандай сурбетлик! – бақирди у. – Ҳе йуқ, бе йуқ, даҳшатли айб қуйишяпти. Нимадир қилишимиз керак. Уша Оним, ким бўлган тақдирда ҳам...

– Худди шундай, – гапини булди Эмили Брент. – Ким экан узи? – деди жаҳл билан.

Сухбатга судья аралашди. Судда утган йиллари бежиз кетмаган, қатъий оҳангда деди:

– Биз, аввало, уша жаноб Оним кимлигини билишимиз керак. Сиз булса, Рожерс, хотинингизни ётқи-зиб, кейин шў ерга қайтинг.

– Хўп бўлади, сэр.

– Сизга ёрдам бераман, Рожерс, – деди доктор Армстронг.

Миссис Рожерс – эри ва доктор унинг қулидан ушлаб олишганди – гандираклаганча хонадан чиқди. Уларнинг ортидан эшик ёпилгач, Тони Марстон деди:

– Сизни билмадим-у, сэр, лекин ҳозир ичсам деяп-ман.

– Бўлади, – деди Ломбард.

– Қидириб келай-чи, қаерда нима бор экан, – деди Тони. Ташқарига чикиб, тезда изига қайтди. – Ички-лик шундоқ патнисда турган экан. Гуё бизни кутиб тургандек.

У патнисни авайлаб столга қуйди ва қадахларни тулдирди. Генерал Макартур ва судья виски ичишди.

Барча тетиклашиб олмоқчи эди. Фақатгина Эмили Брент бир **стакан** сув **суради**.

Оз фурсат утиб, доктор Армстронг меҳмонхонага қайтди.

– Ташвишланишга ҳожат йуқ, – деди у. – Унга уйқу дори бердим. Нима ичяпсизлар? Мен ҳам сизларга қушиламан.

Эркаклар иккинчи марта қадахларни тўлдиришди. Бироздан сўнг Рожерс ҳам пайдо бўлди. Тергов қилишни судья Уоргрейв ўз зиммасига олди. Меҳмонхона бир зумда ҳақиқий суд залига айланди-қолди.

– Энди, Рожерс, – деди судья, – ҳаммасининг тагига етмоқчимиз. Жаноб Оним ким ўзи?

– Шу оролнинг эгаси, сэр, – судьяга термулди Рожерс.

– Буниси менга маълум. Уша одам ҳақида шахсан нима биласиз?

Рожерс бош чайқади:

– Ҳеч нарсa деёлмайман, сэр, уни ҳеч қачон курмаганман.

Меҳмонлар ҳаяжонланди.

– Ҳеч қачон курмаганмисиз? – суради генерал Макартур. – Бу нимаси ахир?

– Келганимизга атиги бир ҳафта бўлди. Бизни агентлик орқали ёллашди. Плимутдаги «Регина» агентлиги бизга хат жунатган.

Блор бош ирғади.

– Эски обрули фирма, – ойдинлик киритди у.

– Хатни сақлаб қуйганмисиз? – суради Уоргрейв.

– Иш таклиф қилиб ёзилган хатними? Йуқ, сэр. Сақлаб қуймагандим.

– Ҳа, майли, давом этинг. Бизни хат билан ишга ёллашган, деб айтяпсиз.

– Ҳа, сэр. Қайси куни келишимиз кераклигини хабар қилишди. Биз ҳам шундай қилдик. Уй саранжом-саришта экан. Озиқ-овқат мул, ҳаммаёқ батартиб. Фақат чангларни артиб чиқдик.

– Кейин нима бўлди?

– Ҳеч нарсa, сэр. Яна хат билан бизга буйруқ беришди – хоналарни меҳмонлар учун тайёрлашим

керак эди. Кечқурун жаноб Онимдан яна битта хат олдим. Унда миссис Оним билан соҳиб ушланиб қолгани, шунинг учун меҳмонларни имкон қадар яхшироқ кутиб олишимиз кераклигини тайинлашди. Яна унда тушлик масаласида курсатма бор эди. Тушликдан кейин меҳмонларга қаҳва тортаётганимда пластинкани қуйиш ҳам буюрилганди.

– Ақалли уша хат бордир? – асабий суради судья.

– Ҳа, сэр, ҳозир ҳам ёнимда.

У чунтагидан хатни олди ва судьяга узатди.

– Ҳм, – деди судья, – «Ритц»дан жунатилган. Қулда ёзилмаган.

– Мен ҳам курай-чи? – судьяга яқинлашди Блор.

Хатни судья қулидан олиб, синчиклаб қаради.

– «Коронейшн» ёзув машинкасида ёзилган, – пунғиллади. – Энг янгиси, ҳеч қанақа нуқсон йуқ. Қоғоз оддий. Ҳамма шунақасидан фойдаланади. Хат бизга ҳеч нарса бермайди. Унда бармоқ изиям булмаса керак.

Уоргрейв Блорга синчков қаради.

Антони Марстон – у Блор ёнида турганди – хатга унинг елкаси оша қаради:

– Мезбонимизнинг исми антиқа экан. Алек Норман Оним. Тилинг келишмайди.

Судья сапчиб тушди.

– Сиздан жуда миннатдорман, жаноб Марстон, – деди у. – Эътиборимни қизиқ ва уйлашга мажбур қилувчи бир тафсилотга қаратдингиз, – ғазабланган тошбақадек буйнини чузиб, барчага бир-бир қараб чиқди: – Уйлашимча, билган нарсаларимизни бир-биримиз билан уртоқлашадиган фурсат етди. Ҳар биримиз уй эгаси ҳақида нима билсак, барчасини очиқ-ойдин айтишимиз керак, – бироз тин олгач яна давом этди: – Ҳаммамиз бу ерга унинг таклифи билан келдик. Бинобарин, ҳар биримиз бу ерга қандай келиб қолганимиз ҳақида айтиб берсак фойдадан холи эмас.

Орага жимлик чуқди. Бу узоққа чузилмай, Эмили Брентнинг овози жимликни бузди.

– Ҳаммаси жуда шубҳали, – деди у. – Жуда тушунарсиз ёзилган хат олдим. Уни икки-уч йил аввал ёз пайти курортда ўзим танишиб қолган бир аёл юборган деб ўйладим. Адашмасам, у ёки миссис Оден, ёки Онъон эди. Мен миссис Онъонни биламан, мисс Оденни ҳам биламан. Лекин комил ишонч билан айтишим мумкин, Оним фамилияли на танишим, на дустим бор.

– Сизда уша хат борми, мисс Брент? – суради судья.

– Ҳа, ҳозир олиб келаман.

Мисс Брент кетди ва бироздан сунг хат билан қайтди.

– Нималардир ойдинлаша бошлади, – деди судья, хатни ўқиркан. – Мисс Клейторн?

Вера котибалик ўрнини қандай олганини тушунтириб берди.

– Марстон? – деди судья.

– Оғайнимдан телеграмма олдим, – деди Антони, – Малла Беркли. Жуда ҳайрон қолдим. Уни Норвегияда деб юрардим. Тезроқ шу ерга келишни сураганди.

Уоргрейв бошини силкиб қўйди.

– Доктор Армстронг? – деди у.

– Мени шифокор сифатида таклиф қилишди.

– Тушунарли. Бу оилани олдиндан билармингиз?

– Йўқ. Мен олган хатда бир ҳамкасбим тилга олинган.

– Яхшироқ ишонтириш учун, албатта, – деди судья.

– Уша ҳамкасбингизни, тахминимча, уша вақтда ўму-ман топиб бўлмаган?

– Ҳа.

Ломбард – у Блордан куз ўзмай турарди – бирдан сўз қотди: – Менга қаранглар, калламга бир фикр келди...

Судья қулини кутарди:

– Бир дақиқа...
– Лекин мен...
– Муайян тартибдан оғишмаслигимиз керак, жаноб Ломбард. Ҳозир бизни бу оролга етаклаб келган сабабларни урганиямиз. Генерал Макартур?

Генерал мўйлабини силаганча тунғиллади:

Хат олдим... Уша Оним деганларидан... Шу ерда ҳарбийдаги қадрдон дўстларимни учратишим эслатиб утилган. «Умид киламанки, тортинмай туғри сизга мурожаат қилганимни айбга буюрмайсиз» деб езган. Хатни олиб қуймабман.

– Жаноб Ломбард? – деди Уоргрейв.

Ломбард саросимага тушди, ҳаммасини очиқ-ойдин айтсинми-йўқми.

– Мендаям шу, – деди ниҳоят, – умумий танишлар тилга олинган таклифнома олдим-у, қармоққа илдиндим. Хатни йиртиб ташлагандим.

Судья Уоргрейв нигоҳини жаноб Блорга қадади. Судья бармоғи билан юқори лабини силар, овозида шубҳали мулоимлик сезилиб турарди.

– Ҳозиргина ғоят ёқимсиз дақиқаларни бошдан кечирдик. Аллақандай овоз номма-ном юзланиб, барчамизга муайян айбловлар қуйди. Улар билан вақти келганда шуғулланамиз. Энди бир масалани ойдинлаштириб олмоқчиман: санаб утилган исмлар орасида аллақандай Уильям Генри Блор номи тилга олинди. Менга маълум булишича, орамизда Блор исмли одам йўқ. Дейвис номи тилга олинмади. Бунга нима дейсиз, жаноб Дейвис?

– Энди беркинмачок уйнашдан маъни йўқ, – тундлашди Блор. – Сиз ҳақсиз, менинг фамилиям умуман Дейвисмас.

– Демак, уша Уильям Генри Блор сизмисиз?

– Ҳудди шундай.

– Бунга мен ҳам қушимча қилишим мумкин, – гапга аралашди Ломбард. – Бу ерга бегона фамилия

остида келганингиз ҳолва, жаноб Блор. Сиз яна ўтакетган ёлғончи ҳам экансиз. Жанубий Африкада, бўлиб ҳам Наталда яшаганман деяпсиз. Мен Жанубий Африкани ҳам, Натални ҳам биламан. Қасам ичишим мумкин, сиз у ерда ҳеч қачон булмагансиз.

Саккиз жуфт куз Блорга саволчан қараб қолди. Шубҳа ва ғазабга лиммо-лим. Антони Марстон муштини қисганча унга яқинлашди.

– Сенинг ҳазилингми, аблаҳ? Жавоб бер!

Блор беихтиёр орқага чекинди.

– Манзилда адашдингиз, жаноб, – деди у, – ёнимда шахсий гувоҳномам бор – мана у. Мен Скотланд-Ярд жиноий ишлар бўлимининг собиқ бошлигиман. Ҳозир Плимутдаги қидирув агентлигига раҳбарлик қиляпман. Мени бу ерга иш юзасидан таклиф қилишган.

– Ким таклиф қилди? – суради Уоргрейв.

– Оним. Хатга қушиб чек ҳам жунатган. Озмунча-мас. Харажатлар учун. Нима қилишим кераклигини айтган. Узимни меҳмондек курсатиб, орангизга қушилиб олиш буюрилган. Сизларни кузатиб юришим керак эди. Исмларингиз менга олдиндан хабар қилинган.

– Сабабини айтишдими?

– Миссис Оним қимматбаҳо тошлари учун, – бушашиб кетди Блор, – миссис Оним! Шунчалик ҳам гул буламанми, осонгина тузоққа илинтиришди. Уша миссис Онимдан ҳеч қанақа ном-нишон ҳам йуқ.

Судья яна уйчан туриб қолди.

– Хулосангиз менга мутлақо асослидек туюляпти, – деди у, – Алек Норман Оним! Мисс Брент хатида фамилия урнида жимжимадор имзо турибди, лекин исм-шарифи аниқ ёзилган – Анна Нэнси – демак, иккала хатда ҳам бир хил исм-шариф учрайди: Алек Норман Оним – Анна Нэнси Оним, яъни ҳар гал – А. Н. Оним. Агар тасаввурни ишга солсак, аноним деган сўз ҳосил бўлади!

– Эй худойим, ахир бу бемаънилик! – деб юборди Вера. Судья хайрихоҳ бош силкиди.

– Сиз ҳақсиз, – деди у. – Бизни оролга телба одам таклиф қилганига заррача шубҳа қилмайман. Менимча, у хавфли савдои.

Тўртинчи боб

Оғир сукунат чукди. Меҳмонлар даҳшат ичида қотиб қолишди. Жимликни судьянинг ингичка овози бузди.

– Энди булса суриштиришнинг кейинги босқичига утамиз. Лекин аввал ишга уз курсатмаларимни ҳам қушиб қуймоқчиман. – Чунтагидан хатни олиб, стол устига ташлади. – Гўёки менга эски таниш аёл леди Констанция Калмингтон номидан ёзилган. Курмаганимга анча булган. Куп йиллар аввал Шарққа жунаб кетганди. Хатга шубҳа қилмадим. Чунки у ҳам шундай чалкаш ва беухшов хат ёзган буларди. Хатда шу ерга таклиф қилди, орол эгаси ҳақида тушунарсиз гаплар ёзган. Кўриб турганингиздек, усул худди уша. Бу эса уз-уздан ута муҳим хулоса чиқаришимизга туртки булади. Бизни бу ерга алдаб чақирган одам ким булмасин, аёлми-эркакми, бизни танийди, ҳар ҳолда ҳар биримиз ҳақида етарлича маълумот туплаган. Леди Констанция билан дустана алоқамни ҳам, у қанчалар пала-партиш эканлигини ҳам билади. У доктор Армстронг дустини ва ҳозир қаердалигини билади. Жаноб Марстон дустининг лақаби ҳам унга маълум. Икки йил аввал мисс Брент қаерда дам олгани, қандай одамлар билан учрашганидан ҳам хабардор. Генерал Макартурнинг ҳарбийдаги дустларини ҳам билади, – бироз жим тургач, қушиб қуйди: – Куриб турганингиздек, биз ҳақимизда куп нарсани билади. Шу маълумотлар асосида бизга аниқ айбловлар қуйди.

Унинг сузларидан ҳамма ғазабга келди.

– Ёлғон!.. – ҳайқирди генерал Макартур. – Гирт бухтон!

– Ноқонуний бу! – жур булди Вера. Овози титраб кетди. – Қандаи пасткашлик!

– Ўша телба нимани назарда тутяпти, тасаввур ҳам қилолмайман! – пичирлади Антони Марстон.

Судья Уоргрейв кулини кутариб, жимлик сақлашга чакирди.

– Фақат бир гапни айта оламан. Номаблум дустимиз мени қандайдир Эдвард Ситон улимида айблади. Ситонни жуда яхши эслайман. Суди 1930 йил июнда булган. Кекса бир аёлни улдирганликда айбланганди. Моҳир адвокати бор эди, суд ҳайъатида яхши таассурот қолдирган. Шундай бўлса ҳам, гувоҳлар кўрсатмаси унинг айбдорлигини яққол тасдиқлаган. Аиолов фикрини шунга асосланиб гуздим. Суд ҳайъати ҳам айбдор деган ҳулосага келди. Уни улим жазосига ҳукм қилганда уларнинг қарорига мувофиқ иш тутгандим. Ҳимоячи томон апелляция бериб, суд ҳайъатига босим утказилганини айтган. Апелляция бекор қилиниб ҳукм ижро қилинди. Бу воқеада виждоним тозаллигини айта оламан. Қотилни улимга ҳукм қилиб, шунчаки уз бўрчимни бажарганман, холос.

Албатта, Ситон иши! – эслади Армстронг. – Ушанда ҳукмдан ҳамма бирдек ҳайрон қолганди. Ҳукм графасида адвокат Магтьюзни ресторанда учратиб қолди. «Оқлов ҳукми чунтагимизда. Бунга ҳеч қандай шубҳа бўлиши мумкинмас» – део Армстронгни ишонтирди. Кейин Армстронг гўёки судья Ситонга қарши кайфиятда булгани, ҳайъатдагиларни йулдан адаштиргани ва улар Ситонни айбдор деб топишгани ҳақида мишмишларни эшитди. Ҳаммаси қонун бўйича қилинганди: ахир ёши улуг Уоргрейв қонунни беш кўлдек билади. Афтидан, ўша йигит билан шахсий ҳисоб-китоби булган. Доктор хотиралари яшиндек жонланди.

– Узингиз Ситон билан учрашганмисиз? Айтмоқчи-манки. суддан аввал, – беҳосдан савол берди. Бироз ўйлаб кўргандами, ҳеч қачон бу саволни бермаган бўларди.

Судьянинг ажин босган пешонаси баттар тиришиб, унга норози қаради.

– Судгача Ситонни ҳеч қачон учратмаганман, – вазмин жавоб берди судья.

«Елфонни ямламай ютяпти», – ўйлади Армстронг.

– Мен ҳам ўша бола ҳақида айтиб бермоқчиман, Сирил Хамилтон ҳақида, – деди Вера. Унинг овози титрарди. – Унга тарбиячи эдим. Ўзоққа сузишга рухсат беришмасди. Бир кўни чалғиб қолдим, у сузиб кетди. Ортдан ташландим... Лекин кеч қолдим... Мудҳиш фожиа бўлди... Бироқ бунда айбим йўқ. Терговчи мени бутунлай оклаган. Сирилнинг онаси ҳам менга жуда меҳрибон эди. Мени ҳаттоки онаси ҳеч нарсада айбламаган бўлса, бундай айблов кимга керак бўлди экан? Бу утакетган адолатсизлик... – у йиғлаб юборди.

Генерал Макартур унинг елкасини қоқиб қўйди.

– Тинчланинг, азизам, тинчланинг, – деди у. – Сизга ишонамиз. Ахир ўша нусха шунчаки телба. Унинг жойи жиннихонада. Тентакнинг калласига ҳар бало келиши мўмкин. – Генерал қаддини ростлади. – Бундай айбловларга, энг яхшиси, шунчаки қўл силташ керак. Шундай бўлса-да, ёш Ричмонд ҳақида уша воқеада заррача ҳам ҳақиқат йўқлигини айтиб қўйишни бурчим деб биламан. Ричмонд менинг полкимда зобит эди. Уни разведкага жунатдим. У ҳалок бўлди. Уруш шунақа ўзи, ҳар қадамда кимдир ўлади. Лекин рафиқамни иснодда қолдирмоқчи бўлишганидан тутақиб кетяпман. Қандай покдомон аёл эди-я. Бир суз билан айтганда, Цезарнинг рафиқаси...

Генерал утирди. Титроқ қўллари билан муйлабини силади. Бу гапларни айтиш унга осон бўлмагани куриниб турарди.

Кейин Ломбард суз олди. Маст кузлари сузилиб қолганди.

– Демак, уша қабила одамларига келсак... – бош-лади у.

– Хуш, уларга нима булган? – деди Марстон.

Ломбард илжайди.

– Ҳаммаси чин ҳақиқат! Уларни тақдир ҳукмига ташлаб қўйдим. Ўз жонимни қутқариш учун. Қаттиқ адашиб қолдик. Шунда қолган озиқ-овқат захирасини олиб, шерикларим билан жунаб кетдик.

– Ўз одамларингизни ташлаб кетдингизми? – қаҳр билан суради генерал Макартур. – Уларни очликдан улишга маҳкум қилдингизми?

– Албатта, бундай қилиш оқ танлилар вакилига унча ярашмайди, бироқ ўз жонимизни асраш бирламчи бурчимиз. Кейин улар ўлимдан қурқиб-шмайди. Биз европаликларга ухшаганмас.

Вера Ломбардга тик қаради.

– Шунинг учун очликдан ўлдирганмисиз?

– Худди шундай, – жавоб берди Ломбард. Мийиғида кулган ҳолда қизнинг қурқинч тула кузларига тикилди.

– Мен ҳалиям эслашга уриняпман – Жон ва Люси Комбс, – чузиб гапирди Антони Марстон. – Менимча, улар Кембриж яқинида ўзим босиб кетган болалар булса керак. Фирт омадсизлик.

– Ким учун омадсизлик – улар учунми ё сиз учун? – истехзо билан суради судья Уоргрейв.

– Ростини айтганда, мен учун деб уйлагандим, лекин сиз албатта ҳақсиз. Уларнинг омади йўқ экан. Ҳолбуки, бу шунчаки бахтсиз ҳодиса эди. Улар туғри йўлга югуриб чиқишди. Гувоҳномамни бир йилга олиб қўйишди. Ҳазилакам иш эмас.

Доктор Армстронг қизишиб кетди:

– Бунақа тезликда юришга йўл қўйиб бўлмайди. Бунинг учун жазолаш керак. Сизга ухшаган ёшлар жамият учун хавф солади.

Антони елкасини қисди:

– Лекин ҳозир улкан тезликлар асрида яшаяпмиз! Кейин гап тезликдамас, булмағур йулларимизда. Уларда бемалол машина ҳайдолмайсан. – У кузи билан ўз қадаҳини қидирди, ичимликлар турган столга яқинлашиб, узига яна содали виски қўйиб олди. – Нима бўлган тақдирда ҳам, бунда мени айбим йуқ. Шунчаки бахтсиз ҳодиса, – елка оша бошқаларга қараб қўйди.

Хизматкор Рожерс гоҳ бармоғини қирсиллатиб, гоҳ қуриган лабини ялаб қуярди.

– Ижозатингиз билан, жаноб, мен ҳам гапирмоқчи эдим, – деди тавозе билан.

– Бошланг, – деди Ломбард.

Рожерс йуталди, яна бир бор лабини ялаб олди:

– Унда мен билан миссис Рожерс ҳақида ҳам айтишди. Яна мисс Брейди ҳақида. Бу гапларда ушоқчалик рост йуқ. Мисс Брейди омонатини топширмагунча хотиним билан хизматида булганмиз. Узи дардчил, доим хасталаниб юрарди. Уша тунда, сэр, хуруж бошланган пайт ҳақиқий довул турганди. Телефон ишламагани учун доктор чақиролмасдик. Ўзим пиёда йўлга тушдим. Лекин врач жуда кеч етиб келди. Уни қутқариб қолиш учун ҳаммасини қилдик, сэр. Уни яхши курардик. Бизни билган ҳар ким буни тасдиқлаши мумкин. Биз ҳақимизда ҳеч ким ёмон гап айтмаган. Муқаддас хоч ҳаққи.

Ломбард хаёлга чумди. Хизматкорнинг қуруқшоқ лаблари титраб, қурқув исканжага олганини курди. Патнисни қандай тушириб юборганини эслади. «Ишонини қийин», – деб уйлади, лекин ташида ҳеч нарса демади.

– Улимидан сунг сизлар кичик меросга эга чиққандирсиз, албатта? – сурбетларча суради Блор. Собик полициячидан бошқасини кутиб булмасди.

– Содиқ хизматимизга мукофот тариқасида мисс Брейди бизга мерос қолдирган. Нега шундай бўлмаслиги керак? – қизишди Рожерс.

– Сиз нима дейсиз, жаноб Блор? – суради Ломбард.

– Мен?

– Руйхатда сизнинг ҳам исмингиз бор.

Блор бузрайди.

– Ландор ишини назарда тутяпсизми? Бу Лондон тижорат банкини тунаш бўйича очилган иш эди.

– Албатта, эсимда, эсимда, ҳолбуки, бу жараёнда қатнашмагандим, – курсида бир қимирлаб олди судья Уоргрейв. – Ландорни сизнинг курсатмангизга асосан судлашганди, Блор.

Ушанда полицияда хизмат қилардингиз, шу иш билан шуғуллангансиз.

– Туғри, – тасдиқлади Блор.

– Ландорни умрбод сургун қилишган. У бир йилдан сунг Дартмурда оламдан утган. Касалманд одам экан.

– Ландор жиноятчи эди, – деди Блор. – Тунги қоровулни уша тинчитган – буни исботлашган.

– Агар адашмаётган бўлсам, ишни муваффақиятли олиб борганингиз учун ташаккурнома ҳам олгансиз, – ғижиниб қўйди Уоргрейв.

– Ҳатто лавозимим ошган, – Блорнинг овози ҳам қуполлашди. Лекин кутилмаганда синиқ овозда қўшиб қўйди: – Мен фақат бурчимни бажарганман.

– Аммо жуда ажойиб улфатлар жам бўлибмиз! – қаҳ-қаҳ уриб кулди Ломбард. – Ҳаммаси бирдек қонунга итоаткор, бурчига содиқ фуқаролар. Мендан булак, албатта. Хуш, сиз-чи, доктор, бизга нима дейсиз? Сизда қандай қабоҳат бор? Тақиқланган операция? Шундай эмасми?

Эмили Брент Ломбардга ёвқараш қилди ва ундан нарироқ сурилди.

Доктор Армстронг табиатан қизиққон одамлар тоифасига кирмасди. У фақат бошини чайқаб қўйди.

– Тан оламан, ҳатто гарангсиб қолдим, – деди у, – қурбоним исми менга ҳеч нарсани эслатмади. Нима деб аташди: Клис? Клоуз? Бунақа фамилияли бемор қиз эсимда йуқ, умуман олганда, мени айбим билан бирорта бемор улганини эслолмайман. Туғри, анча олдинги гап. Эҳтимол, касалхонадаги қандайдир операция ҳақида гап кетаётгандир? Купчилик беморлар бизга жуда кеч мурожаат қилишади. Бемор оламдан утса, қариндошлари жарроҳни айблашга тушади.

Сунгра нафас ростлаб, яна бошини чайқади.

«Маст эдим, – уйлади у, – улгудек маст... Маст ҳолда операция қилдим. Асаблар майлику, қулим қалтирарди. Албатта, уни мен ўлдирдим. Бечора – бўйи етган қиз эди – омади йуқ экан: бу операцияни қилиш арзимаган гап. Ҳушёр пайтда, албатта. Яхшиям, бу дунёда касб сири деган тушунчалар бор экан. Ҳамшира биларди, лекин ҳеч кимга чурқ этмади. Ушанда ҳам гангиб қолгандим. Лекин дарров узимни қўлга олдим. Лекин буни ким қовлаштирди экан? Яна шунча йилдан сунг?»

Хонага яна жимлик чуқди. Ҳамма – кимдир очиқчасига, кимдир зимдан – мисс Брентга қаради. У узига қадалган нигоҳларни пайқагунча бир неча дақиқа ўтди. Қошлари чимрилиб, энсиз пешанасида ажинлар пайдо бўлди.

– Иқроор бўлишимни кутяпсизларми? – деди у. – Лекин айтарли ҳеч гап йуқ.

– Аниқ йўқми? – суради судья.

– Ҳа, йуқ, – тағин лабини қимтиди.

Судья юзига қўл югуртирди.

– Ҳимоянгизни ортга сурасизми? – мулоийм оҳангда сўради.

– Ҳеч қанақа ҳимоя ҳақида гап ҳам бўлиши мумкинмас, – кескинлашди мисс Брент. – Мен ҳамиша

виждон амрига итоат қилганман. Узимни ҳеч нарсада айбламайман.

Унинг сузларини купчилик маъқулламади. Бироқ Эмили Брент жамоатчилик фикридан қурқадиганлар тоифасидан эмасди. Шахсий нуқтаи назарини ҳеч ким ўзгартира олмасди.

Судья иутала бошлади.

– Нима дердим, шу билан суриштиришни тухта-тишга туғри келади. Энди булса, Рожерс, айтинг-чи, биз ва хотинингиздан булак оролда яна ким бор?

– Бу ерда бошқа ҳеч ким йук, сэр.

– Ишончингиз комилми?

– Мутлақо.

– Унча тушунолмадим, – деди Уоргрейв, – аноним мезбон нима учун бизни бу ерда туплади. Менимча, ким булган тақдирда ҳам, уша одамни ақли расо деб булмайди. Бундан ташқари, менга хатарли туюляпти. Шунинг учун бу ердан иложи борица тезроқ кетганимиз маъқул. Бугун кечқуруноқ кетишни таклиф қиламан.

– Маъзур тутасиз, сэр, – гапини булди Рожерс, – лекин оролда қайиқ йук.

– Битта ҳамми?

– Ҳа, сэр.

– Унда қирғоқ билан қандай хабарлашяпсиз?

– Ҳар тонг, сэр, Фред Нарракотт келади. У нон, сут, почта олиб келади. Буюртмаларимизни етказиб берувчиларимизга бериб қуяди.

– Ундай булса, – деди судья, – эртага, Нарракотт қайиғи пайдо булиши билан жунаб кетамиз.

Буни ҳамма маъқуллади, фақат Марстон қарши эди.

– Мен қочиб қолмайман, – деди у. – Ахир мен спортчиман. Бу жумбоқни ечмай туриб, бу ердан кетолмайман. Ажойиб воқеа, детектив романдан кам эмас.

– Мени ёшимда, – аччиқ билан гапирди судья, – бунақа жумбоқлар унчалик ҳам қизиқтирмайди.

Антони кулиб қуйди.

– Сиз, ҳуқуқшунослар жиноятга тор, яъни касб нуқтаи назаридан қарайсизлар. Мен эса жиноятларни яхши кўраман ва улар учун ичаман! – У қадаҳини тушириб юборди. Афтидан, виски нафас йулига кетиб қолганди. Антони тиқилиб қолди. Юзи буришиб, бирдан қизариб кетди. Томоғини маҳкам чангаллаб олди, кейин курсидан қулади. Қуллари жонсиз титрар, гиламда қадаҳ думалаб ётарди.

Бешинчи боб

Кутилмаган ҳолдан юраклар шув этди. Ҳамма гиламда узала ётган Марстондан куз узмай, ҳайкалдек қотиб қолди. Дастлаб Армстронг ҳушини йиғиб олди. Шу заҳоти Марстон томон отилди. Бир дақиқа ўтар-утмас унинг кузларида қўрқув аралаш ҳайрат акс этарди.

– Ё парвардигор, у улди! – деди Армстронг даҳшатдан буғиқ овозда.

Унинг сузларини дарров англаб етишмади. Улди? Куз очиб юмгунча улдими? Вужудидан ёшлик кучи ёғилиб турган шимол афсоналаридаги ёш маъбуд-а?

Доктор Армстронг марҳум юзини куздан кечирди, улим талвасасида кукариб буришган лабини ҳидлаб курди. Марстон виски ичган қадаҳни кутарди.

– У ўлдими? – суради генерал Макартур. – Айтмоқчисизки, виски тиқилиб, шундан улиб қолдими?

– Тиқилиб? – қайта суради шифокор. – Нима дердим, хоҳласангиз, шундай атанг. Қандай булмасин, буғилиб улган. – Армстронг яна стаканни ҳидлади, бармоғини идиш тубидаги виски қолдигига ботирди. Уни тил учида аста ялаб кўргач, бирдан юзи ўзгариб кетди.

– Одам вискига тиқилиб улиб қолиши мумкин деб ҳеч қачон уйламагандим, – давом этди генерал Макартур.

– Ҳаммамиз парвардигор ҳузурига борамиз, – на-
сихатомуз гапирди Эмили Брент.

Доктор Армстронг урнидан турди.

– Йўқ, одам вискига тиқилиб улиб қолиши мум-
кинмас, – деди у жаҳл билан. – Марстон улимини
табиий деб булмайди.

– Демак, вискига... нимадир қушилган, – эшити-
лар-эшитилмас пичирлади Вера.

Армстронг бош ирғади.

– Аник айта олмайман, лекин унга қандайдир ци-
анид қушилганга ухшайди. Синил кислотага хос уткир
ҳидни сезмадим. Менимча, цианли калий бўлса ке-
рак. Бир лаҳзада таъсир қилади.

– Заҳар стаканда бўлганми? – суради судья.

– Ҳа.

Доктор ичимликлар турган столга яқинлашди. Вис-
кини очиб хиллади, бир қўлтум ичди. Кейин бошқаси-
ни татиб курди. Сунгра бош чайқади. – Бу ерда ҳеч
нарсаси йўқ.

– Демак, стаканига узи заҳар қушиб олган деб
уйлаяпсизми? – суради Ломбард.

Армстронг бош силкиб қўйди, лекин юзидан икки-
ланаётганини пайқаш мумкин эди. – Шунақага ухшайди,
– деди у.

– Ўз жонига қасд қилганми? – суради Блор. –
Жуда шубҳали.

Вера уйчан пичирлади:

– Ўзини улдириши мумкин деб ҳеч қачон уйлама-
ган булардим. Ахир ҳаётдан шунчалар завқланарди.
Автомобилда тепаликдан тушиб келаётганда у худди,
худди... қандай айтишнйам билмайман!

Лекин нимани назарда тутганини ҳамма тушунди.
Ёш ва куркам Антони Марстон уларга салкам маъ-

буддек туюлганди! Энди булса акашак мурдаси пол-да ётарди.

– Кимда бошқа тахмин бор? – суради доктор Армстронг.

Ҳамма бош чайқади. Йўқ, улар бошқа изоҳ топа олишмасди. Шишаларга ҳеч ким ҳеч нарса қушмаган. Ҳамма кўрди, Марстон ўзига ўзи виски қуйди. Бундан чиқди, заҳар қадаҳда бўлса, уни Марстоннинг ўзидан бошқа ҳеч ким қўшиб қўёлмасди. Шундай бўлса ҳам, Марстон ҳаётини нега энди уз жонига қасд қилиш билан якунлаши керак?

– Бу ерда бошқа гап бор, доктор, – деди уйчан Блор. – Марстон ўзини ўлдирадиган одамга умуман ухшамасди.

– Сизга мутлақо қўшиламан, – жавоб берди Армстронг.

Шу билан муҳокама тухтаб қолди. Яна нима ҳам дейиш мумкин ахир? Армстронг билан Ломбард Марстоннинг жонсиз мурдасини ётоқхонага олиб бориб, устига чойшаб ёпиб қўйишди.

Улар холга қайтиб келганда бир жойга гўж булиб олган меҳмонлар ҳануз қўрқув ичида сукут сақлаб туришарди. Айримлари қалтирар, ҳолбуки, оқшом анча илиқ эди.

– Ухлаш керак. Анча кеч бўлди, – деди ниҳоят Эмили Брент.

Унинг сўзлари жуда уринли жаранглади: тун аллақачон ярмидан оққан, меҳмонлар эса ҳалиям тарқашга шошилмасди. Ёлғиз қолишдан чучиб туришгани яққол сезилиб турарди.

– Мисс Брент ҳақ, – уни қуллаб-қувватлади судья, – дам олишимиз керак.

– Лекин ҳали ошхонани йиғиштирмадим, – деди Рожерс.

– Эрталаб йиғиштирасиз, – буюрди Ломбард.

– Хотинингиз ўзини яхши ҳис қиляптими? – сўради Армстронг.

– Тепага чиқиб, қараб келаман. – Бироздан сунг Рожерс қайтиб келди. – Донг қотиб ухляпти.

– Жуда яхши, – деди шифокор. – Уни безовта қилманг.

– Албатта, сэр. Ошхонани йиғиштириб, эшикни қулфлайман-да, дарров ухлагани бораман, – Рожерс ошхонага чиқиб кетди.

Меҳмонлар секин-аста, истар-истамас зина томон юришди.

Агар улар турган уй зимистон жин кучаларга тута-таш, панел қопланган деворлари ортида яширин йуллар бор, поли гичиллайдиган куҳна уй булганда қўрқув тула нигоҳлар мутлақо тушунарли ҳол эди. Лекин бу ерда – ута замонавий данғиллама уйда? Бу ерда зимистон жин кучалар ҳам, махфий эшиклар ҳам йўқ. Хоналар булса электр нуридан чароғон. Ҳамма-ёқдан янгилик ҳиди уфуриб турибди! Йўқ, бу ерда яширина олмайсан! Бу ерда сирли ҳеч нарса йўқ! Булиши ҳам мумкин эмас! Бироқ айнан шу уларда даҳшат уйғотарди.

Иккинчи қават майдончасида меҳмонлар бир-бирига хайрли тун тилаб, хоналарга тарқалишди. Уз хонасига киргач, ҳар бири беихтиёр, ҳатто бу ҳақда уйлаб утирмасдан эшикни қулфлаб олишди.

Дилни қувонтирадиган шинам ётоқхонада судья Уоргрейв уйқуга ётиш учун кийим алмаштирарди. У Эдвард Ситон ҳақида уйларди. Ситон куз унгида худди тирикдек гавдаланарди. Куккуз малланинг самимий қарашлари суд қатнашчиларида жуда яхши таассурот қолдирди.

Давлат айбловчиси Луэллин меъёр нималигини билмасди. Шунинг учун чиқишлари ута омадсиз булди. Ҳиссиётга берилиб, исбот талаб қилмаган нарсаларни ҳам исботлашга уринди. Маттёюз, адвокат, аксинча, уз ишини пухта бажарди. Ҳар қандай далилни куз очиб юмгунча айбланувчи фойдасига узгартирди.

Чапараста суроқ вақтида гувоҳларни устомонлик била қурқитди ва чалкаштирди. Мижози нутқини ҳам мо-хирона тайёрлаб берди.

Ситоннинг ўзи ҳам чапараста суроқда умуман буш келмади. Хавотирланмади, узини оқламади, суд қатнашчиларини узига оғдира олди. Маттёюз оқлов ҳукми чунтагимда, деб уйлаганди.

Судья Уоргрейв ҳафсала билан соатни бураб, жавонча устига қуйди. У ўша суд мажлисида худди кеча булгандек эсларди. Гувоҳлар сўзини қандай тинглагани, қайдлар ёзгани, айбланувчига қарши далилларни мисқоллаб йиққани ҳам эсида. Ҳа, бунақа суд иши ҳар кунини ҳам булавермайди! Маттёюз ажойиб нутқ ирод қилди. Ллуэллин адвокат нутқидан кейинги қизгин таассуротни тарқатиб юбора олмади. Суд маслаҳат мажлисига кириб кетишидан аввал судья якунловчи сўз айтди...

Судья эҳтиёткорлик билан ясама жағини чиқариб олди ва сувли стаканга солди. Буришган лаблар осилиб қолди. Бу унинг юзига шафқатсиз ва йиртқич тус берарди. Судья солқиган қовоқларини уйди ва ичида кулиб қуйди: «Ҳа, Ситон жазодан қутулиб қолишига йул қуймаганди».

Қари судья жойига ётиб, чироқни учирди.

Пастда, ошхонада Рожерс чинни негр болаларига қараб турарди.

– Ақлбовар қилмайди! – гулдирарди у. – Гаров уйнашим мумкин, ахир улар унта эди.

Генерал Макартур жойида тинимсиз ағдариларди. Ҳеч ҳам ухлай олмади. Кузини юмди дегунча қарши-сида Артур Ричмонд қиёфаси гавдаланарди. Унга Артур ёқарди, ҳатто урганиб қолганди. Леслига ҳам бу ёш йигит ёқишидан жуда мамнун эди. Чунки кунгли нозик эди. Қанчадан-қанча ажойиб одамларни уйга бошлаб келган. Лекин у ҳеч бирига руйхушлик бермас, ҳаммасини бирдек «зерикарли» дерди. Гапи-

га кунмай илож қанча! Артур Ричмонд эса зерикарли туюлмади. Аввалбошданоқ кўнглига утириб қолди. Улар адабиёт, мусиқа, суратлар ҳақида мароқ билан суҳбат қуришарди. Рафиқаси ҳазиллашар, хандон отиб кулар, Артурга тегишиб қуйишни яхши курарди. Рафиқаси бу ёш йигитга оналарча меҳрибонлигидан генералнинг боши кукка етарди.

Оналарча! Шунчалар ҳам овсар буладими, Ричмонд йигирма саккиз ёшга тулиб булгани, Лесли эса ундан атиги бир ёш катталигига фаҳми етмабди. У Леслини еру кукка ишонмасди. Мана, куз ўнгида тирикдек намоён булди. Кенг иякли думалоқ юз, чақнаб турган кулранг кузлар, қалин қўнғир жингалак сочлар. Леслини яхши курар, бениҳоя ишонарди.

Францияда, жанглар орасидаги сокин паллаларда фақат у ҳақда уйлар, кукрак чунтагидан суратини олиб, унга ўзоқ термуларди. Бироқ бир кун... ҳаммасидан хабар топди. Худди тутуруқсиз романлардагидек воқеа содир булди: Лесли иккаласига ҳам мактуб ёзди-ю, хатжилдларни адаштириб юборди. Ричмондга ёзилган хатни эрининг манзили ёзилган хатжилдга солди. Ҳатто ҳозир ҳам. шунча йил утган булса-да, бу ҳақда эслаши билан юрагида оғриқ турди... Эй худо, ушанда қанча азоб чекканди!

Бу алоқа анча аввал бошланган. Мактуб бу борада заррача шубҳа қолдирмасди. Уик-эндлар! Ричмонднинг сўнгги таътили... Лесли, Лесли ва Артур... Жин урсин уни! Маккорона табассумлари, тавозе билан: «Ҳа, сэр. Хўп булади, сэр!» дейишлари-чи! Алдоқчи! Ахир бекорга айтишмаган: «Ишонган тоғда кийик ётмайди!»

Шундан сўнг қалбининг тубида қасос, даҳшатли қасос ути алангалана бошлади. Лекин сирини фoш қилмади, Ричмонд билан ҳеч нарса булмагандек муомала қилаверди. Бунини уйдalадими? Афтидан, уйдalади. Нима булган тақдирда ҳам, Ричмонд ҳеч нарса-

дан шубҳаланмади. Фронтда кимдир ғазаб утида ёнса, ҳеч ким бунга аҳамият бермасди. Чунки ҳамманинг асаби бирдек тамом бўлганди. Туғри, Армитиж унга баъзан ғалати қараб қуярди. Мишиқи зумраша, лекин калласи балодек ишларди. Ҳа, хаёлида нималар борлигини Армитиж пайқаб қолган. У совуққонлик билан Ричмондни улимга юборди. Фақат муъжиза туфайли разведкадан омон қайтиши мумкин эди. Лекин муъжиза юз бермади. Ҳа, Ричмондни муқаррар улимга юборган ва бундан зиғирча ҳам афсусланмайди. Ушанда бу «карнайчидан бир пуф» эди. Ҳар қадамда хатолик учрар, ҳуда-беҳудага зобитларни улимга юборишарди. Ҳаммаёқда қий-чув, саросима ҳукмрон эди. Эҳтимол, кейинчалик: «Қария Макартур эсини еб қуйганди, аҳмоқлиги туфайли энг яхши одамларини қурбон қилди», – деб гапиришгандир. Лекин бу умумий гаплар.

Анави мишиқи Армитижни булса алдаш осонмасди. Уз қумондонига сурбетларча қараб қуйишдек бемаъни қилиқ чиқарди. Афтидан, Ричмондни қасдан улимга юборганимни биларди. (Қизик, уруш тугагандан кейин Армитиж бу ҳақда кимгадир валдираб қуйганимкан ё йўқми?)

Лесли ҳеч нарсани билмасди. У (узи купинча таҳмин қилгандек) хушторига аза очиб, кузёш туккан, лекин эри Англияга қайтиб келиши билан айрилиқ доғини учирган. Генерал эса унинг Ричмонд билан алоқаси ҳақида ҳеч қачон оғиз очмади.

Аввалгидек яшай бошлашди, лекин хотини ундан узоқлаша бошлади...

Урушдан уч-тўрт йил утгач, упка шамоллаши туфайли қазо қилди. Бу гапларга ҳам анча бўлди. Ушандан бери қанча йил утди – ун беш ё ун олти йилми?

Истеъфога чиққач, Девонга кучиб келди. Муъжазгина уй сотиб олди. Айнан шундай уйи булишини доим орзу қиларди.

Хушманзара жойлар, одамшаванда қушникилар. Балиқ ови, шикор... Якшанба кунлари черков...

(Аммо бир якшанбани утказиб юборди – Довуд Урияни «энг шиддатли жанг» бўладиган жойга қуйишни буюргани ҳақида уқишганда. Ўзини қуярга жой тополмай қолганди уша кунин.)

Қушникилар унинг атрофида гирдикапалак эди. Бошланишига.

Кейин у ҳақда шивир-шивир қилаётгандек туюла бошлади. Шундан кунгли шалвираб қолди. Унга ола қарай бошлашди. Худди уни бадном қилувчи мишмиш уларгача етиб келгандек... (Армитиж? Армитиж валдираб қуйган бўлса-чи?)

Аста-секин ҳаммадан узоқлашди. Одамови бўлиб қолди. Орқангдан сен ҳақингда ғийбат қилишса, барибир жуда ёқимсиз.

Лекин бунга ҳам анча бўлган.

Лесли узоқ утмишда қолди. Артур Ричмонд ҳам. Ҳозир уша воқеанинг қандай аҳамияти бўлиши мумкин? Ҳолбуки, айнан шу туфайли ёлғизликка маҳкум бўлди. Энди ҳатто эски ҳарбий дустларидан ҳам узини олиб қочарди. (Агар Армитиж гуллаб қуйган бўлса, бу воқеа, шубҳасиз, уларгача ҳам етиб борган.)

Бугун оқшом бўлса, уша овоз аллақачон унутилган воқеани ҳаммага маълум қилди. У узини қандай тутди? Юзида узгариш бўлмадими? Шунга монанд ғазаб, ҳайратни ифодалай олдимиз? Ичидаги саросимани фош қилиб қуймадими? Ким билади. Албатта, меҳмонларнинг ҳеч бири бу айбловларни жиддий қабул қилмади. Ахир айбловлар ичида куракда турмайдиганлари ҳам бор эди. Масалан, анави мафтункор қизни бир болани чуқтириб юборганликда айблашди. Сафсатани қара-я! Тушунарли, дуч келган одамни айблаб, бундан роҳатланадиган аллақандай савдойига йулиқишди! Эмили Брентнику танийди. Эски ҳарбий дуст Том Брентнинг жияни. Ҳатто уни ҳам қотилга чиқар-

ди. Фақат суқир одамгина қанчалар тақводорлигини пайқамаслиги мумкин. Бунақа аёллар тирноқ олишдан аввал руҳонийдан маслаҳат сурайди.

«Бу айбловлар, – уйлади генерал, – ҳақиқий ёввойилик, оддий қилиб айтганда, ғирт бемаънилик! Оролга келиб улгурмай... шошма, қачон келишди ўзи? Бугун кундузи, жин урсин, рост, ахир атиги бугун келишган. Вақт имиллаб утяпти! Қизиқ, бу ердан қачон кетар эканмиз? – уйлади генерал. – Албатта, эртага, моторли қайиқ келиши билан. Лекин ғалати, ҳозир оролдан умуман кетгиси келмасди... Яна муъжаз уйида узлатга чекинади, яна ўша хавотирлар, яна ўша қурқувлар». Очиқ деразадан денгиз шовқини эшитиларди. Денгиз шиддатланар, шамол кучаярди. Генерал хаёлга чумди: «Алаловчи денгиз шовқини... сокин овлоқ... Оролда яшаш яхши – ҳаёт ташвишлари ортда қолиб, гуё дунёнинг бир четига тушиб қолгандексан...

Тусатдан бу ердан кетишни умуман хоҳламаётганини тушуниб қолди».

Вера Клейторн кузини юммай, шифтга қараб ётганча жим хаёл сурарди. У қоронғидан қурқарди, шунинг учун чироқни учирмади.

«Хьюго, Хьюго, – уйлади у. – Нима учун бу оқшом уни ёнимда тургандек ҳис қиляпман. Ҳозир у қаерда? Билмайман. Ҳеч қачон билолмайман. Ҳаётимдан ғойиб бўлди, бутунлай ғойиб бўлди...

Хьюго ҳақида хаёлларни узидан қувмоққа не ҳожат? У ҳақда уйлайверади, эслайверади...

Корнуолл... Қора қоялар, сап-сарик қумлоқ... хушфеъл бақалоқ хоним миссис Хамилтон... Митти Сирил нуқул унинг қулидан тортиб ёлворади: «Қояга сузиб боргим келяпти. Мисс Клейторн, қояга боргим келяпти. Қояга сузиб борсам майлими?» Ҳар гал кузини кутарганда Хьюго нигоҳлари фақат уни қидираётганини пайқайди. Кечқурун, Сирил уйкугу кетгач...

– Сайр қилгани чиқасизми, мисс Клейторн?

– Майли, чиқаман...

Уша куни ҳам одатдагидек соҳил буйлаб сайр қилишди. Илиқ ойдин оқшом эди. Хьюго унинг белидан қучди.

– Сизни севаман, Вера. Жуда севаман. Севишимни биласизми?

Ҳа, у биларди. (Ҳар ҳолда узига шундай туюларди.)

– Қулингизни сурашга журъатим етмаяпти... Сарик чақам ҳам йуқ. Топганим узимга аранг етади. Ахир нақ уч ой бойиб кетишим учун ажойиб имкон бор эди. Морис улимидан уч ой утгач Сирил дунёга келди...

Агар қиз туғилганда барча мол-мулк Хьюгога мерос қоларди. Ушанда қаттиқ изтиробда қолганини тан олди:

– Бунга ортиқча ишониб ҳам қолмагандим, албатта. Барибир пешонамга гурзи билан уришгандек гангиб қолдим. Толеим паст экан. Лекин Сирил ёқимтой бола. Унга жуда урганиб қолганман!

Бу ҳам чин ҳақиқат эди. Хьюго Сирилни жуда яхши курар, кунбуйи у билан уйнашга тайёр, ҳар қандай инжиқлигини кутарарди. Фараз ёки адоват нималигини билмасди.

Сирил нимжон усди. Тез-тез касалга чалинарди. Усиз ҳам узоқ яшай олмасди.

Кейин нима булганди?

– Мисс Клейторн, қояга сузиб борсам майлими? Нега қояга боришим мумкинмас? – тинимсиз ҳиқилларди Сирил.

– Чунки жуда узоқ, Сирил.

– Хуп денг, мисс Клейторн, илтимос, хуп дея қолинг...»

Вера урнидан турди, пардоз столидан уч дона аспирин олиб, бирданига ичиб юборди.

«Агар узимни улдиришимга туғри келиб қолса, – деб уйлади у, – веронал ё шунга ухшаш уйқу дори-

дан купроқ ичиб олардим, лекин цианли калиини ҳеч қачон уйламайман».

Антони Марстоннинг қийшайиб кетган қонталаш юзи эсига тушиб, бадани жимирлаб кетди.

Камин ёнидан ўтаркан, кузи беихтиёр санок шеър-га тушди.

*Унта негр боласи, борди тушлик қилгали,
Бири тикилиб улди, туққиз қолдилар бари.*

«Қандай даҳшат, – уйлади у. – Ахир бугун ҳаммаси айнан шундай булди!

Нима учун Антони Марстон улишни истади? Йўқ, у улишни хоҳламаган. Ўлим ҳақида уйлар унга мутлақо бегона эди... Улим у учунмасди...»

Олтинчи боб

Доктор Армстронг туш курди. Операция хонаси ҳаммомдек қайнаяпти. Нега бунчалик қиздиришди? Аъзойи баданидан шувиллаб тер оқяпти. Қули ивиб кетди, скальпелни ушлаб булмайди... Скальпель жуда уткир чархланган. Бундай яроқ билан улдириш осон. У ҳозиргина кимнидир улдириб қўйди.

Қурбон унга нотанишдек туюлди. Ҳалиги қиз семиз, бесунақай эди. Буниси ориқ, нимжон. Юзи куринмаяпти. Кимни улдириши керак ахир? Сира эсида йўқ. Ахир билиши керакку! Ҳамширадан сураб курсамикан? Ҳамшира уни кузатяпти. Йўқ, ундан сураш мумкинмас. Ахир мендан шубҳаланяпти.

Барибир операция столида ётган бу аёл ким булди экан-а? Нега юзини ёпиб қўйишган? Кошкийди, бир марта куз ташлай олса!.. Ниҳоят ёш амалиётчи дуррани кутариб, аёл юзини очди.

Ҳа, албатта! Бу Эмили Брент. У Эмили Брентни улдириши керак. Кузлари ёвуз чақнаяпти. Лабларини қимирлатяпти. Нима деяпти? «Ҳаммамиз парвардигор ҳузурига борамиз».

Энди у кула бошлади.

– Йук, йук, мисс... – дейди ҳамширага, – дуррани ёпманг. Наркоз қилганимда юзини куриб туришим керак. Эфир қани? Узим билан олиб киришим керак эди.

Қаёққа гумдон қилдингиз, мисс? Шато Неф-тю-Пап? Булаверади. Дуррани олинг, ҳамшира!

Вой, узим ҳам билардим! Бу Антони Марстон! Қонталаш юзи қийшайиб кетган. Лекин у улмаган, тиржайиб турибди.

Худо ҳаққи, хахолаб кулганидан операция столи зириллаб кетяпти. Секинроқ, оғайни, секинроқ. Ушланг, столни ушланг, ҳамшира!

Шу ерда доктор Армстронг уйғониб кетди. Аллақачон тонг отган, хона эрталабки қуёш нурларига фарқ булганди. Кимдир у томонга эгилиб, елкасидан тортқилади. Рожерс. Рожерснинг юзи докадек оқариб кетганди:

– Доктор, доктор!

Армстронг буткул уйғонди.

– Нима гап? – жаҳл билан суради.

– Хотинимга нимадир булди, доктор. Уйғотяпман, уйғотяпман, сира уйғотолмаяпман. Куриниши ҳам ғалатироқ.

Армстронг сапчиб тушди. Ўрнидан туриб, устига халат ташлади-да, Рожерс ортидан юрди.

Аёл қулини боши тагига суқиб олганча ёнбошлаб ётарди. Доктор у томонга энгашди, совуқ қулини тутди, қовоғини кутарди.

– Наҳотки, наҳотки у... – пичирлади Рожерс.

Армстронг бош чайқади:

– Афсус, ҳаммаси тамом...

Шифокор хизматкорга уйчан нигоҳ ташлади, ёнбошдаги жавончага қараб қўйди. Сунгра қимирламай ётган аёлга яна куз югуртирди.

– Юраги тухтаб қолганми, доктор? – дудуқланиб суради Рожерс.

Доктор Армстронг бир дақиқа жим қолди, кеин суради:

– Рожерс, хотинингизнинг бирорта касали бормиди?

– Бод касали безор қиларди, доктор.

– Охирги марта кимда даволанган?

– Даволанган? – Рожерснинг қорачиқлари катталашди. – Рости, қачон докторга борганимизни ҳам эслолмайман.

– Хотинингизнинг юраги оғиримиди?

– Билмайман, доктор. Хеч қачон юрагидан нолимасди.

– Одатда, яхши ухлармиди? – суради Армстронг. Хизматкор кузини четга олиб қочди.

– Йўқ, унчалик ҳам яхши ухлолмасди, – деди синиқ овозда.

– Уйқусизликка қарши бирор нарса ичармиди?

– Уйқусизликка? – ҳайрон бўлиб суради Рожерс. – Билмайман. Йўқ, менимча, ичмасди. Булмаса, билардим.

Армстронг пардоз столига яқинлашди. Унда бир нечта шиша бор эди: сочлар учун лосьон, лаванда мойи, сургини дори, глицерин, тиш пастаси, эликсир...

Рожерс унга астойдил кумаклашди – ғаладонларни чиқарди, шкафларни очди. Бироқ хеч қандай гиёвандизини топишолмади. Суюғи ҳам, кукуни ҳам йўқ.

– Кеча оқшом фақат сиз берган дорини ичди, доктор, – деди Рожерс.

Соат тўққизларда нонуштадан дарак бериб бонг чалинганда меҳмонлар аллақачон урнидан турган, энди нима бўлишини кутиб туришарди. Генерал Макартур ва судья майдонча буйлаб айланиб юришар, жаҳон сиёсати ҳақида узаро баҳслашишарди. Вера Клейторн билан Филипп Ломбард уй ортидаги қоя чуққисигача чиқишди. Юқорида Уильям Генри Блорни учратишди. У қирғоқ томон соғинч билан термуларди.

– Анчадан бери шу ердаман, – деди у, – ҳозирча қайиқ куринмаяпти.

– Девон – ялқовлар улкаси. Бу ерда эрта туришни ёқтиришмайди, – деди Вера истеҳзо билан.

Филипп Ломбард уларга терс угирилганча очиқ денгиздан куз узмасди.

– Об-ҳавога нима дейсизлар? – суради у.

Блор осмонга қаради.

– Менимча, ёмонмас.

Ломбард ҳуштак чалди.

– Ахборотингиз учун кечга бориб шамол туради.

– Довулмасми? – суради Блор.

Пастда бонг овози жаранглади.

– Нонуштага чакиришяпти, – деди Ломбард. – Айни муддао, очиқиб кетгандим.

Тик қоя буйлаб тушишаркан, Блор ичидаги гапларни Ломбардга айтди:

– Биласизми, Ломбард, Марстон нима учун уз жонига қасд қилганини ҳеч ҳам ақлимга сиғдирилмаяпман. Туни билан шу ҳақда уйлаб чиқдим.

Вера олдинда кетарди.

Ломбард бироз секинлашди.

– Сизда бошқа тахмин борми? – саволга савол билан жавоб берди Ломбард.

– Қулимизда далил бўлса яхши эди. Ақалли уз жонига қасд қилиш учун нима туртки булганини би-лишни хоҳлардим. Куринишидан пулга муҳтож одам-маслиги кундек равшан.

Меҳмонхонада уларга Эмили Брент пешвоз чиқди.

– Қайиқ йўлда чиқибдими? – суради у.

– Ҳали йўқ, – жавоб берди Вера.

Улар ошхонага киришди. Дастурхонга тортилган беконли тухум қўймоқ ҳиди иштаҳани қитиқлар, чой-нак ва қаҳва идиши хизматга шай эди. Рожерс ҳам-маси утиб булгунча эшикни очиб турди. Сунгра эшикни ёпиб, хизмат қилишга шошилди.

– Бугун кўриниши анча паришон, – деди Эмили Брент.

Деразага суяниб турган доктор Армстронг йуталиб қуйди.

– Бугун ҳар қандай камчиликка ортиқча эътибор бермаймиз, – деди у. – Рожерснинг бир узи нонушта тайёрлашга мажбур бўлди. Миссис Рожерс... э-э... унга ёрдам берадиган аҳволда эмасди.

– Унга нима қилди? – беихтиёр сўради Эмили Брент.

– Аввал нонушта қилайлик, – саволни эшитмагандек давом этди Армстронг. – Қуймоқ совиб қолади. Нонуштадан кейин эса сизлар билан айрим нарсаларни гаплашиб оламиз.

Ҳамма унинг маслаҳатига қулоқ тутди. Ликобчалар тулдирилди, кимдир узига чой, яна кимдир қаҳва қуйиб олди ва нонуштага киришилди. Умумий келишувга кура ҳеч ким орол ҳақида сўз очмасди. У ёқ бу ёқдан суҳбатлашишди: янгиликлар, халқаро ҳодисалар, спорт, ҳатто Лохнесс махлуғи ҳам четда қолмади.

Ликобчалар бушагач, доктор Армстронг курсига яхшироқ урнашиб олди. Маънодор йуталиб, ярим овозда сўз бошлади:

– Қайғули хабарни нонуштадан сунг маълум қилганим маъқул, деган қарорга келдим. Кеча миссис Рожерс уйқусида жон берди.

Ҳайрат ва даҳшат тула қичқириқлар эшитилди.

– Эй худойим! – деди Вера. – Оролдаги иккинчи улим!

– Ҳм-ҳм, анча ғалати, – деди судья ҳар доимгидек сузларини чертиб-чертиб. – Улимга нима сабаб булган? Армстронг елка қисди.

– Айтиш қийин.

– Бунинг учун ёриб куриш керакми?

– Албатта, ёриб кўрмай улим сабаби ҳақида аниқ айтилмайман. Чунки бу аёлни даволамаганман, соғлиғи борасида ҳеч нарса билмайман.

– Кўринишидан жуда кўрқиб кетганди, – деди Вера. – Кейин утган оқшом қаттиқ изтироб чекди. Эҳтимол, юраги тўхтаб қолгандир?

– Тўхтаб қолишгаку тўхтади, – гапини бўлди Армстронг, – лекин бунга нима сабаб бўлганини билишимиз мўҳим.

– Виждон, – деди Эмили Брент. Шу пайт ҳамма даҳшатдан қотиб қолди.

– Нима демоқчисиз, мисс Брент? – унга юзланди Армстронг.

У лабини қимтиди.

– Ҳаммангиз эшитдингиз, – деди, – уни эри билан бирга ўз бекаси бўлган кекса аёлни ўлдирганликда айблашди.

– Ўйлайсизки...

– Ўйлашимча, бу ҳақиқат, – деди Эмили Брент. – Кеча оқшом ўзини қандай тутганини кўрдинглар. Ўлгудек кўрқиб кетди, ҳушини йўқотди. Ёвуз қилмиши ошкор бўлгач, буни кутара олмади. Ҳеч бир муболағасиз кўрқувдан ўлиб қолди.

Армстронг ишонқирамай бош чайқади.

– Мутлақо ҳақиқатга яқин тахмин, – деди у, – бироқ марҳуманинг соғлиғи ҳақида ҳеч нарса билмай туриб, бунга виждон сабаб бўлган дея олмайман. Агар юраги кучсиз бўлса...

– Аниқроғи, парвардигор жазоси бу, – деди Эмили Брент пинагини бўзмай.

Унинг сузлари кўпчиликка ёқмади.

– Буниси ортиқча, мисс Брент, – таъна қилди Блор. Мисс Брент бош ирғади, унинг кузлари чақнарди.

– Парвардигор гуноҳкорни жазолашига сиз ишонмайсиз. Мен эса ишонаман.

Судья иягини силади.

– Қадрли мисс Брент, – деди. Унинг овозида пичинг оҳанги сезилиб турарди, – Тажрибамдан келиб чиққан ҳолда айтишим мумкинки, парвардигори олам жиноятчиларни жазолашни биз бандаларнинг узига қуйиб берган. Кўпинча минглаб тусиқлардан бу иш мушкуллашади. Бироқ бошқа йул йуқ.

Эмили Брент елка қисди.

– Кеча уни ётқизишганда нималар еб-ичганди? – суради Блор.

– Ҳеч нарса, – жавоб берди Армстронг.

– Ҳеч нарсами? На бир финжон чой? На бир стакан сувми? Бас бойлашим мумкин, барибир бир финжон чой ичган. Бу тоифа одамлар чойсиз яшолмайди.

– Рожерс ишонтириб айтди, ҳеч нарса емаган ҳам, ичмаган ҳам.

– Ҳар балони гапириши мумкин, – деди Блор. Бу гапни шундай сирли оҳангда айтдики, доктор ундан куз узолмай қолди.

– Демак, ундан шубҳаланяпсизми? – суради Ломбард.

– Аммо асоссиз эмас, – жавоб берди Блор. – Кеча оқшом барчангиз уша айблов нутқини эшитгансиз. Балки бу ғирт сафсатадир, балки буни аллақандай телба туқиб чиқаргандир! Бошқа томондан, агар бу ҳақиқат булса-чи? Фараз қилайлик, Рожерс билан хотини уша кампиршони гумдон қилишган. Унда нима бўлади? Иш ҳамирдан қил суғургандек битгани учун хурсанд булишган. Ўзларини мутлақо хавфсизликда ҳис қилишган. Кейин эса кечаги гаплар...

Вера унинг гапини булди.

– Менимча, миссис Рожерс ҳеч қачон узини хавфсизликда ҳис қилмаган, – секин гапирди у.

Блор Верага ёзғирганнамо қараб қуйди: «Сиз аёллар ҳеч қачон гапни тугатиб олишга қўймайсизлар», – қарашларидан шу маънони ўқиш мумкин эди.

– Шундай ҳам бўлсин, – давом этди у. – Лекин Рожерслар, ҳар қандай ҳолатда ҳам уларга ҳеч нарса таҳдид солмаётганини билишарди. Кеча оқшом бўлса уша аноним телба улар сирини фош қилди. Кейин нима бўляпти? Миссис Рожерснинг асаби дош беролмади. Эсингиздами, узига келгунча эри ёнидан жилмай қолди. Лекин бу хотини соғлигини ўйлаб куйиб-пишгани учун эмасди. Умуман ундай эмас! Оёғи куйган товукдек типирчилаб қолишига бошқа сабаб бор. Хотини нимадир деб қуйишидан улгудек қурқди. Ҳа, асл воқелик шундай! Қотиллик қилиб, жазосиз қолишди. Лекин утмишни ковлаштира бошлашса, уларга нима бўлади? Гаров уйнашга тайёрман, аёл киши сайраб қуяди. Ҳаммасини инкор қилишга, ғалаба қозонмагунча ёлгон гапиришга сабри чидамайди. Эри учун доим хатар туғдиради. Ҳамма гап шунда. Ўзидан бўлса кунгли туқ. Керак бўлса, маҳшар кунигача алдайверади, лекин хотинига ишонмайди! Агар у гуллаб қўйса, демак, ўзиниям кун битади. Шундан кейин хотинининг чойига купроқ уйқу дориси қушиб, мангу уйқуга равона қилади.

– Лекин у ерда финжон йуқ эди, – ишонч билан гапирди Армстронг. – Умуман олганда, ҳеч нарса йуқ эди – узим текширдим.

– Албатта-да, – пишқирди Блор. – Дамламани ичириши билан идишларни олиб чиққан-у, дарров ювиб ташлаган.

Орага жимлик чукди. Уни генерал Макартур бузди.

– Эҳтимол, шундай бўлгандир, лекин одам уз хотинини заҳарлаб қуйишини тасаввур қилолмайман.

– Калланг кетаман деб турса, – хахолади Блор, – ҳис-туйғуга йул бўлсин.

Яна ҳамма жимиб қолди. Лекин шу пайт эшик очилиб, Рожерс кириб келди.

– Қандай хизмат буюрадилар? – деди у барчага куз югуртираркан. – Айбга буюрмайсизлар, нонушта-

да нон камроқ булди. Фақат шу қолганди. Қайиқ олиб келарди, лекин ҳалиям йуқ.

– Одатда, қачон келарди қайиқ? – курсида ғимирлай бошлади судья Уоргрейв.

– Еттидан саккизгача, сэр. Гоҳида саккиздан сал утиброқ. Ҳайронман, Нарракотт қаёққа ғойиб булди? Агар ўзи оғриб қолса, укасини жунатган буларди.

– Ҳозир соат неча? – суради Филипп Ломбард.

– Ўнтакам ун, сэр.

Ломбард қошларини чимирди, бошини сарак-сарак қилди.

Рожерс яна бироз туриб қолди.

– Сизга ҳамдардлик билдираман, Рожерс, – кутилмаганда хизматкорга юзланди генерал Макартур. – Доктор ҳозиргина қайғули хабардан бизни воқиф этди.

Рожерс бошини қуйи солди.

– Миннатдорман, сэр, – деди у. Кейин буш идишларни олиб, хонадан чиқиб кетди.

Меҳмонхонани яна сукунат эгаллаб олди. Уй олдидаги майдончада Филипп Ломбард суз бошлади:

– Қайиққа келсак...

Блор унга қаради ва маъқуллаб бош ирғади.

– Нима ҳақда уйлаяпсиз, биламан, жаноб Ломбард, – деди у, – Мен ҳам ўзимга шу саволни бериб курдим. Қайиқ салкам икки соат аввал келиши керак эди. Лекин келмади. Нима учун?

– Жавоб топдингизми? – суради Ломбард.

– Бу оддий тасодиф эмас, мен сизга айтсам. Ҳаммаси туғри келяпти. Бири бошқасига.

– Қайиқ келмайди деб уйлаяпсизми? – суради Ломбард.

– Албатта, келмайди, – орқадан аччиқланган овоз эшитилди.

Блор угирилиб, гапирган одамга уйчан қараб қолди:

– Сиз ҳам шундай деб уйлайсизми, генерал?

– Ҳа, албатта, қайиқ келмайди. – жаҳл билан деди генерал, – қайиқ бизни бу оролдан олиб кетишига умид қиялпмиз. Лекин биз бу ердан ҳеч қаёққа кетмаймиз. Шундай уйланган. Орамизда ҳеч ким бу ердан кетмайди... Тамом буламиз, тушуняпсизларми, тамом... – бирдан тутилиб қолди, кейин босиқ овозда қушиб қўйди: – Бу ер жуда сокин – ҳақиқий ҳаловат. Интиҳо шу, ҳаммасининг якуни... Ҳаловат...

Сунгра кескин угирилиб, улардан узоқлашди. Майдончадан утиб, тик ёнбағир буйлаб денгизга тушди. Оролнинг бир чеккасида қоядан тошлар гүмбурлаб узилар, шу баробар туғри денгизга тушарди. Генерал шу жойни мулжаллаганча телбадек чайқалиб одимлай бошлади.

– Яна биттаси ақлдан озди, – деди Блор. – Бу кетишда эртами-кечми ҳамма ақлдан озадиганга ухшайди.

– Негадир сиз ақлдан озганга ухшамайсиз, – деди Ломбард.

Собиқ инспектор кулиб қўйди.

– Ҳа, мени ақлдан оздириш осон иш эмас, – сунг намойишкорона қушиб қўйди: – Бироқ сизда ҳам бу эҳтимол йуқ, жаноб Ломбард.

– Туғри, узимда ҳеч қандай телбалик аломатларини курмаяпман, – жавоб берди Ломбард.

Доктор Армстронг майдончага чиққач, тараддуд ичида тухтаб қолди. Чап томонда Блор билан Ломбард турарди. Унга, бошини қуйи солганча Уоргрейв у ёқдан бу ёққа юрарди. Бироз иккилангач, Армстронг судья томон юрди. Лекин шу вақт чаққон қадам овозлари эшитилди.

– Сиз билан гаплэшиб олмасам бўлмайди, сэр, – шундоқ ортида Рожерс гапираётганди.

Армстронг угирилди-ю, донг қотиб қолди: хизматкор кузлари ола-кула, юзи буздек бир аҳволда турар, қули тинимсиз қалтирарди. Бир неча дақиқа аввал у

гуё вазминлик тимсолидек туюларди. Тафовут шунчалар яққол эдики, Армстронг довдираб қолди.

– Илтимос, сэр, сиз билан яккама-якка гаплашиб олишим керак. Ҳолироқ жойда.

Доктор уй томон юрди. Эс-ҳушини йўқотган хизматкор ортидан эргашиди.

– Нима гап, Рожерс? – деб суради Армстронг. – Ўзингизни қулга олинг.

– Бу ёққа, сэр, бу ёққа юринг.

У ошхона эшигини очди, докторни олдинга утказиб, узи ҳам кирди ва ортидан эшикни ёпди.

– Хуш, – деди Армстронг, – нима гап?

Рожерс буғзига нимадир тиқилгандек оғир ютинди.

– Бу ерда тушунарсиз ишлар бўляпти, сэр, – деди ниҳоят.

– Нимани назарда тутяпсиз? – суради Армстронг.

– Балки мени ақлдан озган деб уйларсиз, сэр. Бу арзимаган гап ҳам дерсиз. Фақат буни ҳеч қанақасига изохлаб бўлмайди. Ҳеч қанақасига. Хуш, бу нима дегани?

– Аввал нима гаплигини айтсангиз-чи ахир. Топишмоқ айтишни бас қилинг.

Рожерс яна ютиниб қуйди.

– Ҳамма гап ҳайкалчаларда, сэр. Анави стол урта-сида турган. Чинни негр болалари. Улар унта эди. Онт ичишим мумкин, ростдан унта эди.

– Туғри, унта, – деди Армстронг, – кеча тушлик пайтида санаб курганмиз.

Рожерс унга яқинроқ келди.

– Шунисига ҳайронман-да, сэр. Ўтган тунда столни йиғиштираётган пайтим аллақачон туққизта қолганди, сэр. Ҳайрон булдим. Лекин фақат шу. Бугун эрталаб, сэр, дастурхон ёзганимда уларга қарамадим. Бунга вақтим ҳам йуқ эди. Ҳозир столни йиғиштирай деб борсам... Ишонмасангиз, узингиз қаранг. Саккизта бўлиб қолди, сэр! Атиги саккизта. Бу нима дегани?

Еттинчи боб

Нонуштадан сунг Эмили Брент Верага қоя тепасига чиқиб, қайиқ келяптими-йуқми қараб куришни таклиф қилди.

Шамол кучайди. Денгиз мавжлана бошлади. Балиқчилар қайиғи денгизга чиқмади. Моторли қайиқ ҳам йуқ. Стиклхевн узра соя солиб турган баланд тепаликкина кўриниб турарди. Қишлоқчанинг узи эса куринмасди. Денгиздаги азамат қоя ҳаммаёқни тўсиб олганди.

– Кеча бизни олиб келган денгизчи менда яхши таассурот қолдирганди. Бугун шунча кеч қолаётгани жуда ғалати, – деди мисс Брент.

Вера жавоб бермади. У қалбини чулғаб олган хавотир билан олишарди. «Бушашма, – узига узи такрорларди. – Ўзингни қулга ол. Ўзингга ухшамай қоляпсан. Ахир доим асабларинг мустаҳкам бўлган».

– Қайиқ тезроқ кела қолса яхши эди, – деди бироз утгандан сунг. – Бу ердан жуда ҳам кетгим келяпти.

– Фақат сиз эмас, – гапини бўлди Эмили Брент.

– Ақлбовар қилмайди, – деди Вера. – Фирт бемаънилик ҳаммаси.

– Узимдан хафа бўляпман, – қизишиб гапирди мисс Брент. – Бу тузоққа қандай қилиб шунчалик осон илиндим?

Ўйлаб курсам, уша хат ниҳоятда беухшов эди. Лекин ушанда заррача ҳам шубҳаланмадим.

– Ҳа, албатта, – беихтиёр маъқуллади Вера.

– Соддамизми, билмадим, ҳамма нарсага лаққа ишонамиз, – давом этди Эмили Брент.

Вера чуқур хурсинди.

– Нонушта пайти айтилган гапларга ростдан ҳам ишонасизми? – суради у.

– Очикроқ айтинг, азизам. Нимани назарда тутяпсиз?

– Рожерс билан хотини ростдан ҳам уша кампирни нариги дунёга равона қилган деб уйлайсизми? – шивирлади у.

– Бунга шахсан ишончим комил, – деди мисс Брент. – Сиз-чи?

– Нима деб уйлашнйам билмайман.

– Йуқ, бу масалада шубҳага урин қолмаган, – деди мисс Брент. – эсингиздами, аёл шу заҳоти ҳушидан кетди. Эри булса патнисни тушириб юборди. Бу гапга жаҳл қилиши ҳам ишонарли чиқмади. Уша мисс Брейдини улар улдирганига шубҳа қилма-япман.

– Менга миссис Рожерс уз соясидан ҳам қурқадигандек туюлди, – деди Вера. – умримда бунчалик қурқоқ одамни курмагандим. Афтидан, виждон азобида қийналарди.

Мисс Брент минғиллади:

– Уйимдаги болалар хонасида «Гуноҳларингиз учун албат жазо олгайсиз» деган ҳикматли сўз ёзилган. Бу ерда ҳам айнан шу ҳолат.

– Лекин, мисс Брент, унда ахир... – қизариб кетди Вера.

– Унда ахир нима, азизам?

– Унда қолганлар-чи? Қолган айбловлар.

– Сизни тушунолмадим.

– Қолган барча айбловлар – ахир улар... улар адолатсизликку? Агар Рожерсларни туғри айблаган булса, демак... – шу ерда тили айланмай қолди, хаёллари чувалашди.

Мисс Брент ниманидир тушунгандек бўлди.

– Билмадим, – деди у. – Бироқ, масалан, жаноб Ломбарднинг узи йигирмата одамни улимга дучор қилганини тан олди.

– Ахир улар қарам одамлар, – деди Вера.

– Қорами-оқми, барибир биродарларимиз, – насиҳатомуз деди мисс Брент.

Қора танли биродарларимиз, Исо мазҳабидаги биродарларимиз, – уйлади Вера. – Эй худо, ҳозир кулиб юбораман. Тутқаноқ тутиб қолгандек ўзимни бошқаролмай қоляпман...»

Эмили Брент эса уйчан давом этди:

– Албатта, айрим айбловлар қулгили. Масалан, судья билан боғлиқ вазият. У жамият олдидаги бурчини бажарган, холос. Истеъфодаги полициячи билан ҳам шундай. Мен билан боғлиқ воқеага келсак, – бироз тухтаб, сунг яна гапини давом этди. – Шаксиз, бу ҳақда кеча айтолмасдим. Эркаклар ҳузурида шунга ухшаш мавзуда гаплашиш одобсизлик.

– Қайси мавзуда? – суради Вера.

Мисс Брент оҳиста давом этди:

– Беатриса Тейлорни оқсочликка олгандим. Аслида қандай қизлигидан жуда кеч хабар топдим. Унинг масаласида қаттиқ янглишдим. Озода, меҳнатсевар, итоаткор – аввалига менга ёқарди. Ундан кўнглим тулганди. Бироқ шунчаки муғомбирлик қилиши мумкинлигини тасаввур ҳам қилмабман. Аслида у уятсиз, виждонсиз ва бебош қиз экан. Афсус, ҳатто қулга тушиб қолганда ҳам бирданига англаб етмадим. – деди Эмили Брент жаҳл аралаш. – Бундан лол қолдим. Ота-онаси бамаъни одамлар, унга бинойидек тарбия беришган. Бахтимга, улар ҳам қизининг но-жуя қилиқларини ҳазм қила олишмади.

– Кейин унга нима бўлди? – Вера мисс Брентдан куз ўзмай турарди.

– Албатта, шундан сунг уйимда бир зум ҳам қолишини хоҳламасдим. Фаҳш ишлардан ҳазар қилганим учун ҳеч ким мени айбололмайди.

– Кейин унга нима бўлди? – паст овозда такрорлади Вера.

– Оғир гуноҳга ботиб бўлганди, – деди мисс Брент. – Бироқ бу камлик қилди. Ундан ҳамма юз угиргач, янада оғирроқ гуноҳга қул уриб, ўз жонига қасд қилди.

- Ўзини ўзи ўлдирдими? – даҳшатга тушди Вера.
- Ҳа, ўзини чуктирди.

Вера хурсинди. Энди унга мисс Брент жуда совуққондек туюларди:

– Ўзини ўлдирганидан хабар топгач, нимани ҳис қилдингиз? Ҳайдаб юборганингизга ачинмадингизми? Ўзингизни айбламадингизми?

– Ўзимни? – тутатиб кетди Эмили Брент. – Ўзимни айблашга бирор сабаб курмаяпман.

– Агар шафқатсизлигингиз қизни шунга мажбур қилган бўлса-чи? – суради Вера.

– Уятсизлиги ва қилган гуноҳи ўзини ўлдиришга ундади. Ўзини тарбияли қизлардек тутганда бунга ухшаш воқеа ҳеч қачон юз бермасди.

У Верага уғирилди. Кузларида пушаймондан асар ҳам йуқ, аксинча, ўзи ҳақлигига қатъий ишончни пайқаш мумкин эди. Эмили Брент эзгу фазилатлардан ясалган зирҳга уралиб олгандек виқор билан турарди. Верага бу аёл кулгили куринмай қолди. Энди даҳшатли туюларди.

Доктор Армстронг ошхонадан майдончага чиқди. Ундан унғ томонда судья курсида утирар, денгизга маънисиз нигоҳ ташларди. Чап томонга Блор билан Ломбард жойлашиб, жимгина чекишарди. Худди аввалгидек, доктор иккиланиб қолди. Савол назари билан судья Уоргрейвга қаради. Ким биландир маслаҳатлашиб олиши керак эди. У судьядаги кучли мантиқни юқори баҳоласа-да, барибир шубҳа-гумонлар ич-этини кемирарди. Албатта, жаноб Уоргрейв ақлли одам, лекин қариб қолган. Бунақа ишларга чаққон одам керак. Ниҳоят бир қарорга келди.

– Ломбард, бир дақиқага мумкинми?

Филипп сакраб турди.

– Албатта.

Улар қирғоққа тушишди.

Яна бироз юришгач, Армстронг суз бошлади:

– Менга маслаҳатингиз керак.
Ломбард қошини чимирди.
– Лекин тиббиётда ҳеч нарсани тушунмайман.
– Мени янглиш тушундингиз. Биз тушиб қолган вазият ҳақида маслаҳатлашиб олмоқчиман.
– Буниси бошқа гап.
– Очигини айтинг, бу ҳақда нима деб уйлайсиз? – суради Армстронг.

Ломбард бир дақиқа уйланиб қолди.
– Анча бошқотирма масала, – деди у.
– Миссис Рожерс улимани қандай изоҳлайсиз? Блор фикрига қушиласизми?

Филипп тутундан ҳавода ҳалқа ясай бошлади.
– Агар бу ҳодисани алоҳида куриб чиқиш мумкин бўлганда, – деди у, – фикрига қушилишим мумкин эди.
– Туппа-туғри, – енгил тин олди Армстронг. У Филипп Ломбард унчалик ҳам аҳмоқ эмаслигига ишонч ҳосил қилганди.

Филипп гапида давом этди:

– Яъни жаноб Рожерс ва рафиқаси бир пайтлар жиноят содир қилиб, сувдан қуруқ чиқишганини назарда тутсак. Шундай қилган бўлиши мумкинлигини эса инкор қилмайман. Нима деб уйлайсиз, улар айнан нима қилишган? Кампирни заҳарлашганми?

– Менимча, бу иш анча осон битган, – деди Армстронг. – Мисс Брейди қандай касалга чалингани ҳақида эрталаб Рожерсдан сурагандим. Жавобдан куп нарсани тушунгандек бўлдим. Тиббий тафсилотларга тўхталиб утирмайман-да, айрим юрак хасталикларида амилнитрит ишлатилишини айтаман. Хуруж бошланган вақт ампула синдирилиб, бемор нафас олиши учун берилади. Дори уз вақтида берилмаса, улимга олиб келиши мумкин.

– Шунчалик ҳам жун буладими, – деди хаёлчан Ломбард, – ҳар кимни қизиқтириб қўяди.

Доктор бош ирғади.

– Ҳа, ҳеч нарсa қилиш шарт эмас. Заҳар топаман деб бошинг ҳам қотмайди, уни бериш учун найранг ҳам ишлатмайсан. Қисқаси, фақатгина ҳеч нарсa қилмаслик керак. Устига-устак, Рожерс тунда физилаб доктор чақиргани кетган. Ҳеч ким ҳеч нарсани билмайди, деб уйлаш учун уларда барча асослар бор эди.

– Билиб қолишганда ҳам ҳеч нарсани исботлай олишмайди, – қушиб қуйди Филипп Ломбард. Унинг юзи тундлашди. – Ҳа, бу куп нарсани изоҳлайди.

– Кечирасиз? – ҳайрон булди Армстронг.

– Айтмоқчиманки, бу билан бизни нима учун Занжилар оролига чақиришгани ҳам ойдинлашади. Айрим жиноятлар учун жавобгарликка тортишнинг иложи йуқ. Мисол учун Рожерсларни олинг. Бошқа мисол қария Уоргрейв. Қонун доирасидан мутлақо чиқмаган ҳолда жиноят содир қилган.

– У ҳам одам улдирганига ишондингизми? – сўради Армстронг.

Ломбард кулимсиради:

– Ишонганда қандоқ! Албатта ишондим. Уоргрейв Ситонни қандай бир ёқли қилганини орқадан пичоқ уриб улдиришга ухшатаман! Лекин буни судьялик курсисида утириб қилиш афзаллигига ақли етарди. Шунда уни оддий йул билан ҳеч қанақасига жавобгарликка тортиш мумкин эмас.

Армстронгнинг бошига гурзи билан уришгандек булди: «Касалхонадаги қотиллик. Операция столидаги қотиллик. Хавфсиз ва ишончли – худди банкдагидек ишончли...»

Ломбард эса давом этарди:

– Шунинг учун ҳам, жаноб Оним ва Занжилар ороли керак булди.

Армстронг қаттиқ уҳ тортди.

– Энди моҳиятга утамиз. Бизни бу ерда нега туплашди?

– Узингиз нима деб уйлайсиз? – сўради Ломбард.

– Бир дақиқа миссис Рожерс улимига қайтамиз, – деди Армстронг. – Бу ерда қанақа тахминлар бўлиши мумкин? Биринчи тахмин: сирни фош қилиб қуйишидан қурққани учун уни Рожерс ўлдирган. Иккинчиси: ўзи эс-ҳушидан ажраб, бу фоний дунёни тарк этишга қарор қилган.

– Бошқача айтганча, ўз жонига қасд қилганми? – аниқлик киритмоқчи булди Ломбард.

– Бунга нима дейсиз?

– Марстон улими булмаганда гапингизга қушилган бўлардим, – жавоб берди Ломбард. – Ўн икки соатда иккита одам ўз жонига қасд қилиши қуюшқонга сиймайди! Агар менга Антони Марстондек навқирон, қурқув билмас ва каллаварам одам иккита болани босиб кетгани учун ўз жонига қасд қилган десангиз, бу гапга қотиб-қотиб куламан! Ҳа, айтганча, у қаердан ҳам заҳар оларди? Фикри ожизимча, цианли калий чунтакда олиб юрадиган матоҳ эмас. Қисқаси, бу ҳақда мендан яхшироқ биласиз.

– Агар касб тақозосига кура арилар билан тез-тез туқнаш келмаса, ақли бутун одам ҳеч қачон цианли калийни ёнида сақламайди, – деди Армстронг.

– Қисқасини айтганда, агар у ҳаваскор боғбон ёки фермер булмасами? Бунақа эрмаклар Марстон учун эмаслиги аён. Ҳа, цианли калий масаласи анча жумбоқ. Ёки Антони Марстон бу ерга келмасидан аввал узини ўлдиришга қарор қилган-у, шу мақсадда ўзи билан заҳар олган, ёки...

– Ёки? – уни шошилтирди Армстронг.

– Бу гап мендан чиқишини нега кутяпсиз? – мийиғида кулиб қўйди Филипп Ломбард, – ахир Антони Марстон ўлдирилганини сиз яхшироқ биласизку.

– Миссис Рожерс-чи? – ҳовлиқа бошлади доктор Армстронг.

– Миссис Рожерс булмаса, Марстон узини ўлдирганига ҳар ҳолда ишонган бўлардим, – деди уйчан

Ломбард. – Агар Антони Марстон булмаса, миссис Рожерс узини улдирганига ҳам шубҳа қилмасдим. Антони Марстон сирли ўлим топмаганда Рожерс хотинидан қутулиш учун шундай ишга қўл урганига ҳам ишонардим. Бизга шундай фараз керакки, кетма-кет содир бўлган иккала ўлимни ҳам изоҳлаб бера олсин.

– Сизга бу масалада қандайдир ёрдам беролсам керак, – деди Армстронг ва иккита чинни негр боласи ғойиб бўлгани ҳақида Рожерс ҳикоясини айтиб берди.

– Ҳа, негр болалари... – деди Ломбард. – Кеча оқшом улар унта эди. Энди улар саккизта қолди деяпсизми?

Армстронг шеърни ҳам ўқиб берди:

*– Унта негр боласи, борди тушлик қилгали,
Бири тиқилиб ўлди, туққиз қолдилар бари.
Туққиз негр боласи мириқиб қилди тушлик,
Бири уйғона олмай, саккиз қолдилар шурлик.*

Кейин бир-бирига жим қараб қолишди. Филипп Ломбард ғалати кулди, сигаретни четга отди.

– Ҳаммаси ҳаддан зиёд мос тушяпти. Шундай экан, Антони Марстон тушликдан кейин тиқилиб ёки буғилиб ўлиб қолиши ҳам, онахон Рожерс уйқуга ётганча дорилбақога равона бўлиши ҳам ҳеч қанақасига шунчаки тасодиф эмас.

– Ўз навбатида? – деди Армстронг.

– Ўз навбатида, – гапни илиб кетди Ломбард, – янги жумбоқ қаршисидамиз. Калаванинг учи қаерда? Ўша жаноб Икс, жаноб Оним, жаноб А.Н. Оним ким ўзи? Ёки дангал айтганда, уша учига чиққан телба аноним.

– Аҳ-ха, – билинар-билинмас энтикди Армстронг, – демак, фикрларимга қушиласиз. Лекин бу нимани англа-

тишини тушуняпсизми? Рожерс оролда биздан бошқа ҳеч ким йуқ деб қасам ичишга тайёр.

– Рожерс адашяпти. Балки алдаётгандир.

Армстронг бош чайқади:

– Ухшамайди. Қурқиб кетган. Даҳшатдан узини йуқотай деди.

– Дарвоқе, бугун қайиқ ҳам келмади, – деди Ломбард. – Ҳаммаси равшан. Жаноб Оним ҳар томонлама пухта уйлаган. У уз режасини амалга оширмагунча Занжилар ороли қуруқликдан ажратиб қуйилади.

Армстронг оқариб кетди.

– Уша одам ғирт савдойилигини тушуняпсизми? – деди у.

– Барибир жаноб Оним айрим нарсаларни кўздан қочирган, – деди Филипп. Унинг сўзлари таҳдидли жаранглади.

– Айнан нимани?

– Оролни тинтув қилишга арзимаган вақтимиз кетади. Бу ерда тошдан булак ҳеч нарса йуқ. Ҳашпаш дегунча авра-астарини чиқариб, ҳурматли А.Н. Онимни тутиб оламиз.

– Хавфли булиши мумкин, – огоҳлантирди Армстронг.

Филипп Ломбард кулиб қуйди.

– Хавфли? Қурққанга қуша куринар! Қулимга тушсин, ким хавфли эканини ушанда билиб олади.

У бир дақиқа жимиб қолди. Кейин яна гап бошлады:

– Бизга Блорнинг ёрдами ҳам керак бўлади. Бунақа ишларда ортиқчалик қилмайди. Аёлларга ҳеч нарсани айтмаган маъқул. Қолганларга келсак, генерал, менимча, қариб қолган. Уоргрейвнинг кучи ilmoқли гапларида. Бу ишни учаламиз ҳам бемалол эплаймиз.

Саккизинчи боб

Блор ёрдамига осонликча эришилди. Улар айтган гапларга дарров қушилди.

– Чинни ҳайкалчалар ҳамма ишни узгартиради, сэр. Бу ерда савдойи изғиб юргани аниқ. Бошқа тахминга ҳожат йуқ. Уйлаб куринглар-чи, мабодо жаноб Оним бу операцияни бегона қуллар ёрдамида амалга оширмоқчи эмасми?

– Нима демоқчисиз?

– Менимча, аслида шундай бўлган. Марстон кеча-ги айбловлардан сунг саросимага тушиб, заҳар ичиб қуйди. Рожерс ҳам саросима ичида хотинини нариги дунёга равона қилган. Муҳтарам А. Н. Оним режаларига мутлақо мутаносибликда.

Армстронг бош чайқади:

– Цианли калий ҳақида унутманг.

– Айтганча, бу ҳақда унутмадим, – маъқуллади Блор. – Албатта, ҳеч ким бундай заҳарни ёнида олиб юрмайди. Бироқ у қандай қилиб Марстон қадаҳига тушиб қолиши мумкин?

– Бу ҳақда аллақачон уйлаб курдим, – деди Ломбард. – Марстон уша куни бир неча марта ичди. Охирги ва ундан олдинги қадаҳ уртасида анча та-наффус бўлди. Шу вақт давомида қадаҳ дераза ёнидаги стол устида турган. Ойна эса очиқ эди. Кимдир деразадан заҳар ташлаб қуйган бўлиши мумкин.

– Буни ҳеч кимимиз пайқамай қолдикми? – ишон-қирамай суради Блор.

– Бошқа нарса билан жуда банд эдик, – чурт кесди Ломбард.

– Сиз ҳақсиз, – деди Армстронг, – айбловдан ҳеч ким қутулиб қолмади. Ҳамма хона буйлаб зир югурди, баҳслашди, ғазабдан қутурди. Ҳа, бу тахмин ҳам эҳтимолдан йироқ эмас...

Блор елка қисди:

– Афтидан, шундай булган. Энди булса, жентльменлар, ишга киришамиз. Кимдир, иттифоқо, узи билан туппонча олмаганми? Шундай булса, кутилмаган бахтдек буларди.

– Мен, – чунтагини уриб қуйди Ломбард.

Блор унга оақрайиб қолди.

– Ҳар эҳтимолга қарши ҳамиша туппонча олиб юрасизми, сэр? – деди атайлаб бепарво оҳангда.

– Тарки одат амри маҳол. Куп бор қалтис вазиятда қолиб кетганман.

– Тушунарли, – деди Блор. Кейин қушиб қуйди: – Бир нарсани аниқ айтишим мумкин, ҳозирги вазият аввалгилардан анча қалтис! Агар бу ерда ростдан савдойи яшириниб олган булса, менимча, тиш-тирноғигача қуролланиб олишни ҳам унутмаган. Пичоқ ёки ханжарларниқ айтишга ҳам ҳожат йуқ.

Армстронг эътироз билдирди.

– Хиёл қизишиб кетдингиз, Блор. Аксарият холларда бундай савдойилар ювош одам бўлади.

– Тажрибам айтиб турибди, бизнинг савдойи улар тоифасидан эмас, – деди Блор.

Шу тариқа учовлон оролни айланиб чиқишга киришди. Уни тинтув қилиш унчалик қийин булмади. Шимоли-ғарбда симлиқ қоя денгизга тик тушган. Оролда дарахтлар йуқ эди. Ҳатто ут ҳам деярли усмасди. Уч эркак тартибли ва пухта ишлашди. Тинтувни чуққидан бошлашиб, ёнбағир буйлаб денгизгача тушишди, йулда учраган ҳар бир қоя ёриғини текширишди. Балки қандайдир ғор булса-чи? Бироқ ҳеч қандай ғор топилмади.

Денгиз қирғоғини текшираётган пайт Макартурга дуч келишди. Генералнинг кузлари уфққа қадалганди. У сокин жой танлабди: сукунатни фақатгина қояга урилаётган тулкинлар шов-шуви бузарди. Чол уларга эътибор бермади. Аввалгидек уфқдан куз узмай ути-

раверди. Уларни пайқамаганидан учаласи ҳам унғай-сиз аҳволга тушди.

Блор: «Нимадир булган. Қария эс-ҳушидан ажрадимикан ё ундан ҳам баттарми?» деб уйлади ва генерални гапга тортиш учун томоқ қирди:

– Ўзингизга ажойиб жой топибсиз, сэр, тинч, сокин. Генерал хумрайди, елка оша унга қараб қуйди.

– Вақт жуда кам, – деди у. – Шунчалар кам вақт қолди. Шунинг учун қаттиқ илтимос қиламан, мени безовта қилманглар.

– Сизни безовта қилмаймиз, сэр, – хайрихоҳ суз қотди Блор. – шунчаки оролни айланыпмиз. Баногоҳ бу ерда бирортаси яширинмаганми, текширмоқчимиз. Генерал тундлашди.

– Тушунмаяпсизлар, ҳеч нарсани тушунмаяпсизлар, – деди у. – Илтимос, кетинглар.

Блор чолдан узоқлашди. Ҳамроҳларига етиб олгач:

– Чолнинг мияси айнибди... Алламбалони алжирапти...

– Сизга нима деди? – қизиқсинди Ломбард.

Блор елка қисди.

– Вақти йуқ экан. Мени безовта қилманглар деди. Армстронг пешонасини тириштирди.

– Қизиқ, – дея узица гўлдиради.

Оролни текшириш ҳам тугади. Учаласи қоя тепасида турганча олис қирғоққа нигоҳ ташларди. Шамол кучаярди.

– Бугун балиқчилар қайиғи чиқмади, – деди Ломбард. – Довул яқинлашяпти. Бу ердан қишлоқ курунмагани чатоқ экан. Булмаса, бирор ишора берган булардик.

– Кечқурун гўлхан ёқиш керак, – таклиф қилди Блор.

– Ҳамма гап шундаки, – эътироз билдирди Ломбард, – буни назарда тутган бўлиши мумкин.

– Қандай, сэр?

– Мен қаердан билай? Қандайдир уйин ҳақида айтишган. Гуё бизни атайлаб кимсасиз оролга ташлаб кетишган-у, ишораларимиз ё шунга ўхшаш нарсаларга эътибор бериш шарт эмас. Балки қишлоқда қандайдир гаров ҳақида мишмишлар тарқатишгандир? Қисқаси, бирорта чупчак туқишган.

– Сизнингча, бунга ишонишганми? – шубҳа қилгандек суради Блор.

– Нима булган тақдирда ҳам, бундай гаплар ҳозир бу ерда булаётган ишлардан анча-мунча ишонарли, – деди Ломбард. – Сизнингча, Стиклхевндаги одамларга аллақандай жаноб Оним уз меҳмонларини биринкетин улдириб булмагунча орол қуруқликдан ажратиб қуйилади дейишса, улар ишонган булармиди?

– Туғриси, бунга узимни ҳам ишонгим келмайди. Лекин барибир... – хурсинди Армстронг.

– Лекин барибир... – кулимсиради Ломбард, – узингиз тан олгандек, доктор, айнан шундай!

– Пастда бирортаси яширинганмикан? – деди Блор қирғоқ томон олазарак куз ташлаб.

– Даргумон, – бош чайқади Армстронг, – қоя жуда тик. Қаерга ҳам яширинарди?

– Қояда ғовак бўлиши мумкин. Қайиғимиз бўлганда орол атрофини айланиб чиқардик, – деди Блор.

– Қайиғимиз булганда, – деди Ломбард, – аллақачон қирғоқ томон сузиб кетардик.

– Туғри.

Бирдан Ломбарднинг миясига бир фикр келди.

– Келинглар, ишонч ҳосил қиламиз, – таклиф қилди у, – фақат битта жойда ғовак бўлиши мумкин. Анави ерда, унғ томонда, сувга тегиб турган жойи. Агар арқон топсанглар, уша ерга тушиб, узим текшириб кураман.

– Ажойиб фикр, – маъқуллади Блор, – ҳозир арқон топишга уриниб кураман. – Шундай дея уй томон одимлади.

Ломбард бошини кўтарди. Осмонни қора булут қоплаб, шамол тобора кучаярди. Куз қири билан Армстронгга қаради.

– Негадир жимиб қолдингиз, доктор. Нимани ўйла-яписиз?

– Ҳозир, – дарров жавоб бермади Армстронг, – генерал Макартур бутунлай эсдан оғдими-йўқми, шунга қизиқяпман.

Эрталабдан бери Вера ўзини қуйишга жой тополмасди. Эмили Брентга имкон қадар яқин йуламасликка уринарди. Қари қиз унда нафрат уйғотди. Мисс Брент курсисини ўйнинг бир четига жойлаштириб, одамни ютгудек жимжитликни туқиш билан енгиллашга уринди. Вера у ҳақда ўйлаши билан куз олдида чуқиб ўлаётган қизнинг оқарган юзи намоён бўлар, сув утлари илашиб қолган сочлари гўё ўзига ҳам тегиб кетгандек сесканиб тушарди... Кухликкина қиз чеҳраси. Эҳтимол, бироз сурбетроқ, шунинг учун қурқув ва ачиниш деган тушунчалардан йироқ. Эмили Брент эса ҳақлигини чуқур ҳис қилгандек бепарво, охири йўқ туқиш билан овора эди.

Майдончадаги четан курсида судья Уоргрейв утирарди. Мудроқ туфайли бошини орқага ташлаб олган. Вера судьяга қараб, айбланувчилар курсисида ўтирган йигитчани кўрарди – сариқ соч, мовий куз, даҳшат тула қарашлари аста-секин ҳайратга айланмоқда. Эдвард Ситон. Судья қоқсуяк қуллари билан ўнинг бошига қоп кийдириб, ҳукми ҳам ўзи ижро қилаётгани кузига кўриниб кетди.

Бироз ўтиб, Вера денгизга тушди ва қирғоқ бўйлаб юрди. Юра-юра ҳаёлларга кумилиб утирган кекса генерал рупарасидан чиқди. Қадам товушларини эшитиб, Макартур қўзғалди ва бошини кутарди. Безовта кузлари ҳар томонга саволчан боқарди. Вера қўқиб кетди. Генерал ундан куз ўзмай турарди. Вера ўзича: «Жуда ғалати. Худди ҳаммасини биладигандек қараяпти», – деб ўйлади.

– А, бу сизмисиз, – деди ниҳоят генерал, – бу ерга...

Вера унинг ёнига чуккалади.

– Соҳилда утириб, денгизга қарашни ёқтирасизми?

– Ёқади. Шу ерда кутиш яхши.

– Кутиш? – суради Вера. – Нимани кутяпсиз ахир?

– Интиҳони, – аста гапирди генерал. – Аммо буни мендан кам билмайсиз. Туғрими? Барчамиз интиҳони кутяпмиз.

– Бу билан нима демоқчисиз? – Веранинг овози титраб кетди.

– Орамиздан ҳеч ким оролни тарк этмайди. Шундай ўйланган. Буни ўзингиз ҳам биласиз. Фақат бир нарсани тушуна олмайсиз: бу ҳаловат бағишлайди.

– Ҳаловат? – таажжубланди Вера.

– Худди шундай, – деди генерал, – ҳали жуда ёшсиз... буни тушуна олмайсиз. Бироқ кейин англаб етасиз. Ҳаммаси ортда қолгач, гуноҳ юкидан халос бўлиш қанчалар ҳаловат бағишлашини ҳис қиласиз. Қачондир сизда ҳам шундай бўлади...

– Сизни тушунмаяпман, – Веранинг овози бушашиб кетди. Чол ювош куринса ҳам, унда қурқув уйғота бошлади.

– Тушуняпсизми, мен Леслини севардим, – деди генерал чуқур хаёлда. – Жуда севардим...

– Лесли – рафиқангизми? – суради Вера.

– Ҳа... Уни севардим ва у билан жуда фахрланардим. Шундай гузал, шундай қувноқ аёл эди! – анча жимиб қолди, кейин оғир хурсинди: – Ҳа, Леслини севардим. Шундай қилганимнинг боиси ҳам шу.

– Айтмоқчисизки... – Вера гапида тутилиб қолди. Генерал бош ирғади.

– Барибир ҳадемай ўлиб кетамиз. Инкор қилмоқдан не наф?

Ричмондни муқаррар улимга жўнатдим. Бу чинакам қотиллик эди. Ажабланарлиси, қонунни ҳамиша ҳурмат қилардим.

Бироқ ўшанда бунга бошқача қараганман. Виждон азобини ҳис қилмасдим. «Қилмишига яраша!» – ўшанда шундай уйлаганман. Аммо кейин...

– Нима кейин? – зарда билан сўради Вера.

Генерал бошини маъносиз чайқаб қўйди.

– Билмадим, – деди у. – Ҳеч нарсани билмайман, фақат кейин ҳаммаси узгарди. Лесли фаҳмлаб қолдим ёки йўқми, билмайман... Ўйлашимча, билмаган. Бироқ шундан сунг мендан узоқлашди. Бутунлай бегона одамга айланди. Кейин эса оламдан ўтди. Ёлғиз узим қолдим...

– Ёлғиз... ёлғиз, – такрорлади Вера. Унинг сузлари акс-садога ўланди.

– Интиҳо келганда сиз ҳам хурсанд бўласиз, – гапини тугатди Макартур.

Вера сапчиб урнидан турди.

– Нимани гапиряпсиз, мутлақо тушунмадим, – жаҳли чиқди.

– Мен эса тушунаман, қароғим, тушунаман...

– Йўқ, тушунмайсиз. Ҳеч нарсани тушунмайсиз.

Генерал уфққа тикилди. Верани гуё унутган эди.

– Лесли... – эркалаб аста чақирди.

Блор ҳаллослаганча қулида арқон билан қайтиб келганда Армстронг турган жойида денгиз тубига синчиклаб қарарди.

– Жаноб Ломбард қани? – суради Блор.

– Аллақандай тахминини текшириш учун кетди, – деди Армстронг. – Ҳозир қайтади. Қулоқ солинг, Блор, мен хавотирланяпман.

– Ҳаммамиз хавотирланяпмиз.

Доктор сабрсизларча қул силкитди:

– Биламан, биламан. Гап бу ҳақдамас. Қария Макартур ҳақида айтяпман.

– Хуш, унга нима бупти, сэр?

– Биз ақлдан озганни қидиряпмиз, – маъюс деди Армстронг. – Шундай экан, генерал ҳақида нима дейсиз?

– Уни савдойи деб уйлаяписизми? – Блорнинг кузлари олайди.

– Бундай демаган булардим. Умуман йуқ, – жавоб берди Армстронг тараддуд ичида, – ҳолбуки, руҳшунос эмасман, албатта. Бундан ташқари, у билан гаплашмаганман, яхшилаб куздан кечириш имконига эга бўлмадим.

– Туғри, тушкунликка тушиб қолган, – салмоқланди Блор. – Бироқ мен ҳеч қачон буним...

– Менимча, ҳақсиз, – гапини булди Армстронг, – афтидан, қотил оролга яширинган. Ана Ломбард кел-япти.

Улар арқонни яхшилаб боғлашди.

– Менга ёрдам керак бўлмайди, – деди Ломбард. – Лекин ҳар эҳтимолга қарши ҳушёр туринглар. Агар қаттиқ силтасам, тортиб оласизлар.

Улар бироз Ломбард ортидан кузатиб туришди.

– Худди мушукдек тирмашяпти, – ёғиниброқ деди Блор.

– Менимча, вақтида тоғларга жуда куп чиққан, – деди Армстронг.

– Булиши мумкин.

Қандайдир вақт орага жимлик чуқди. Кейин истеъфодаги инспектор луқма ташлади:

– Ажойиб нусха. Нима деб уйлаётганимни биласизми?

– Нима?

– Унга ишониб бўлмайди.

– Нега энди?

Блор маъноли қаради.

– Айтиш мушкул. Фақат ундан эҳтиёт булишни афзал курардим.

– Утмиши саргузаштларга бой булса керак, – деди Армстронг.

– Саргузаштларга қанча бой булса, шунча қоронғу ҳам, – эътироз билдирди Блор. Бир лаҳза уйланиб

қолди, кейин гапини давом эттирди: – Мана масалан, сиз, доктор, ҳар эҳтимолга қарши туппонча олиб келмаганмисиз?

Армстронгнинг кузи олайиб кетди:

– Мен? Ё парвардигор, албатта, йуқ. Нега энди?

– Унда жаноб Ломбард не мақсадда узи билан олиб юрибди?

– Одат булса керак-да, – иккиланиб тахмин қилди Армстронг.

Блор истехзоли кулиб қуйди.

Шу пайт арқон силтанди. Улар бор кучлари билан Ломбардни торта бошлашди.

Тортиш бироз осонлашгач Блор гап қотди:

– Одат билан одатнинг фарқи булади! Албатта, жаноб Ломбард ёввойи мамлакатларга йул олса, узи билан туппонча ҳам, примус ҳам, қопкурпа ҳам, ҳатто каламуш дори ҳам олади! Лекин ҳеч қанақа одат бу ерга қурол билан келишига мажбурлай олмасди. Саргузашт романлардагина одамлар туппончасидан ҳеч қачон ажралмайди.

Армстронг ҳайрон бош ирғади. Улар қоя четига энгашиб, Ломбардни кузатишарди. У синчиклаб қидирар, лекин бундан ҳеч қандай наф чиқмаслигини оддий куз билан ҳам куриш мумкин эди. Тез орада қоя чеккасидан ошиб утди, пешонасидаги терни артди:

– Нима дердим, энди ҳаммаси аён. Уйдан қидириш керак. Бошқа ҳеч қаерда йуқ.

Уйни тинтув қилиш ҳам осон кечди. Аввалига қушимча иморатларни диққат билан куздан кечириб, сунгра асосий бинога ҳам ўтишди. Ошхона шкафидан миссис Рожерснинг сантиметрини топишиб, барча деворларни улчаб чиқишди. Маҳфий йулни топишолмади. Бундай замонавий уйда қаерга ҳам маҳфий йул қилиш мумкин?! Аввал биринчи қаватни тинтиб чиқишди. Юқорига кўтарилишаркан, дераза

ортидан Рожерсни куриб қолишди. У зина ёнидаги майдончага коктейлли патнис олиб борарди.

– Фаройиб одам, яхши хизматкор. Нима булган тақдирда ҳам, осойишталикни қўлдан бой бермайди, – деб қуйди Ломбард.

– Рожерс туғма хизматкор, – унга қўшилди Армстронг, – бу қон-қонига сингиб кетган.

– Рафиқаси ҳам, – гап қистирди Блор, – ажойиб пазанда эди. Кечаги тушлик бунга исбот...

Улар биринчи ётоқхонага киришди. Беш дақиқа утар-утмас учовлон аллақачон зина ёнидаги майдончада бир-бирига ҳайрон қараб туришарди. Ётоқхоналарда ҳеч кимни топишолмади. Аниқроғи, беркинадиган жойнинг узи йуқ эди.

– Бу зина қаерга олиб боради? – суради Блор.

– Хизматкорлар хонасига, – жавоб берди Армстронг.

– Лекин том остида ҳам қандайдир хона бўлиши керакку, – тахмин қилди Блор. – Ақалли сув идишлар, цистерна ва ҳар хил нарсалар учун. Бу бизнинг сунгги ва ягона умидимиз.

Тўсатдан юқорида ғийчиллаган қадам товушлари эшитилди.

Уни ҳамма эшитди. Армстронг Блорнинг қулидан ушлаб олди.

Ломбард огоҳлантирмоқчидек бармоғини кўтарди:

– Тсс! Қулоқ солинглар!

Бутун вужуд қулоққа айланди. Яна эшитишди. Юқорида кимдир уғринча юрар, иложи борица овоз чиқармасликка ҳаракат қилаётганини пайқаш қийин эмасди.

– У ётоқхонада, – шивирлади Армстронг, – миссис Рожерс мурдаси ётган хонада.

– Нега бунини фаҳмламадик! – худди шундай шивирлаш билан жавоб қайтарди Блор. – Ахир яшириниш учун бундан яхши жой тополмайсан. Энди товуш чиқармай юринглар.

Улар зинадан юқорига кўтарилишди. Эшик олдида тўхтаб, ичкарига қулоқ тутишди. Шубҳасиз, хонада кимдир бор эди. Ичкарида пол аста гичирларди.

– Олға! – пичирлади Блор. Эшикни ланг очиб, хонага отилиб кирди. Унинг ортидан Ломбард ва Армстронг ташланди. Кейин учаласи ҳам қоққан қозиқдек қотиб қолишди. Уларнинг қаршисида Рожерс қулида бир қучоқ кийим ушлаганча турарди.

Дастлаб Блор ўзига келди:

– Кечирасиз, Рожерс. Қадам товушларини эшитиб, ўйлабмизки, қисқаси, ўзингиз ҳам тушунасиз, – аранг шундай дея олди.

– Маъзур тутасизлар, жентльменлар, – деди Рожерс. – Нарсаларимни кўчирмоқчи бўлдим. Пастки қаватдаги меҳмонлар учун хоналардан буш ётган бирортасига жойлашсам, ҳеч ким эътироз билдирмайди деган умиддаман. Энг кичкинасига. – У Армстронгга қараб гапирарди.

– Албатта, жойлашаверинг, – жавоб берди у. Кейин устига чойшаб ёпилган мурдага кўз қирини ташлади.

– Раҳмат, сэр, – деди Рожерс ва бир қучоқ кийимни бағрига босганча зинапоядан пастга тушиб кетди.

Армстронг кроватга яқинлашди, чойшабни кутариб, марҳуманинг юзига қаради. Аёл чеҳрасида хотиржам мамнуният мангу муҳрланганди. Докторни ҳам қўрқув тарк этиб, ўрнини бепарволик эгаллади.

– Афсус, ёнимда дори қутиси йўқ, – деди у. – Нимадан заҳарланганини билгим келяпти. Келинлар, қидирувга барҳам берамиз, – деди у. – Барибир ҳеч нарсга тополмаслигимизни кўнглим сезяпти.

Блор чордоққа элтувчи эшик зулфинини очмоқчи буларди.

– Бу одам умуман товуш чиқармай юради, – деди у. – Бир-икки дақиқа аввал уни майдончада курган-

дик. Тепага қандай чиққанини ҳеч кимимиз эшитма-
дик ахир.

– Шунинг учун бу ерда бегона юрибди деган қарор-
га келдик, – деди Ломбард.

Блор чордоқ ичида қоронғиликка сингиб кетди.
Ломбард чунтагидан фонарь чиқариб, унинг ортидан
борди. Беш дақиқадан кейин учала эркак майдонча-
да турар, бир-бирига безовта қараб қўйишарди. Улар
оролни бошдан-оёқ тинтиб чиқишди. Бироқ бу ерда
саккиз одамдан булак ҳеч кимса йўқ эди.

Туққизинчи боб

– Демак, биз адашдик. Деярли ҳаммасида адаш-
дик, – деди Ломбард. – Иккита тасодикий улим
туфайли саросимага тушиб, аллақандай даҳшатни туқиб
чиқардик.

– Барибир, – деди Армстронг жиддий тусда, –
савол очиқлигича қолади. Ахир мен шифокорман. Ўз
жонига қасд қилиш борасида ниманидир тушунаман.
Антони Марстон узини ўлдирадиганга ўхшамасди.

– Ҳўш, бу бахтсиз ҳодиса бўлиши мумкин эмасми?
– ишонқирамай суради Ломбард.

– Бунақа бахтсиз ҳодисага негадир ишонгим кел-
маяпти, – деди табиатан шубҳачи Блор.

Барча жим қолди, кейин Блор гап бошлади:

– Анави аёлга келсак... – бирдан тўхтаб қолди.

– Миссис Рожерсми?

– Ҳа, ахир бу бахтсиз ҳодиса бўлиши мумкинку?

– Бахтсиз ҳодиса? – қайта суради Филипп Лом-
бард. – Ростдан ҳам шуни ақлингизга сиғдира ола-
сизми?

Блорнинг боши қотиб қолди. Юзи янада тундлашди.

– Қулоқ солинг, доктор, ахир сиз унга қандайдир
дори бердингизку? – деди кутилмаганда.

Армстронг унга ғалати ўқрайди.

- Дори? Нимани назарда тутяпсиз?
- Ўзингиз айтдингиз, кеча унга қандайдир уйқу дори бергансиз.
- Ҳа, буми?! Оддий тинчлантирувчи, мутлақо безарар.
- Барибир қанақа дори эди?
- Мен унга кам миқдорда трионал бердим. Мутлақо зарарсиз препарат.
- Блорнинг юзи бузрайди.
- Менга қаранг, дангалига куча қоламан. Балки купроқ миқдорда бериб қуйгандирсиз? – сўради у.
- Нимани айтяпсиз, тасаввур ҳам қилолмаёпман, – хуноби ошди Армстронгнинг.
- Наҳотки адашишингиз мумкин булмаса? – деди Блор, – Вақти-вақти билан шунақаси ҳам учраб туради.
- Фирт сафсата, – гапни чўрт кесди Армстронг, – бу тахминнинг узи бемаънилик. Эҳтимол, – у совуқ ва хусуматли оҳангда сўради, – буни атайлаб қилган деб ҳисобларсиз?
- Қулоқ солинглар, – гапга аралашди Ломбард, – совуққон бўлиш керак. Бир-биримизни айблашдан фойда йўқ.
- Доктор адашган бўлиши мумкин деб шунчаки тахмин қилдим, – ўзини оқлади Блор.
- Армстронг зўраки илжайди.
- Докторлар бундай хатоларга асло йўл қуймайди, дустим, – деди у базур.
- Агар пластинкага ишонадиган булсак, бу биринчи хатоингиз эмас, – заҳарханда қилди Блор.
- Армстронг оқариб кетди.
- Бир-биримизни ҳақоратлашдан нима фойда? – Блорга ёзғирди Ломбард. – Кемага тушгanning жони бир. Ақалли шунинг учун ҳамжиҳат бўлишимиз керак. Айтганча, сизни ёлғон гувоҳликда айблашди, бу ҳақда нима дея оласиз?

Блор муштарини қисиб, олдинга хезланди.

– Мени тинч қўйинглар, – овози бирдан бушашди.
– Бу жирканч тўхмат. Балки оғзимга урмоқчи бўлаётгандирсиз, жаноб Ломбард, лекин мен ҳам билмоқчи бўлаётган айрим нарсалар бор. Улардан бири сизга тааллуқли.

Ломбарднинг қоши кутарилди.

– Менга?

– Ҳа, сизга. Меҳмонга келган булсангиз ҳам, нима учун туппонча кўтариб юрибсиз?

– Биласизми, Блор, – кутилмаган гап айтди Ломбард, – аҳмоққа ухшасангиз ҳам, ундай эмас экан.

– Балки шундайдир. Барибир, туппончани қандай изоҳлайсиз?

Ломбард кулимсиради.

– Мушкул аҳволда қолишимни билганим учун узим билан туппонча олгандим.

– Кеча оқшом буни биздан яширдингиз, – деди Блор шубҳаланиб.

Ломбард бош чайқаб қўйди.

– Демак, бизни алдадингизми? – буш келмади Блор.

– Маълум маънода шундай, – таслим бўлди Ломбард.

– Қани, бор гапни тезроқ айтинг.

– Мени ҳам бу ерга узинглар каби меҳмон сифатида чақирилган деб тахмин қилдинглар. Буни инкор этиб утирмадим. Лекин бу унчалик ҳам туғри эмас. Аслида эса фамилияси Моррис деган ғалати нусха менга мурожаат қилди. Таклифига кура юз гиней пул эвазига шу ерга келишим ва ҳаммасига куз-қулоқ бўлишим керак эди. Бунақа қалтис ишларда ҳамиша фойдам тегиши мумкинлигини қистириб қўйди.

– Кейин нима бўлди? – сабрсизланди Блор.

– Ҳеч нарсаси, – мийиғида кулиб қўйди Ломбард.

– Лекин у сизга яна ниманидир хабар қилган, албатта? – деди Армстронг.

– Йуқ. Ундан бошқа гап олишнинг иложи булмади. «**Хоҳласангиз рози булинг, хоҳламасангиз йуқ**», – деди. Сарик чақам қолмаганди. Шунинг учун рози булдим.

Унинг ҳикояси Блорни зиғирча ҳам ишонтиролмади.

– Нега бу ҳақда кеча айтмадингиз? – суради у.

– Иложим қанча, оғайни, – Ломбард елка қисди, – кеча айнан мен кутган ҳодиса руй бермаганини қаердан билибман?! Шунинг учун сизларга сирымни ошкор қилмай, олди-қочди ҳикоя туқидим.

– Энди фикрингиз узғариб қолдими? – тахмин қилди Армстронг.

– Ҳа, энди барчамиз бир қайиқдамиз деб уйлаяпман, – деди Ломбард. – Юз гиней эса ажойиб хурак булди. Унинг ёрдамида жаноб Оним мени ҳам қолганлар каби тузоққа илинтирди. Чунки ҳаммамиз, – давом этди у, – тузоқдамиз. Бунга қатъий ишонаман.

Пастдан дабдабали бонг овози эшитилди. Уларни тушликка чорларди.

Рожерс ошхона эшиги ёнида турарди.

Эркаклар зинадан тушганда у олдинга икки қадам ташлади.

– Умид қиламанки, тушлик сизларга манзур бўлади, – деди – овозида безовталиқ сезилди. – Дудланган гушт, яхна тил ва қайнатилган картошка тортдим. Яна пишлоқ, печенье билан консерваланган мевалар бор.

– Нимаси ёмон? – деди Ломбард. – Демак, озиқ-овқат ҳали борми?

– Овқат жуда кўп, сэр, лекин ҳаммаси консерва. Омборни тулдириб ташлашган. Фикри ожизимча, оролда бу жуда муҳим, сэр. Ахир орол узоқ вақтга қуруқликдан ўзилиб қолиши мумкин.

Гапларини маъқуллагандек Ломбард бош силкиб қўйди. Эркаклар ошхона томон йул олди. Рожерс ҳам уларнинг ортидан юриб, норози минғирлай бошлади:

– Бугун Фред Нарракотт келмаганидан жуда ташвишдаман. Бехосият кун булди.

– Худди шундай – бехосият, – деди Ломбард. – Жуда туғри пайқабсиз.

Хонага мисс Брент кириб келди. Калавасини тушириб юборган, шекилли, энди ҳафсала билан урарди. Уз жойига утираркан, гапириб қуйишни лозим топди:

– Об-ҳаво узгаряпти. Кучли шамол турди. Денгиз мавжланяпти.

Оҳиста, бир маромда одимлаб, судья кириб келди. Паҳмоқ қошлар орасида аранг куриниб турган кузлар йиғилганларга бирров назар солди.

– Бугун эрталабдан анча тер тукдинглар, – деди заҳарханда билан.

Ошхонага ҳансираган куйи Вера Клейторн югуриб кирди.

– Мени кутиб қолмадингларми? – суради у. – Кеч қолмадимми?

– Сиз охиргиси эмас, – жавоб берди Эмили Брент, – генерал ҳали келмади.

Ниҳоят ҳамма ўтирди.

– Бошлашни буюрасизми ёки озроқ кутамизми? – мисс Брентга юзланди Рожерс.

– Генерал Макартур денгиз бўйида утирибди, – деди Вера. – Менимча, бонгни эшитмади. Бундан ташқари, бугун анча ғалатироқ.

– Унда бориб, тушлик тортилганини хабар қилман, – таклиф қилди Рожерс.

– Мен бораман, – деди Армстронг, – сизлар бўлса тановулни бошлайверинг.

Хонадан чиқаркан, Рожерс Эмили Брентга гапиргани қулоғига чалинди:

Нима солишни буюрасиз – тилми ё дудланган гушт?

Дастурхон атрофида қолган бештаси ҳарчанд уринмасин, гап гапга қовушмасди. Кучли шамол дераза ойналарини зириллатди. Бундан Вера чучиб тушди.

– Довул бошланяпти, – деди у.

– Кеча Плимутдан мен билан бир поездда денгизчи чол келди, – гап бошлади Блор. – Нуқул довул бошланади деб таъкидларди. Жуда ғаройиб-а, кекса денгизчилар об-ҳавони олдиндан пайқашади.

Рожерс бушаган ликобчаларни йиғишга киришди. Қулида бир даста ликобча билан ногаҳон ярим йулда тўхтаб қолди.

– Бу ёққа кимдир чопиб келяпти, – деди саросима ичида.

Дукурлаган овоз эшитилди. Ҳеч ким айтмаган бўлса ҳам, шу заҳоти барча тушунди... Гўё кимдир ишора қилгандек, ҳамма ўрнидан туриб, эшикка қараб қолди.

Хонага ҳаллослаганча доктор Армстронг отилиб кирди.

– Генерал Макартур... – деди у.

– Ўлди! – Вера беихтиёр айтиб юборди.

– Ҳа, у ўлди, – деди Армстронг.

Сукунат чуқди – узоқ сукунат.

Етти одам бир-бирига мултираб қарар, гапиришга узларида мажол тополмасди.

Генерал мурдасини энди эшикдан олиб киришган ҳам эдики, довул бошланди. Меҳмонлар холлда ғуж бўлиб қолишди. Шамол кучайиб, уй томига чопқин ура бошлади.

Блор ва Армстронг ташвиш билан зина томон юришди. Вера Клейторн дабдурустдан кескин бурилиб, бушаб қолган ошхона томон талпинди. У ерда ҳамма нарса жой-жойида, қул теккизилмаган десерт буфетда турарди. Вера столга яқинлашди. Бир неча дақиқа қимир этмади. Шу пайт оҳиста қадамлар билан хонага Рожерс кириб келди.

Қизни куриб, саросимага тушди. Унга савол назари билан боқиб пичирлади:

– Мен... мен... шунчаки кургани келдим, мисс.

– Адашмадингиз, Рожерс. Қаранг: улар энди етти-та, – деди Вера. Унинг овози қалтираб чиқди.

Макартур мурдасини уринга ётқизишди. Мурдани куздан кечиргач, Армстронг генерал ётоғидан чиқди ва пастга тушди. Барча меҳмонхонага тупланган, уни кутишарди. Мисс Брент яна туқирди. Вера Клейторн дераза ёнида туриб, оролга ёпирилган шаррос ёмғирни жим кузатарди. Блор курсида утирар, лекин суянмас, қулини осилтириб олганди. Ломбард хона буйлаб безовта қадам ташларди. Хонанинг узоқ бурчагидан жой олган судья Уоргрейв улкан курсига деярли ботиб кетган. Кузлари хиёл юмилганди. Доктор хонага кирганда судья унга синчков қаради:

– Нима дейсиз, доктор?

Армстронгнинг ранг-қути учиб кетганди.

– Юрак ёрилиши ҳақида гап бўлиши ҳам мумкин эмас, – деди у. – Макартурнинг энсасига суйил ёки шунга ухшаш нарса билан уришган. Ҳамма шивирлашга тушди. Судья овози эшитилди: – Қотил қуролини топдингизми?

– Йуқ.

– Шундай булса ҳам, генерал энсасига оғир буюм зарбидан улганига ишончингиз комилми?

– Комил.

– Нима дердим, энди нима қилишни биламиз, – салмоқ билан гапирди судья.

Шу билан бошқарув жиловини ким уз қулига олиши ҳам дарров аён булди.

Уоргрейв бутун тонгни курсида мудраб, ҳеч нарсага аралашмай утказди. Бироқ ҳозир осонлик билан бошқарувни эгаллаб олди. Куп йиллар ҳукмфармолик қилгани қўл келди. Ҳозир ҳам ўзини худди судда раислик қилаётгандек тутарди. Йуталиб олгач гапда давом этди:

– Бугун эрталаб, жентльменлар, майдончада утириб, нималар қилганингизни кузатдим. Мақсадингиз менга маълум эди. Номаълум қотил – жаноб А.Н. Онимни топиш истагида оролни тинтиб чиқдинглар.

– Худди шундай, сэр, – деди Филипп Ломбард.

– Инчунин, хулосамиз устма-уст тушди, – давом этди судья, – Марстон ва миссис Рожерс уз жонига қасд қилмаган деган тўхтамга келдик. Улар тасодифан улим топмаган ҳам. Жаноб Оним бизни авраб, нима учун шу оролга олиб келганини ҳам фаҳмладингларми?

– У ақлдан озган! Телба! – хириллади Блор.

– Эҳтимолки, ҳақсиз, – деди судья. – Бироқ бу ҳеч нарсани узгартирмайди. Айни дамда асосий вазифамиз уз жонимизни қутқаришдан иборат.

– Лекин оролда ҳеч ким йуқ! – титроқ овоз билан хайқирди Армстронг. – Ишонтириб айтаман, ҳеч кимса йуқ!

Судья иягини қашиди.

– Қайсидир маънода туғри айтяпсиз, – деди юмшоқ қилиб. – Бугун эрталаб мен ҳам худди шундай хулосага келдим. Сизларга қидириш бесамарлигини олдинроқ айтишим ҳам мумкин эди. Шундай бўлса-да, жаноб Оним оролда деган фикрни ёқлайман (уздини шу ном билан атаётгани учун биз ҳам шундай деймиз). Бу ерда ҳеч қандай шубҳага урин йуқ. Қилган жинояти учун қонун буйича жавобгарликка тортишнинг иложи йуқ одамларга жазо беришни уз олдиға мақсад қилиб қуйганини назарда тутсак, режасини амалға ошириш учун унда фақат битта усул бор эди. Жаноб Оним оролга келиш йулини қидирган. Бу усул менга мутлақо равшан. Жаноб Оним таклиф қилинганлар орасига қушилиб олиши кифоя. Орамизда кимдир...

– Йуқ, йуқ, булиши мумкин эмас, – инграб юбора ёзди Вера.

Судья унга шубҳа аралаш қараб қуйди:

– Муҳтарама хоним, ҳақиқатга тик қараш керак. Ахир барчамиз жиддий хатар остидамиз. Орамизда кимдир А. Н. Оним. У ким – буни билмаймиз. Орол-

га келган унта одамдан энди учтаси шубҳадан ҳоли: Антони Марстон, миссис Рожерс ва генерал Макартур. Фақат еттита одам қолди. Таъбир жоиз бўлса, еттовлондан бири «сохта» негр боласи, – у ҳаммага куз югуртирди. – Гапимга қушиласизларми?

– Ишонгим келмайди, аммо ақл билан ёндашилса, мутлақо ҳақсиз, – деди Армстронг.

– Зиғирча ҳам шубҳа қилмайман, – тасдиқлади Блор. – Фикримни билмоқчи бўлсангиз...

Судья Уоргрейв қул силтаб, уни тухтатди.

– Вақти келганда бунга қайтамиз. Ҳозир шуни билишим муҳим. Ҳамма гапимга қушиладими?

– Гапларингизда жон бордек туюляпти, – туқишдан зум тухтамасди Эмили Брент. – Орамиздан кимнидир қалбига иблис урнашиб олган.

– Бунга ишона олмайман... – пичирлади Вера, – ишонолмайман...

– Ломбард?

– Мутлақо қушиламан, сэр.

Судья қониқиш билан бош ирғади.

– Энди булса, – деди у, – бизда қандай маълумотлар борлигини кўриб чиқамиз. Аввало, муайян бир одамдан шубҳаланишга бизда асос бор-йўқлигини ойдинлаштириш даркор. Жаноб Блор, назаримда, нимадир демоқчи бўлингиз?

Блор пишиллади.

– Ломбардда туппонча бор, – деди у. – Кейин кеча бизни алдаган. Ўзи тан олди.

Филипп Ломбард жирканиш билан кулимсиради.

– Нима дердим, демак, яна бир марта тушунтиришимга туғри келади. – Кейин ҳикоясини қисқа ва лунда такрорлади.

– Энди алдамаётганингизни нима билан исботлайсиз? – чекинишни истамасди Блор. – Ҳикоянгизни қандай тасдиқлаш мумкин?

Судья йуталди.

– Таассуфки, ҳозир бир хил вазиятга тушиб қолганмиз, – деди у. – Ҳаммамиз фақат сўз билан ишонтиришимизга туғри келади. Афтидан, содир бўлаётган ҳодисалар ғайриоддийлигини орамизда ҳеч ким тулиқ англаб етмаган. Менимча, фақат битта иложи бор. Ихтиёримиздаги маълумотлардан келиб чиқиб, орамизда шубҳалардан бутунлай ҳоли қилиш мумкин бўлган ақалли битта одам бор-йўқлигини аниқлаш.

– Мен таниқли мутахассисман, – деди Армстронг.
– Бундай фикрнинг узиёқ...

Судья яна қўл силтади. Докторнинг гапи оғзида қолиб кетди.

– Мен ҳам анча таниқли одамман, – деди аста, лекин салмоқ билан. – Бироқ бу, азизим, ҳали ҳеч нарсани исботламайди. Докторлар ақлдан озган. Судьялар ақлдан озган. Айтганча, полициячилар ҳам, – қушиб қўйди, Блор томонга қараркан.

Ломбард иккиланиброқ сўради:

– Аёллар шубҳадан ҳоли бўлса керак?

Судья қошини кутарди. Бир пайтлар оқловчиларни зир титратган истехзоли оҳангда пичинг қилди:

– Демак, сизни туғри тушунган бўлсам, аёллар орасида савдойи бўлмайди деб ҳисоблайсизми?

– Ҳеч-да, – асабий жавоб берди Ломбард, – барибир, бунга ишона олмайман.

Судья аввалгидек заҳарханда овозда деди:

– Уйлашимча, доктор Армстронг, бечора Макартурни аёл киши ҳам бемалол улдириши мумкин эди.

– Туғри, қулида резина таёқ ёки сўйилга ухшаш қурол бўлса бас, – жавоб берди доктор.

– Демак, қабиҳ ниятига осонликча эришган булармиди?

– Худди шундай.

Судья тошбақа буйнини айлантирди.

– Бошқа икки улим заҳарлаш натижасида содир бўлди, – деди у. – Нимжон одам ҳам заҳарлаши

мумкинлигини ҳеч ким инкор қилмаса керак деб ўйлайман.

– Ақлдан озибсизлар! – тутақиб кетди Вера.

Судья унга аста куз ташлади. Бу инсонлар тақдирини ҳал қилишга урганиб қолган одамнинг совуққон нигоҳи эди.

«Менга қараяпти, – ўйлади Вера, – гуёки мен ажиб нусхадек. Бирдан тушунди-ю, ҳайрати ошди: Ахир унга унчалик ҳам ёқмайман».

– Ойимқиз, сиздан вазминроқ бўлишни сурардим. Сизни мутлақо айбламайман. Умид қиламанки, мисс Брент, – шундай дея унга эҳтиром билан таъзим қилди, – ҳеч биримизни шубҳадан ҳоли ҳисобламаймиз деган қатъий талабим ҳеч кимни ранжитмайди?

Мисс Брент тўқишдан тўхтамади.

– Битта эмас, учта одамни ўлдиришим мумкинлиги ҳақида фикрнинг узиёқ, – кўзини кутармай совуққина қилиб айтди, – мени билган ҳар бир одам учун мутлақо эриш туюлади. Бироқ биз бир-биримизни билмаймиз. Бинобарин, бундай вазиятда айбсизлиги исботланмагунча ҳеч ким шубҳадан ҳоли булмаслигини яхши тушунаман. Тугал фикрим, орамизда кимгадир иблис ўрнашиб олган.

– Демак, келишиб олдик, – хулоса қилди судья. – Ҳеч ким шубҳадан ҳоли булмайди. Доғ тушмаган номи ҳам, жамиятдаги мавқеи ҳам эътиборга олинмайди.

– Рожерс нима булади? – суради Ломбард. – Менимча, пок виждон билан уни руйхатдан чиқариб ташлаш мумкин.

– Қандай асос билан экан? – суриштирди судья

– Биринчидан, бундай режа тузишга ақли ноқислик қиларди, иккинчидан эса, унинг хотини қурбонлардан бири.

– Судьялик чоғларимда, йигитча, – судьянинг қоши чимирилди, – хотинини ўлдирган эрлар ишига куп бор

дуч келганман ва суд, билиб қўинг, уларни айбдор деб топган.

– Нима дердим, тортишиб ўтирмайман. Хотинини улдириш кулоқ ўрганган булмаса-да, эҳтимолга яқин ҳодиса. Аммо бунақаси эмас. Фараз қилайлик, Рожерс «хотиним гуллаб қуйса, сиримиз фош бўлади» деган хавотирда уни ўлдирган бўлсин. Ёки ундан безиб қолган-у, бирорта ёш жонон билан илакишиб юрган булсин. Бунга тасаввур қила оламан. Лекин уни жаноб Оним, уша савдойи адолатпарвар сифатида тасаввур қилолмайман, чунки ўзи бирга қилган жиноят учун хотинини ўлдириши мантиққа сифмайди.

– Ҳеч нарса билан тасдиқланмаган далилларга ишониб қоляпсиз, – деди судья Уоргрейв. – Рожерс билан хотини уз бекасини ростдан ҳам ўлдирганми-йўқми, бизга қоронғу ахир. Истисно эмас, биз билан бир хил вазиятга тушиб қолиши учунгина Рожерсни уша қотилликда айблашгандир. Эри ақлдан озганини тушунгач, миссис Рожерс қурқиб кетган бўлиши мумкинлигини ҳам истисно қилиб бўлмайди.

– Сизнингча бўла қолсин, – деди Ломбард. – А. Н. Оним биздан биттамыз. Истисносиз ҳамма гумон қилинади.

Судья Уоргрейв эса давом этди:

– Фикрим шу. На обрў-этибор, на жамиятдаги мавқе, на бошқа нарса ҳеч кимни шубҳадан халос қилмайди. Даставвал, ишонарли далиллар асосида кимни шубҳадан ҳоли қилиш мумкинлигини аниқлаш лозим. Лунда қилиб айтганда, орамизда шундай одамни (ёки одамларни, албатта) топамизки, Марстон қадаҳига заҳар солиш, миссис Рожерсга уйқу дори бериш, генерал Макартурни ўлдиришга ҳеч қандай алоқаси бўлмасин.

Блорнинг дағал юзи мамнун кўриниш олди.

– Энди бўладиган гапни айтаяпсиз, сэр, – деди у. – Ниҳоят моҳиятгача етиб келдик. Келинлар, уйлашиб

курамиз. Марстон улими масаласида бирор нарсани аниқлаш мушкул. Қадаҳига охирги марта виски қуйишидан аввал кимдир дераза ортидан заҳар солиб қуйган деган тахмин айтилди. Аммо хонада туриб заҳарни солиш бундан анча жунроқ. Ўша пайтда Рожерс хонада булганмиди, эслай олмаяпман, лекин қолган ҳамма бу ишни бемалол қилиши мумкин эди. – Нафас ростлаб яна давом этди: – Энди миссис Рожерсга ўтамиз. Бу ерда, энг аввало, эри билан доктордан гумондор буламиз. Улардан исталгани учун бу иш хамирдан қил суғургандек осон битарди.

Армстронг сакраб турди. У ғазабдан титтарди.

– Эътироз билдираман... Ақлбовар қилмайди! Қасам ичаман, унга мутлақо оддий...

– Доктор Армстронг! – судьянинг овози амирона янгради. – Жаҳлингиз чиқиши табиий. Шунга қарамай, барча далилларни урганиш керак. Миссис Рожерсга сиз ёки Рожерс уйқу дори бериб қуйиши жуда осон эди. Энди қолганлар билан шуғулланамиз. Мен, инспектор Блор, мисс Брент, мисс Клейторн ёки жаноб Ломбардда заҳар солиб қуйиш учун нечоғли имкон бор эди? Бирортамизни шубҳадан буткул озод қилиш мумкинми? – уйчан жимиб қолди: – Менимча, йуқ.

– Мен унга яқин йуламадим ҳам ахир, – куйиниб гапирди Вера.

– Хотирам панд бермаса, – яна суз олди судья, – воқеа шундай булди. Агар қаердадир хато қилсам, илтимос, гапимни тузатинглар: Антони Марстон ва жаноб Ломбард миссис Рожерсни кутариб, диванга олиб утишди. Кейин унга доктор Армстронг яқинлашди. У Рожерсни коньяк учун жунатди. Овоз қаёқдан келгани ҳақида тортишиб кетдик. Мисс Брентдан булак ҳамма қушни хонага чиқди. У миссис Рожерс билан ёлғиз қолди. Эслатиб утаман, бу вақт оқсоч аёл ҳушсиз ётганди.

Мисс Брентнинг ёноқлари қизариб кетди. Қули туқишдан тухтади.

– Қандай жирканч! – деди у.

Шафқатсиз овоз бепарво давом этди:

– Хонага қайтиб келганимизда, сиз, мисс Брент, миссис Рожерс устига энгашиб турардингиз.

– Наҳотки оддий раҳмдиллик жиноят бўлса? – суради Эмили Брент.

– Мен далилларни аниқламоқчиман, фақат далилларни, – давом этди судья. – Кейин хонага коньяк кутариб Рожерс кирди. Албатта, кирмасидан аввал унга уйқу дори қушиб қуйиши мумкин эди. Миссис Рожерсга коньяк беришди. Бироздан сўнг уни эри ва доктор ётоғига кузатиб қуйишди. Ўша ерда Армстронг унга тинчлантирувчи дори берган.

– Ҳаммаси шундай бўлди. Худди шундай, – тасдиқлади Блор. – Демак, судья, жаноб Ломбард, мен ва мисс Клейторн шубҳадан ҳоли, – деди тантанавор оҳангда.

Судья совуқ қараш билан Блорни жойига ўтқазиб қуйди:

– Наҳотки? Ахир биз исталган тасодифни ҳисобга олишимиз керак.

– Сизни тушунмаяпман. – Блор ҳайрон булиб судьяга қаради.

– Миссис Рожерс юқорида, уз хонасида ётибди, – деди Уоргрейв. – Тинчлантирувчи дори таъсир қила бошлайди. Эс-ҳуши бир аҳволда. Шу пайт эшик тақиллаб, хонага кимдир, айтайлик, дори кутариб кирди-ю: «Доктор ичишни буюрди», – дейди. Наҳотки ўша дорини ичмаган буларди деб ўйласангиз?

Жимлик чуқди. Блор товонини бир-бирига уриб қуяр, қовоғи солинганди. Филипп Ломбард деди:

– Буларнинг ҳаммаси беҳуда гаплар. Орамизда ҳеч ким яна икки-уч соатча ошхонадан чиқмади. Марстон улыб, тус-туполон кўтарилганди.

– Кейинроқ борган булиши ҳам мумкин, – деди судья, – ҳамма ухлашга ётганда.

– Лекин уша пайт Рожерс ҳам аллақачон ётоқхонада булган, – эътироз билдирди Ломбард.

– Йук, – гапга аралашди Армстронг. – Рожерс пастда эди. Ошхонани йиғиштирди. Бундай вақт оралигида исталган одам миссис Рожерс ётоқхонасига мутлақо сездирмай кутарилиши мумкин.

– Аммо бунгача, доктор, – гап ташлади мисс Брент, – аллақачон ухлаб қолган булиши керак, ахир уйку дори ичганди.

– Шундай булса ажаб эмас. Лекин бунга кафолат беролмайман. Беморга айнан бир дорини бир неча марта ёзиб бермагунча унга қандай таъсир қилишини билмайсан. Айримларга тинчлантирувчи дори анча секин таъсир қилади. Ҳамма гап беморнинг индивидуал реакциясида.

Ломбард лүкма ташлади:

– Бошқа нима ҳам дердингиз, доктор? Бу сизга қул келади, туғрими?

Армстронгнинг қони қайнади. Лекин бирор нарса дейишга улгурмади. Чунки яна судьянинг совуққон ва машум овози янгради.

– Бир-биримизни айблаш билан ҳеч нарсага эришолмаймиз. Далиллар – фақат шу билан ҳисоблашимиз керак. Шунга ухшаш воқеа юз бериши мумкинлигини аниқлаб олдик. Эҳтимоллик фоизи унчалик юқори эмаслигига мен ҳам қушиламан, ҳолбуки, барибир бу ерда уша «кимдир» кимлигига куп нарса боғлиқ.

– Хуш, бу бизга нима беради? – суради Блор.

Судья Уоргрейв юқори лабини пайпаслаб қуйди. Унинг куруниши шунчалик совуққон эдики, беихтиёр: «Бу одамда инсоний ҳис-туйғулар борми ўзи», – деб уйлаш мумкин эди.

– Иккинчи қотилликни текширгач, – деди у, – орамизда ҳеч ким шубҳадан бутунлай ҳоли була олмасли-

ги аён бўлди. Энди булса, – гапини давом этди, – генерал Макартур улими билан шуғулланамиз. Бу фалокат бугун эрталаб содир бўлди. Шу иш буйича айбдор эмаслигини исботловчи қандайдир далиллар эга бўлган ҳар бир одамдан бу ҳақда имкон қадар қисқача тарзда айтиб беришни илтимос қиламан. Узимга келсак, дангал айтаман, мен ҳеч нарса деёлмайман. Эрталабдан уй олдидаги майдонда бўлдим. Ўзимиз тушиб қолган маҳол вазият ҳақида мулоҳаза қилдим. Фақатгина бонг овози эшитилганда у ердан кетдим. Аммо қандайдир муддат мени ҳеч ким курмагани ҳам аниқ. Демак, уша вақт ичида денгизга тушиб, генерални улдиришим, кейин яна уз жойимга қайтишим мумкин бўлган. Майдончадан кетмаганимни исботловчи суздан бошқа ҳеч қандай далилим йуқ. Бундай вазиятларда бу етарли эмас. Далил-исбот керак.

Блор деди:

– Эрталабдан бери жаноб Ломбард ва жаноб Армстронг билан биргамиз. Улар буни тасдиқлашади.

– Арқон олгани уйга бордингиз, – эътироз билдирди Армстронг.

– Нима бупти? – деди Блор. – Шу заҳоти қайтиб келдим. Ахир ўзингиз ҳам биласизку.

– Узоқ қолиб кетдингиз, – деди Армстронг.

– Жин урсин, нимага шаъма қияпсиз? – Блорнинг юзида қон кўпчиди.

– Мен фақат узоқ қолиб кетганингизни айтяпман, – гулдирди Армстронг.

– Ахир уни топиш ҳам керак эди. Ўзингиз бегона уйда узун арқон қидириб куринг-чи.

– Жаноб Блор йуқ пайтда бир-бирингиздан узоқлашмадингизми? – судья Ломбард билан Армстронгга юзланди.

– Албатта, – тасдиқлади Армстронг. – Яъни Ломбард бир неча дақиқага нари кетди. Мен эса жойим-з қолдим.

Ломбард жилмайди:

– Гелиограф ёрдамида уша ердан қуруқликка сигнал юбориш мумкинлигини текширмоқчи булдим. Жой танлагани бордим, нари борса икки дақиқа булмадим.

– Туғри. – Армстронг бош ирғади. – Қотиллик қилиш учун етарли вақт эмас.

– Икковингиздан кимдир соатга қарадими? – суради судья.

– Й-йуқ.

– Уйдан соатсиз чиққандим, – деди Ломбард.

– «Нари борса икки дақиқа» анча мужмал жумла, – зарда билан гапирди судья. Сунгра ҳануз тўқишдан бош кўтармай утирган мисс Брентга юзланди.

– Сиз-чи, мисс Брент?

– Биз мисс Клейторн билан тоғ тепасига чиқдик. Шундан кейин майдонда утириб, офтобда тобландим.

– Негадир сизни у ерда курмадим, – деди судья.

– Кўра олмасдингиз ҳам. Уйнинг шарқий томонида утиргандим. У ерда қилт этган шамол йуқ.

– То тушликкачами?

– Мисс Клейторн?

– Тонгни мисс Брент билан утказдим, – аниқ-аниқ жавоб бера бошлади. – Кейин бироз орол буйлаб тентирадим. Охири денгизга тушиб, у ерда генерал Макартур билан гаплашдим.

– Бу соат нечада булганди? – гапини булди судья.

Бу гал Вера тутилиброқ жавоб берди:

– Билмадим, – деди у, – тушликдан бир соат аввал, балки сал кейинроқ.

Блор суради:

– Биз генерал билан гаплашмасимиздан аввалми ё кейинми?

– Билмадим, – деди Вера. – Қандайдир ғалати булиб қолганди, – унинг бадани жимирлаб кетди.

– Айнан нимаси ғалати туюлди? – суриштирди судья.

– Ҳаммамиз улишимизни айтди. Кейин бизни интиҳо кутяпти, деди. Мен қўрқиб кетдим... – Веранинг овози пасайди.

Судья бош чайқаб қўйди.

– Кейин нима қилдингиз? – суради у.

– Уйга қайтдим. Тушликдан олдин яна чиқиб, тоққа кутарилдим. Кунбўйи узимни қуйишга жой тополмадим.

Судья Уоргрейв иягини пайпаслади.

– Яна Рожерс қоляпти, – деди у. – Лекин унинг курсатмалари бизда мавжуд маълумотларга бирор нарса қўшади деб уйламайман.

Рожерсни тергов қилишганда эътиборга молик ҳеч нарса деёлмади. Эрталабдан бери хўжалик ишлари билан машғул бўлган, кейин тушликка уннаган. Тушликдан олдин коктейл тортган. Кейин юқорига чиқиб, чордоқдаги буюмларини бошқа хонага олиб утган. Деразадан қарамаган, шунинг учун генерал Макартур улимига алоқадор бўлиши мумкин ҳеч нарсани курмаган. Лекин тушликка дастурхон ёзишдан аввал стол устида саккизта негр боласи турганига ишончи комил.

Рожерс гапиришдан тўхтади. Кейин хонани жимжитлик эгаллаб олди. Судья Уоргрейвни йўтал тутди. Ломбард Веранинг қулоғига пичирлади: «Ҳозир яқунловчи нутқ ўқийди».

– Учала улим ҳолатини имкон қадар яхшироқ текширишга ҳаракат қилдик, – суз бошлади судья. – Айрим ҳолатларда алоҳида шахслар (эҳтимолга кура) қотиллик содир қилиши иложсиз туюлса-да, барибир ҳеч кимни тулиқ оқланган ва шубҳадан ҳоли деб ҳисоблаш мумкин эмас. Такрорлайман, хонада жам бўлган етти одамдан бири хавфли жиноятчи эканига ишончим комил, устига-устак, савдойи ҳам. Ўша одам кимлигини билмаймиз. Ёрдам сураб қуруқлик билан боғланиш учун, агар ёрдам кечиккудек булса (бундай

об-ҳавода бунинг эҳтимоли юқори), хавфсизлигимизни таъминлаш учун қандай чоралар қўллаш лозимлигини ҳал қилишимиз керак. Ҳозир бошқа ҳеч нарса қилолмаймиз.

Ҳар бирингиздан обдон уйлаб куришни сурайман. Юзага келган вазиятдан чиқиш йулини биргаликда қидиришимиз лозим. Огоҳлантираман, барча ҳушёр турсин. Қотил шу пайтгача ҳеч қандай қаршиликсиз ўз ишини бажарди. Чунки қурбонлар ҳеч нарсадан шубҳаланмаган. Бундан буён асосий вазифамиз ҳар кимдан ва ҳар доим шубҳаланиш булади. Эҳтиёткорлик – энг яхши қурол. Таваккал қилманглар. Огоҳ бўлинглар. Сизларга шуларни айтмоқчи эдим.

– Суд мажлисга кириб кетади, – эшитилар-эшитилмас ғудраб қуйди Ломбард.

Ўнинчи боб

– Шу гапга ишондингизми? – суради Вера.

Вера билан Филипп Ломбард меҳмонхонадаги дераза рафида утиришарди. Ёмғир томчилари шитоб билан деразага урилар, қутурган шамол ойнани зир титратарди. Филипп хиёл энгашди:

– Қария Уоргрейвнинг «қотил ўзимиздан битта-миз» деган гапини назарда тутяпсизми?

– Ҳа.

– Айтиш қийин. Мантиқан уйлаб курсак, албатта, у ҳақ, лекин барибир...

– Барибир, – гапни илиб кетди Вера, – ақлбовар қилмайди.

Ломбард афтини бужмайтирди.

– Ҳаммасига ақлбовар қилмайди. Аммо Макартур улимидан сунг бахтсиз ҳодиса ёки уз жонига қасд қилиш ҳақида гап булиши мумкин эмас. Бир нарса аниқ. Бу қотиллик. Аниқроғи, учта қотиллик.

Вера сесканиб тушди:

– Қурқинчли тушга ухшайди. Назаримда, бундай булиши шунчаки мумкин эмасдек туюляпти.

Филипп тушунганнамо бош силкиб қўйди:

– Туғри, гуё туш кўряпмиз. Ҳозир эшик тақиллаб қолади-ю, қаҳва кутарган оқсоч киради.

– Қанийди, ҳаммаси шундай тугаса! – деди Вера юраги орзиқиб.

Филипп Ломбард маъюс тортди.

– Йўқ, бунга умид қилмасак ҳам бўлаверади. Даҳшатли туш унгимизда содир бўляпти!

Веранинг шашти пасайди:

– Агар... агар ўзимиздан биттамыз бўлса, нима деб уйлайсиз, ким у?

Ломбард ишшайиб қўйди:

– Сузларингиздан тушундим, – деди у, – иккаламизни истисно қиляпсиз. Фикрингизга мутлақо қушиламман. Қотил эмаслигимни жуда яхши биламан. Сизда ҳам, Вера, ҳеч қандай ёввойилик йўқ. Сиздек ақли расо, вазмин қизни ҳеч қачон учратмаганман. Телба эмаслигингизга ҳатто кафил бўла оламан.

– Раҳмат, – базур кулиб қўйди Вера.

Филипп:

– Бу нимаси, мисс Вера Клейторн, наҳотки хушомадимга хушомад билан жавоб бермасангиз?

Вера каловланиб қолди.

–Ўзингиз тан олдингиз, – деди у ниҳоят, – одамлар ҳаёти сиз учун бир пулга арзимайди. Шундай булса-да, уша пластинкани сиз ёздирганингизни тасаввур қила олмайман.

– Туғри, – деди Ломбард. – Қотиллик қилсам ҳам, фақат фойдани кузлаб қилган бўлардим. Жиноятчиларни оммавий жазолаш мен учунмас. Давом этамиз. Демак, бир-биримизни истисно қиламиз ва диққатимизни қисматдош беш биродарга қаратамиз. Улардан қай бири А. Н. Оним? Бунга ҳеч қандай асосим бўлмаса-да, негадир Уоргрейвни танлайман!

– Шунақами? – ҳайрон бўлди Вера. Бироз уйланиб тургач сўради: – Нима учун?

– Айтиш қийин. Биринчидан, у жуда қари, иккинчидан эса, куп йиллардан бери судда одамлар тақдирини ҳал қилган. Демак, салкам бир умр ўзини маъбудлардек қудратли деб келган. Мана шундан боши айланган бўлиши мумкин. Одамлар ҳаёт-мамоти устидан ҳукмдорман деган ўйга ишониб қолгач, бутунлай ақлдан озган-у, баттар қутуриб, энди ўзини ҳам олий ҳакам, ҳам жаллоддек ҳис қила бошлаган.

– Эҳтимол, ҳақдирсиз, – деди Вера.

– Ўзингиз кимни танлайсиз? – сўради Ломбард.

– Доктор Армстронгни, – шартта айта қолди Вера. Ломбард ҳуштак чалиб юборди:

– Докторни? Мен бўлса уни охирги уринга қуйган бўлардим.

Вера бош чайқади.

– Унда адашасиз. Иккита улим заҳарланиш натижасида юз берди. Бу эса тўғри докторга ишора қилади. Миссис Рожерсга уйқу дори берганини унутмаслик керак.

– Тўғри, – рози бўлди Ломбард.

– Лекин доктор ақлдан озса, уни тезда фош қилиш Хосон бўлмайди. Кейин докторлар жуда кўп ишлайди. Савдойилик қаттиқ чарчаш оқибати бўлиши мумкин, – фикрида туриб олди Вера.

– Барибир Макартурни у улдирганига ишонгим келмаяпти, – деди Ломбард. – Чунки куп вақт ёлғиз қолмади. У ёққа елдек учиб бориб келмаган бўлса, бу фурсат ичида шунчаки улгурмасди. Яна у спортчимас. Шунча югургандан кейин ҳансираб қоларди

– Лекин генерални кейинроқ ҳам улдириши мумкин эди, – эътироз билдирди Вера.

– Қачон экан?

– Генерални тушликка чақириш учун борган пайт. Ломбард яна ҳуштак чалиб юборди:

– Демак, генерални ушанда улдирган деб уйлаяп-сизми? Бунинг учун асаби пулатдан бўлиши керак.

– Ўзингиз уйлаб кўринг, нимани ҳам ютқазарди? – гапини булди Вера. – Бу ерда ягона доктор у. Генерални бир соат аввал улдиришган деб айтиш қийинми? Ахир орамизда ҳеч ким буни инкор қилолмайди.

Филипп унга уйчан тикилиб қолди.

– Ақлли гап, – деди у. – Қизиқ...

– Ким у, жаноб Блор? Шуни билмоқчиман. Ким бўлиши мумкин? – Рожерснинг бутун вужуди қалтирар, асабийлашганидан кумуш идиш-оёқларни қайта-қайта тозаларди.

– Ҳамма жумбоқ шунда, оғайни, – деди истейфодаги инспектор.

– Жаноб Уоргрейв айтишича, узимиздан кимдир экан. Унда ким, сэр? Шуни билгим келяпти. Ўша аблаҳ ким?

– Ҳаммамиз шуни билишни хоҳлардик, – деди Блор.

– Лекин ниманидир тахмин қияпсиз, жаноб Блор. Адашмадимми?

– Балки ниманидир тахмин қилаётгандирман, – деди Блор. – Лекин тахмин қилиш бошқа, билиш бошқа. Қош қуяман деб, куз чиқарсам-чи? Фақат бир нарсани айта оламан. Уша одамнинг асаблари пулатдан бўлиши керак.

Рожерс пешонасидаги терни артди.

– Даҳшат, қурқинчли даҳшат бу, – деди буғиқ овозда.

– Ўзингизда қандайдир тахмин борми, Рожерс? – қизиқсинди Блор.

Хизматкор бош чайқади:

– Мен ҳеч нарсани тушунмаяпман, сэр, – деди бўшашиб. – Мутлақо ҳеч нарсани. Шунга баттар қурқиб кетяпман.

– Бу ердан кетишимиз керак! Қандай булмасин, кетишимиз керак! – бақирарди доктор Армстронг.

Судья Уоргрейв деразадан уйчан қараб қуйди. Пенсени чилвирини ўйнаганча гап бошлади:

– Албатта, об-ҳавони башорат қилмоқчи эмасман. Лекин таваккалига айтишим мумкин. Агар шамол тинмаса, ҳатто қуруқликдагилар қай аҳволга тушиб қолганимизни билишса ҳам, яқин кунларда оролга қайиқ келмайди.

Армстронг бошини чангаллаб қолди.

– Унгача ҳаммамизни қириб ташлашади! – дея инграб юборди.

– Ундай бўлмайди деган умиддаман, – деди судья.
– Барча эҳтиёт чораларини қўлашимиз керак.

Шу пайт Армстронг чолларда яшаш истаги ёшларга нисбатан кучлироқ булиши ҳақида уйлади. Узок шифокорлик тажрибасида бунга куп бор шоҳид бўлган. Мана, масалан, узи судьядан камида йигирма яшар ёшроқдир, лекин ҳаётга бўлган интилиши қанчалар мурт.

Судья Уоргрейв булса бошқа нарсани уйларди: «Қириб ташлашади! Ҳамма докторлар бир хил-а. Битта гапни тутиқушдек такрорлашади. Бу ҳам уша аҳмоқлардан».

– Унутманг, учтасини аллақачон улдиришди.

– Туғри. Лекин, уз навбатида, сиз ҳам унутманг, улар ҳаёти хавф остидалигини билишмаган. Биз эса биламиз.

Армстронг алам билан:

– Биз нима ҳам қи а оламиз? Эртами-кечми...

– Уйлашимча, – деди судья Уоргрейв, – нимадир қўлимиздан келади.

– Ахир биз ҳатто қотил кимлигини билмаймиз, – эътироз билдирди Армстронг.

Судья одатдагидек иягини пайпаслади.

– Бундай демаган булардим.

– Наҳотки кимлигини фаҳмлаган бўлсангиз? – ундан куз узолмай қолди Армстронг.

– Тан оламан, судда талаб қилинадиган чинакам далил-исботлар менда йуқ, – мужмал жавоб берди судья. – Лекин булиб утган воқеаларни қайта-қайта хаёлимдан утказганим сари калаванинг учи доим бир одамга тақаляпти.

Армстронг яна судьяга тикилиб қолди.

– Ҳеч нарсани тушунмаяпман, – деди у.

Мисс Брент – у юқори қаватдаги уз ётоғида эди – Инжилни олди ва дераза ёнига утирди. Инжилни очди, лекин бир муддат иккиланишдан сунг китобни четга қуйиб, пардоз столига яқинлашди. Ғаладондан қора муқовали ён дафтарини олиб, ёзишга киришди:

Мудҳиш воқеа юз берди. Генерал Макартур ҳалок булди. (Унинг амакиваччаси Элси Макферсонга уйланган). Уни улдиришганига ҳеч қандай шубҳа йуқ. Тушликдан сунг судья ажойиб нутқ ирод қилди. У қотил орамизда эканига қатъий ишоняпти. Демак, кимдир биттамыз иблис макрига учган. Анчадан бери шундай гумоним бор эди. Бироқ ким у? Ҳозир ҳамманинг хаёлини шу савол банд қилган. Фақатгина мен биламан...

Сунг бир неча сония қимир этмади, куз олди хиралашди. Қулида қалам титрай бошлади. Қоғозда ажибузи ёвуз пайдо булди:...қотилнинг исми Беатриса Тейлор...

Кузлари юмилди. Лекин шу заҳоти сапчиб тушди. У уйғониб кетганди. Ён дафтарига қаради. Қинғирқийшиқ ёзилган охирги жумлани уқиркан, ғазабдан қичқириб юборди.

«Наҳотки шуни мен ёзган булсам? – узица пичирлади. – Менимча, ақлдан озяпман».

Довул тобора кучаярди. Шамол увицлар, шиддат билан уй деворларига узини урарди. Ҳамма меҳмонхонада тупланди. Бир бурчакка гуж булиб утириб олишди. Сукунат ичида зимдан бир-бирини кузатишарди. Рожерс патнис кутариб кирганда меҳмонлар деярли сакраб тушди.

– Пардаларни ёпиб қўяйми? – суради Рожерс. – Шунда бу ер қулайроқ бўлади.

Рухсат олгач, пардаларни ёпиб, чироқни ёқди. Хона ростдан ҳам ёришиб кетгандек бўлди. Меҳмонлар жонланиб қолди. Ҳа, албатта, эртага довул тинади... қайиқ келади...

Вера Клейторн деди:

– Чой қуясизми, мисс Брент?

– Йўқ, йўқ, узингиз қуйинг, азизам. Чойнак жуда оғир экан. Кейин жуда хафа бўляпман. Икки калава кулранг ипимни йўқотиб қўйдим. Эссизгина.

Вера столга ўтди. Қошиқлар енгил шиқирлаб, чинни жаранги эшитилди. Телбаворлик ортида қолди.

Чой! Ҳузурбахш чойхўрлик! Филипп Ломбард ҳазил қилди. Блор кулди. Доктор Армстронг ишида учраган кизиқ воқеани айтиб берди. Судья Уоргрейв – у одатда чой ичмасди – роҳат билан хушбўй ичимликдан хуплаб қуярди.

Рожерс келиши билан фароғат дамлари ортида қолди. Хизматкорнинг кайфияти тушиб кетганди.

– Кечирасизлар, – деди у, ҳеч кимга эътибор бермай, – мабодо ваннахонадаги парда қаёққа ғойиб бўлганини билмайсизларми?

Ломбарднинг кўзлари қисилди:

– Парда? Бу нимаси, Рожерс?

– У ғойиб бўлди, сэр, худди парланиб кетгандек. Ваннахоналарни йиғиштиргандим. Ҳожат... яъни ваннахоналардан бирида парда йўқ экан.

– Бугун эрталаб жўйидамиди? – суради судья.

– Ҳа, сэр.

– Узи қанақа эди? – суриштирди Блор.

– Резина аралаштирилган шойидан, сэр, қирмизи рангли. Қирмизи кошинга мослаб олинган.

– Уша йўқолиб қолдими? – суради Ломбард.

– Йўқолди.

– Ҳа, майли. Шунга шунча ваҳимами? – бидиллади Блор. – Қидиришдан маъни йўқ. Ҳеч ерда куринмаяпти. Йўқолса йўқолар. Парда билан ўлдириб бўлмайди, шунинг учун бу ҳақда унутамиз, – деди Рожерсга.

– Хуп, сэр. Миннатдорман, – хизматкор чиқиб, аста эшикни ёпди.

Хонага яна қурқув оралади. Меҳмонлар яна бири-бирини яширинча кузата бошлади.

Тушлик пайти бўлди. Тушлик тортилди, тановул қилишди, идиш-товоқлар йиғиштирилди. Оддий таомлар, асосан, консервалардан. Тушликдан сунг меҳмонхона яна сув қуйгандек жимжит бўлиб қолди.

Соат тўққизларда Эмили Брент ўрнидан қўзғалди.

– Бориб ухлайман, – деди у.

– Мен ҳам, – деди Вера.

Аёллар юқорига кутарилишди, Ломбард ва Блор уларни кузатиб қуйишди. Аёллар ортидан эшикни ёпиб олмагунча эркаклар зина майдончасидан ўзоқлашишмади. Зулфинлар шалдираб, калитлар шақирлади.

– Айтмасак ҳам, ичкаридан қулфлаб олишди, – қулиб қўйди Блор.

Ломбард деди:

– Нима дердим, ҳар ҳолда бугун тунда уларга ҳеч нарса таҳдид солмайди.

Шундай дея пастга йўл олди. Блор ҳам унга эргашди.

Турт эркак бир соатдан кейин ухлагани йул олишди. Зинадан ҳамма бирга чиқди. Рожерс эртанги нонушта учун ҳозирлик қураган, юқорига турнақатор чиқиб кетаётганларга бирров қараб қуйди. Улар майдончада тўхташганини ҳам эшитди.

– Ўйлашимча, жаноблар, маслаҳат бермасам ҳам, кечаси эшикни тамбалаш кераклигини тушуниб турибсизлар.

– Нафақат тамбалаш, балки эшик дастасига курси тираб қуйиш ҳам керак, – қушимча қилди Блор. – Қулфни ташқаридан очиш мумкин.

– Кадрдоним Блор, ҳамма фалокат шундаки, керагидан ортиқ биласиз, – эшитилар-эшитилмас тунғиллаб қуйди Ломбард...

– Хайрли тун, жаноблар, – судья ғамнок эди. – Эртага каторимизда хато булмаслигини хоҳлардим.

Рожерс ошхонадан чиқиб, товуш чиқармай зинадан кутарилди. Тўрт эркак бир вақтда эшик очишганини курди. Кейин калитлар буралиб, зулфинлар солингани қулоғига чалинди.

– Жуда соз, – ўзича гудранди ва ошхонага қайтди. У ерда нонушта учун ҳамма нарса тах эди. Стол уртасида турган етти негр боласига қаради. Юзида шодон табассум пайдо булди.

– Нима булган тақдирда ҳам, бугун бу ҳунари утмайди. Чорасини куриб қуяман.

Ошхонадан утиб, буфет эшигини қулфлади. Холлга элтувчи эшикдан чиқиб, уни қулфлади ва калитни чўнтагига солди. Сунг чироқни ўчириб, зинғиллаганча янги ётоғига кетди.

•У ерда баланд шкафдан бошқа яширинадиган жой топилмасди. Шунинг учун Рожерс энг олдин шкаф ичига қаради. Кейин эшикни ёпиб, зулфинни сурди.

– Бугун негр болалари билан найранг қилолмайди, – ўзича пичирлади, – чора куриб қўйдим...

Ўн биринчи боб

Филипп Ломбардга саҳарлаб уйғониш одат булиб қолган эди. Бугун ҳам шу одати хилоф булмади. Урнида утириб, ташқарига қулоқ солди. Шамол сал сусайгандек. Ёмғир эшитилмасди... Соат саккизда яна кучли шамол турди, лекин буни Ломбард пайқамади. Чунки тағин ухлаб қолганди.

Соат туққиз яримда кроватида утирар, соатига қараб, ишонмагандек қулоғига тутар, оч буридек тишларини фижирлатарди.

– Ишга киришадиган пайт келди, – деганча ўрнидан сакраб турди.

Соат туққиз-у уттиз бешда аллақачон Блор эшигини тақиллатарди. У эшикни эҳтиёткорлик билан очди. Сочлари тузғиб кетган, кузлари уйқудан қизарганди.

– Ўн уч соатдан бери ухляяпсиз, – айёрона куз қисди Ломбард. – Демак, виждонингиз тоза экан.

– Нима гап? – гапини булди Блор.

– Сизни уйғотишдими? – суради Ломбард. – Чой олиб келишдими? Соат неча булганини биласизми?

Блор елка оша кроват бошида турган соатга қаради.

– Йигирма бешта кам ун, – деди у. – Шунча ухлашим мумкинлигига ҳеч қачон ишонмасдим. Рожерс қани?

– Акс-садо ҳам «қани?» деяпти, – ҳазил қилди Ломбард.

– Нима демоқчисиз ўзи? – Блорнинг жаҳли чиқди.

– Рожерс ғойиб булди демоқчиман, – жавоб берди Ломбард. – ётоғида йўқ. Чой қўймаган, ҳатто плитага ут қаламаган.

Блор четга сукинди.

– Қаёққа, жин урсин, қаёққа ғойиб булади? Нима, оролда дайдиб юрибдими? Шошманг, кийиниб олай. Қолганлардан ҳам суранг. Балки улар билишар.

Ломбард бош ирғади. Йулак буйлаб юриб, ёпиқ эшикларни тақиллатди.

Армстронг аллақачон уйғониб, шошилмай кийинарди. Судья Уоргрейвни худди Блорга ўхшаб уйғотишга туғри келди. Вера Клейторн кийиниб булганди. Эмили Брент хонаси бўм-буш эди.

Бутун уйда қидирув бошланди. Рожерснинг хонаси аввалгидек бушаб ётарди. Ўрин йиғиштирилмаган, устара ва сочиқ нам эди.

– Бир нарса аниқ, тунни шу ерда ўтказган, – деди Ломбард.

– Яшириниб, бизни пойлаётган бўлса-чи? – пичирлади Вера. Унинг овози титрар, аввалги қатъиятдан ном-нишон ҳам қолмаганди.

– Ҳозир, қароғим, ҳар ким ҳақида ҳар балони уйлаш мумкин, – деди Ломбард. – Маслаҳатим: уни топмагунимизча бир қадам ҳам ортда қолманг..

– Оролда юрган бўлса керак, – деди Армстронг.

Уларга ораста кийинган, лекин соқол олишга улгурмаган Блор қушилди.

– Мисс Brent қаёққа қойиб бўлди? – сўради у. – Мана сизларга янги жумбоқ.

Лекин холлга тушишгач, мисс Brentни ўша ерда учратишди. У ёмғирпушда эди.

– Денгиз жуда нотинч. Қайиқ денгизга чиқиши даргумон.

– Нега оролда ёлғиз тентираб юрибсиз, мисс Brent? – бетоқат суради Блор. – Бу қанчалик хатарлилигини наҳотки тушунмасангиз?

– Ишонтириб айтаман, жаноб Блор, жуда эҳтиёткор бўдим, – жавоб берди у.

Блор барибир тинчланмади.

– Рожерсни курдингизми? – сўради у.

– Рожерсни? – қошларини чимирди мисс Brent. – Йўқ, бугун уни курмадим. Нима гап узи?

Зинадан соқоли яхшилаб қиртишланган, ораста кийинган судья Уоргрейв тушиб келди. Ошхонанинг ланг очиқ эшигидан ичкарига куз ташлаб:

– Қаранглар, дастурхон тузашни унутмабди, – деди.

– Буни кеча кечқурун қилиши ҳам мумкин эди, – деди Ломбард.

Улар ошхонага киришди. Тартиб билан қуйилган анжомларни, ликобларни куздан кечиришди. Бирдан Вера типирчилаб қолди. Судьянинг қулига шундай

қаттиқ тирмашдики – бежиз спорт билан шуғулланмаган – шурлик чол ағанаб тушай деди.

– Ҳайкалчаларга қаранглар! – қичқирди у.

Шиша тагликда атиги олтита негр боласи қолганди.

Куп утмай, Рожерс ҳам топилди. Уни уйга ёнбош солинган иморатдан топишди. Бу ер асосан кирхона вазифасини утарди. Қўлида кичкина болтани ҳалиям маҳкам қисиб турарди. Афтидан, ут қалаш учун утин ёрмоқчи булган. Эшик ёнида катта ойболта турар, унинг муҳрасида қорамтир доғ қотиб қолганди. Рожерснинг энсасида шапалоқдек чуқур пайдо булган...

– Ҳаммаси равшан, – деди Армстронг, – қотил орқадан писиб келган. Рожерс энгашган пайт болта билан урган.

Блор болта билан овора булди. Ошхонадан ун олиб, сузгич ёрдамида дастасига шошилмай сепиб чиқди.

– Айтинг-чи, доктор, фақатгина жуда кучли одам шундай зарба бера оладими? – суради судья.

– Йуқ, саволингизни туғри тушунган булсам, ҳатто аёл киши ҳам шундай зарба бериши мумкин, – кейин тезда ён-атрофга аланглаб қуйди.

Вера Клейторн билан Эмили Брент ошхонага кетишди.

– Қиз ҳам бемалол қила оларди, ахир у спортчи. Мисс Брент нозик аёл, лекин бунақа аёллар купинча жуда чайир булади. Бундан ташқари, эси паст одамлар одатда телба кучга эга булишини эсдан чиқармаслигингиз даркор.

Судья уйчан бош ирғади. Блор хурсиниб урнидан турди.

– Бармоқ излари йуқ, – деди у, – болтани артишган.

Орқадан қаттиқ кулги эшитилди. Шу заҳоти ўгирилиб қарашди. Ҳовли уртасида Вера Клейторн турарди.

– Балки бу оролда ари ҳам бордир? Борми ё йуқми? – чийилдоқ товуш билан қичқира бошлади. У гапираркан, қаҳ-қаҳ уриб кулишдан ҳам узини тухта-толмасди. – Хуш, асал қаерда экан? Ҳа-ҳа-ҳа!

Эркаклар таажжуб ичида Верага қараб қолишди. Наҳотки шундай чидамли, шундай босиқ қиз ҳам уларнинг куз унгида ақлдан озган бўлса?

– Менга бунақа қараманглар! – узини боса олмасди Вера. – Нима, ақлдан озди деб уйлаяпсизларми? Гизлардан жиддий сўраяпман. Бу ерда арилар қаерда, асаларизор ҳам борми? Э-ҳа, тушунмаяпсизларми? Нима, ўша аҳмоқона саноқ шеърни уқимадингларми? Ахир ҳамма курсин деб, ҳар бир ётоқхонага осиб қўйишганку! Бунчалик гул бўлмасак, дарров шу ерга келган булардик.

– «Ётти негр боласи утин ёрдилар бирга». Бу саноқ шеърни ёддан биламан. Кейинги банди шундай: «Олти негр боласи асалари боқишди», шунинг учун сўраяпман, оролда асаларизор бормикан? Рос... кулги бўлдида! Ичагим узилай деяпти!.. – унинг кузлари олайиб, телбаларча кула бошлади. Армстронг унга яқинлашди, бирдан юзига тарсаки тортиб юборди. Веранинг нафаси тикилди, ҳикичок тутди, сулагини ютди. Сўнг жим туриб қолди.

– Раҳмат.... Ўзимга келдим, – деди бироздан сунг, аввалгидек хотиржам ва босиқ оҳангда. Кейин угирилиб, ошхона томон кетди. – Мисс Брент билан сизларга нонўшта тайёрлаймиз. Илтимос, утин олиб боринглар. Каминни ёқиш керак.

Тарсакидан юзи ловуллаб ёнарди.

Ошхонага кириб кетгач, Блор гап ташлади:

– Тезда ақлини киритиб қўйдингиз, доктор.

– Бошқа нима ҳам қила олардим? Шунча нарса камлик қилгандек, васваса етишмай турганди бизга, – узини оқлади Армстронг.

– У мутлақо восвосга ухшамайди, – эътироз билдирди Ломбард.

– Қушиламан, – деди Армстронг. – Анча вазмин, ақли расо жувон. Кучли изтироб натижаси. Ҳар кимда ҳам учраб туради.

Улар Рожерс майдалаган утинларни туплашиб, ошхонага олиб боришди. У ерда Вера ва Эмили Брент аллақачон хужалик ишлари билан куймаланиб юришарди. Мисс Брент печкадан кулни сидириб олар, Вера бекон пустилини шиларди.

– Раҳмат, – уларга миннатдорчилик билдирди Эмили Брент. – Иложи борица тезроқ нонушта тайёрлашга ҳаракат қиламиз. Айтайлик, уттиз-қирқ дақиқада тайёр булади. Чой бундан олдин қайнамайди.

– Биласизми, нима деб уйлаяпман? – Ломбардга шивирлади истеъфодаги инспектор Блор.

– Барибир айтиб берасиз. Фол очиб нима қилдим?!

Собиқ инспектор жиддий одам эди. Пичингларни тушунмасди, шунинг учун хотиржам давом этди:

– Америкада шундай воқеа булган. Чол-кампири болта билан чошиб ташлашган. Куппа-кундузи. Уйда қизи ва оқсочдан бошқа ҳеч ким булмаган. Ишотлашганидек, оқсоч бундай қила олмасди. Қизи обрўли аёл булган. Шундай мудҳиш жиноятга қул уриши ҳеч ҳам ақлга сифмасди. Бироқ уни айбсиз деб топишгани ҳам шунчалик ақлбовар қилмас ҳол эди. Шундай булса-да, бунга бошқа изоҳ топишолмади, – бироз жим қолди: – Болтани курганимда шу воқеа эсимга тушиб кетди. Кейин ошхонага кириб, аёллар ҳеч нарса булмагандек иш билан оворалигини курдим. Қиз жазавага тушиб қолгани одатий ҳол. Ҳайрон қоладиган жойи йуқ. Нима дейсизлар?

– Эҳтимол, – деди Ломбард.

– Лекин анави кампир! – давом этди Блор. – Бирам саришта, ҳатто фартук тақиб олишни унутмабди. Фартук булса, албатта, миссис Ресерсник.

Бир туки узгармай гапиришини қаранг: «Нонушта уттиз-қирқ дақиқада тайёр бўлади». Бу кампир ақлдан озган, худо ҳаққи. Қари қизларда шунақаси учраб туради. Туғри, улар савдойига айланиб, дуч келган одамни ўлдиради демайман. Шунчаки ақли жойида бўлмайди. Мана, бизнинг мисс Брент ҳам хурфотга берилган. Ўзини парвардигор қуроли деб уйлайди. Хонасида ҳам нуқул Инжил ўқиб утиради.

– Лекин бу ақли заифлигини исботламайди, Блор.

– Устига-устак, ёмғирпуш кийиб олганди, – фикрида туриб олди Блор, – Денгизга бордим деди.

Ломбард бошини сараклатди.

– Рожерсни ўтин ёраётганда ўлдиришди, – деди у, – яъни ўрнидан турган заҳоти. Шунинг учун Эмили Брент яна бир соатча ёмғирда тентираб юришидан маъни йўқ эди. Агар фикримни билмоқчи бўлсанглар, Рожерсни ўлдирган одам фурсатни қўлдан бой бермай, яна жойига ётиб олган-у, узини ғафлат уйқусида ётган қилиб қурсатгани аниқ.

– Мени тушунмадингиз, жаноб Ломбард, – деди Блор, – Агар мисс Брент ҳеч нарсада айбсиз бўлса, оролда бир ўзи сайр қилишга қўрққан буларди. Қўрқишга асоси йўқ одамгина шундай қилиши мумкин. Демак, у ҳеч нарсадан қўрқмайди, уз навбатида, қотил ҳам уша.

– Жуяли фикр, – деди Ломбард. – Бу калламга келмабди, – кейин мийиғида кулганча қўшиб қўйди: – Мендан шубҳаланмай қўйибсиз, шунга хурсандман.

Блор усал бўлди:

– Топдингиз, аввал сиздан бошлагандим. Туппонча, яна бизга жуда ғалати ҳикоя айтиб бердингиз, аниқроғи, айтиб бермадингиз. Лекин энди айёрона бошқа нимадир туқишингиз мумкин булганини тушуняпман. Умид қиламанки, сиз ҳам мендан шубҳа қилмаяпсиз.

Филипп уйчан деди:

– Балки адашаётгандирман, лекин менимча, бундай режа ишлаб чиқиш сизга ухшаган тасаввури

жуда тор одамнинг қулидан келмайди. Фақат бир нарсани айтишим мумкин, бундай вазиятда ажойиб роль уйнар экансиз. Мени қойил қолдирдингиз. – Кейин овозини пасайтирди. – Ким билади, бир кун утар-утмас ҳеч ким тирик қолмас, шунинг учун менга ёрила қолинг. Ўшанда ёлғон курсатма бергансиз, туғрими?

Блор хижолат тортганидан оғирлигини дам у, дам бу оёғига солиб тураверди.

– Яшир, яширма, энди нима фарқи бор, – деди у ниҳоят. – Туғри. Ландор айбсиз эди. Бу аниқ. Перселла тудаси менга пора берди. Кейин биз уни панжара ортига равона қилдик. Фақат ёдингизда бўлсин, агар нимадир бўлса, бу гапимдан тонаман...

– Айтмоқчисизки, гувоҳлар ёнида, – жилмайди Ломбард. – Йуқ, йуқ, бу гап уртамызда қолади. Сизиб турибман, мумайгина пул олгансиз.

– Ваъда қилишганининг ярмини ҳам олмадим. Ўша Перселла одамлари улгудек қурумсоқ экан. Лекин лавозимим ошди. Ҳаммаси бор гап.

– Ландорни қамашди. Кейин у сургунда улиб кетдими?

– Ўлиб қолишини мен қаердан билай? – гижинди Блор.

– Албатта, сиз қаердан ҳам билардингиз, шунчаки омадингиз келмаган.

– Меними? Балки уни демоқчидирсиз?

– Сизни ҳам, Блор. Чунки унинг ўлими туфайли сизнинг ҳаётингиз ҳам қил ўстида турибди.

– Меники? – кузини чақчайтирди Блор. – Наҳотки Рожерс ё бошқаларга ўхшаб мени улдиришларига жим қараб турсам? Бўлмаган гап! Бошқаларни билмадим-у, мен узимни ҳимоя қила оламан! Гаров ўйнайсизми?

Ломбард пинагини бузмади:

– Гаров уйнашни ёқтирмайман. Яна бир гап. Сизни улдириб қуйишса, ютукни менга ким беради?

– Менга қаранг, жаноб Ломбард, нима демокчисиз узи?

Ломбард иршайди.

– Айтмоқчиманки, қимматли Блор, тирик қолиш имконингиз унча каттамас.

– Нега энди?

– Тасаввурингиз торлиги учун сизни бир ёқди қилишдан осони йуқ. А. Н. Онимдек тасаввури кенг жиноятчи сизни бирпасда домига илинтиради.

– Сизни-чи? – ушқирди Блор.

Ломбард қиёфаси жиддийлашди.

– Мендаги тасаввур А. Н. Онимникидан зиғирча ҳам ёмон эмас, – деди у. – Минг марта танг аҳволда қолиб, доим қутулиб кетганман! Бошқа ҳеч нарса демайман, лекин бу вазиятдан ҳам чиқиб кетишимга кузим етяпти.

Плита ёнида тухум қовураркан, Вера тинимсиз уйларди: «Нега аҳмоққа ухшаб жазавам тутиб қолди? Бундай қилмаслигим керак эди. Бушашмаслик керак, бушашиш асло мумкинмас. Ахир оғир-босиқлигидан доим фахрланиб юрган.

Мисс Клейторн нима қилишни биларди. Саросимага тушмади. Дарров узини сувга отиб, Сирил ортидан сузди.

Бу ҳақда эслаб нима қилади? Ҳаммаси ортда қолди. Утмишга айланди. Сирил сув ичида куринмай қолганда йулнинг ярминиям босиб утмаганди. Узи ҳам денгиз қаърига кириб кетаётгандек туклди. Оқим шиддатига қарши чиқмади, аста-аста сузди, сувда чайқалди... Ниҳоят қайиқ етиб келди. Уни дадиллиги, совуққонлиги учун мақташди. Ҳамма мақтади, Хьюгодан бўлак. Хьюго бўлса унга бир бор қараб қуйди, холос... Ё тангрим, Хьюго ҳақида уйлаш қанчалар

оғир, ҳатто ҳозир ҳам... Ҳозир у қаерда? Нима қияпти? Унаштирилдими, уйландими?»

– Вера, бекон куйиб кетяпти, – жаҳл билан деди мисс Брент.

– Кечирасиз, мисс Брент. Хаёлим чалғибди...

Эмили Брент тутаб ётган беконга охириги тухумни чақди. Вера қизиган товага бекон булакларини жойлади:

– Юраги кенг аёл экансиз, мисс Брент.

– Ёшлигимдан арзимас гаплар учун бош қотирмасликни ургатишган, – жавоб берди мисс Брент.

«Қаттиққул тарбиялашган. Буниси тушунарли», – уйлади Вера. Ташида эса:

– Наҳотки қурқмасангиз?... Балки улишни хоҳласиз?

«Ўлишни? – Эмили Брентни гўё чаён чаққандек булди. – Ўлишни? Лекин у ўлмоқчи эмас! Қолганлар улади, тўғри, лекин у эмас, Эмили Брент эмас. Бу қиз нимани ҳам тушунади? Албатта, Эмили Брент ҳеч нарсадан қурқмайди: Брентларга қурқув бегона. У ҳарбий оиладан. Авлодида ҳар ким улимга тик боқа олган. Тақво билан умргузаронлик қилган. У ҳам, Эмили Брент ҳам тақводор аёл. Ўтмишидан ҳеч қачон андиша қилмайди... Шундай экан, у албатта улмайди... «Парвардигор паноҳида асрайди». «Зулмат даҳшати, пайдар-пай ёғилган камон ўқлари сени маҳв этолмайди...» Ҳозир еруғ, даҳшатлар ҳам кетган. Ҳеч биримиз оролдан кетолмаймиз. Буним ким айтди? Албатта, генерал Макартур (унинг қариндоши Элси Макферсонга уйланган). Уни бундай истиқбол тариқчалик қурқитолмади. Аксинча, бундан гўё хурсанд булгандек туюлди! Бу эса гуноҳ! Айрим одамлар ўлим моҳиятини англаб етмай, уз жонига қасд қилади. Беатриса Тейлор... Утган тун Беатрисани тушида курди. У дераза ортида турар, юзини ойнадан олмай, «ичкарига киритинг» дея ялиниб-ёлворар-

ди. Аммо Эмили Брент киритишни хоҳламасди. Ахир уни киритса, қандайдир даҳшат содир бўлади».

Эмили сесканиб кузини очди. Вера ундан куз узмай турарди.

– Ҳаммаси тайёр, шундайми? – суради жиддий тусда. – Унда нонушта тортамиз.

Тановул таажжуб кечди. Барча фавқулодда сертакалмуф эди.

– Яна қаҳва ичасизми, мисс Брент?

– Дудланган гушт берайми, мисс Клейторн?

– Яна бир булак беконми?

Олтови ҳам узини гўё ҳеч нарсa бўлмагандек тутарди. Бироқ ҳар бирининг қалбида саросима түгён урарди.

Хаёллар ҳам маржондек сочилиб кетган...

Энди нима бўлади? Нима бўлади? Кейингиси ким? Ким?

Қизиқ, удалай оладими? Лекин уриниб куришга арзийди. Улгурса бас. Эй худо, ишқилиб, улгурсин...

Хурофотдан асов телбалик, бошқаси эмас... Унга қараш хаёлига ҳам келмайди... Адашган бўлсам-чи?

Ахир бу бемаънилик... Мен ақлдан озяпман. Калава ипи, ваннахонадаги қирмизи парда қаёққадир ғойиб бўлди. Улар кимга керак бўлди, ҳеч ҳам тушунолмапман. Ҳеч нарсани тушунмаяпман...

Вой аҳмоқ, унга нима дейишса, ҳаммасига ишонди. Уни осон тинчитди... Барибир эҳтиёткорлик зарур.

Олтита чинни негр боласи... фақат олтита – кечга бориб улар нечта қолар экан?

– Охирги тухумни кимга берай?

– Мураббоми?

– Раҳмат, фақат гушт емоқчиман.

Олтовлон гўё ҳеч нарсa бўлмагандек нонушта қиларди.

Ўн иккинчи боб

Нонушта тугади. Судья Уоргрейв астойдил йуталиб олгач, ингичка товушда салмоқ билан гапира бошлади:

– Ўйлашимча, тупланиб, юзага келган вазиятни муҳокама қилиб олишимиз керак. Айтайлик, ярим соатдан кейин меҳмонхонада.

Ҳеч ким эътироз билдирмади. Вера ликобчаларни йиғиштирди.

– Дастурхонни йиғиштириб, идишларни ювиб қуяман.

– деди у.

– Идишларни буфетга элиб берамиз, – таклиф қилди Филипп.

– Раҳмат.

Эмили Брент курсидан туришга чоғланди, лекин вой-войлаб яна утириб қолди.

– Сизга нима бўлди, мисс Брент? – суради судья.

– Жуда афсусдаман, – узини оқлади Эмили Брент.

– мисс Клейторнга кумаклашмоқчи эдим, лекин ҳеч ҳам иложим йуқ. Бошим ғир-ғир айланыпти.

– Бошим айланыпти? – доктор Армстронг унга яқинлашди. – Табиий ҳол. Кучли ҳаяжоннинг кечиккан таъсири. Ҳозир сизга дори...

– Йуқ! – мисс Брент бирдан бақариб юборди. Ҳамма довдираб қолди. Доктор Армстронг шолғомдек қизариб кетди.

Аёл чехрасидан даҳшатга тушгани куриниб турарди.

– Узингизга ҳавола, – минғирлаб қуйди Армстронг.

– Ҳеч нарса ичмоқчимасман, – деди у. – Шунчаки тинч утираман. Кейин бош айланиши ҳам уз-уздан утиб кетади.

Дастурхон йиғиштирилгач, Блор Верага юзланди:

– Рузғор ишларига урганиб қолганман. Шунинг учун, мисс Клейторн, хоҳласангиз, сизга ёрдам бераман.

– Раҳмат, – деди Вера.

Эмили Брентни меҳмонхонада қолдиришди.

Буфетдан анча вақт ғовур-ғувур овозлар келиб турди. Бош айланиши тобора кучаярди. Уни мудроқ босди. Ўзини ҳозир ухлаб қоладигандек ҳис қилди. Қулоғи тинимсиз ғувилларди... Эҳтимол, хонада ростдан ҳам нимадир ғунғиллаётгандир? У уйланиб қолди: «Нима бунча ғунғиллаяпти – асаларими? – Шу пайт деразада урмалаб юрган арига кузи тушди. – Бугун эрталаб Вера Клейторн арилар ҳақида нимадир деганди.

Асалари ва асал... У асални яхши куради. Мумка-такни олади, дока қопга солади. Кейин асал тома бошлайди. Чак-чак-чак...

Хонадаги ким... Ундан сув томчилаяпти... Бу Беатриса Тейлор. У дарёдан чиқди. Агар бошини бурса, уни кўра олади...

Лекин нима учун бошини буриш жуда қийин бўляпти?..

Агар қичқирса-чи? Лекин қичқира олмайди. Уйда тирик жон йуқ. У мутлақо ёлғиз...» Энди орқасида қадам товушлари эшитилди... Дарёга фарқ булган қизнинг бежо қадамлари... Аллақандай уткир ҳид бурнини ачиштирди... Деразада эса ари тинимсиз ғувилларди. Шу пайт нимадир чаққандек булди. Буйнини ари чақиб олди...

Барча меҳмонхонада Эмили Брентни кутарди.

– Балки чақириб келарман? – таклиф қилди Вера.

– Бир дақиқа! – уни тўхтатди Блор.

Вера утирди. Ҳамма савол назари билан Блорга қараб қолди.

– Қулоқ солинглар, – деди у, – менимча, қидирувни тўхтатиш керак. Қотил ҳозир ошхонада утирибди! Бас бойлашим мумкин, ҳамма қотилликда қари қиз айбдор.

– Лекин бунга нима тўртки бўлган? – суради Армстронг.

– Хурофот туфаили ақлини йуқотган. Сиз нима дейсиз, доктор?

– Эҳтимол, ҳақдирсиз. Сизни инкор қилолмайман. Лекин эслатиб қуймоқчиман, бизда исбот йуқ.

– Нонушта тайёрлаётганимизда узини жуда ғалати тутди, – деди Вера. – Кўзлари ҳам аллақандай... – бирдан эти жимираб кетди.

– Бу ҳали исбот эмас, – гапини булди Ломбард – Ҳозир ҳаммамиз ҳам биров ғалатиروқмиз.

– Кейин, бизга айблов эълон қилинганда, фақат угина бирорта изоҳ айтишдан бош тортди. Нима учун, узим айтайми? Чунки изоҳлайдиган ҳеч нарсаси йуқ эди.

– Лекин аслида ундай эмас, – деди Вера. – Кейинроқ менга ўша воқеани айтиб берди.

– Хўш, сизга нималар деди, мисс Клейторн? – сўради судья Уоргрейв.

Вера Беатриса Тейлор воқеасини айтиб берди.

– Анча ишонарли ҳикоя, – деди судья. – Шахсан менда ҳеч қандай шубҳа туғдирмади. Айтинг-чи, мисс Клейторн, сизнингча, мисс Брент виждон азобида қийналяптими, қилмишидан пушаймонми?

– Менимча, йўқ, – деди Вера. – Қизнинг улими уни мутлақо бефарқ қолдирган.

– Ургилдим, бунақа тақводорлардан! Уларда юрак урнида тош бўлади. Қари қизларнинг ҳаммаси шунақа. Ҳаммасига оддий ҳасад сабабчи, – деди Блор.

Судья уни тухтатди:

– Ҳозир унта кам ун бир. Мисс Брентдан даврамизга қушилишни сўрасак, яхшироқ буларди.

– Нима, ҳаммангиз қул қовуштириб утираверасизми? – ажабланди Блор.

Судья асабийлашди:

– Биздан нима кутяпсиз, тушунмай қолдим. Шубҳа-гумонларимиз ҳозирча ҳеч нарсага асосланмаган. Барибир доктор Армстронгдан, айниқса, мисс Брент-

ни диққат билан кузатишни илтимос қиламан. Энди булса, юринглар, ошхонага утаммз.

Эмили Брент аввалгидек курсида утирарди. Туғри, улар келганига эътибор бермади, лекин бошқа ҳеч қандай шубҳали нарса сезишмади. Фақатгина курсини айланиб утгач, нима гаплигини тушунишди. Унинг юзи шишиб кетган, лаблари кукариб, қорачиғи оқиб тушганди.

– Ахир у улганку! –Блор бақириб юборди.

– Яна биттаммз оқланди, афсуски, жуда кеч, – деди судья Уоргрейв хотиржам товуш билан.

Армстронг марҳума устига энгашиди. Унинг лабларини ҳидлади, бошини қимирлатди, қовоқларини кутарди.

– Доктор, нимадан улибди? – тоқатсизланди Ломбард. – Ахир кетаётганиммзда ҳаёт билан видолашадиган аҳволда эмасди, шекилли.

Армстронг Эмили Брент бўйнидаги митти нуқтани куздан кечирарди.

– Бу шприцнинг изи. – деди у.

Гунғиллаш эшитилди.

– Қаранглар, деразада ари турибди! – қичқириб юборди Вера. – Эрталаб нима деганиммни эсланглар!

– Лекин бу чақиш изимас, – хўмрайди Армстронг.

– Мисс Брентга укол қилишган.

– Қанақа заҳар беришган? – суради судья.

– Афтидан, цианли калий, лекин бу фақат тахмин. Менимча, Марстонни ҳалок қилган заҳарнинг узгинаси. Мисс Брент ҳам буғилишдан тил тортмай улган.

– Ари қаёқдан пайдо бўлди? – эътироз билдирди Вера. – Балки бу шунчаки тасодифдир?

– Асло! – Энди Ломбард хўмрайди. – Бу ерда тасодиф йуқ! Қотилиммизнинг узига хослиғи бу. Роса ҳазилкаш жан. Лаънати санок шеъридан бир қадам ҳам ортга чекинмаяпти! – Одатда хотиржам Ломбард деярли ут бўлиб ёнарди. Афтидан, минг хил

чиғириқда тобланган асаблар энди дош беролмай қолганди. – Бу бемаънилик, бемаънилик! Ҳаммамиз ақлдан оздик!

– Умид қиламанки, – хотиржам деди судья, – барибир ақл-ҳушимизни йуқотмаймиз. Кимдир ўзи билан шприц олиб келганмиди?

Армстронг қадини ростлади. Бироқ овози анча титраб чиқди:

– Мен, сэр.

Турт жуфт кузлар дарров унга қадалди. Уларда зоҳир кескин, ошкора адоватдан доктор довдираб қолди.

– Ўзим билан доим шприц олиб юраман, – деди у. – Ҳамма шифокорлар шундай қилади...

– Туғри, – маъқулади судья. – Айтолмайсизми, доктор, ҳозир шприцингиз қаерда?

– Юқорида, чамадонимда.

– Бунга ишонч ҳосил қилишимиз мумкинми? – суради судья.

Судья бошчилигида ҳамма мутлақ сукут остида зина орқали юқорига чиқишди. Чамадонни стол устига ағдаришди. Унда шприц йуқ эди.

– Шприцни ўғирлашди! – қичқириб юборди Армстронг.

Хонага улик сукунат чўкди.

Армстронг деразага сўяниб қолди. Адовату шубҳа-гумонларга тула турт жуфт куз яна унга тикилди. Доктор кузини Уоргрейвдан Вера томон олиб қочди, чор-ночор аҳволда узини оқлай бошлади:

– Онт ичаман, шприцни ўғирлашди!

Блор ва Ломбард бир-бирига қараб олишди. Судья сўз олди.

– Бу ерда, хонада беш кишимиз, – деди судья. – Орамизда биттамыз қотил. Вазият борган сари хатарли тус олмоқда. Турт бегуноҳ хавфсизлигини таъминлаш учун қўлдан келган барча ишни қилишимиз дар-

кор. Чунончи, доктор ёнида қандай дорилар борлигини айтиб берсин.

– Ўзим билан сафар дори қутисини олганман, – жавоб берди Армстронг. – Ўзинглар қаранглар, унда фақат уйқу дорилари бор. Трионал, сульфонал, бром, кейин сода, аспирин, вассалом. Менда цианид йуқ.

– Мен ҳам узим билан уйқу дори олиб келганман, – суз қистирди судья. – Сульфонал, чамамда. Куп миқдорда қабул қилинса, ўлимга олиб келиши мумкин. Сизда, жаноб Ломбард, менга яхши маълум, туппонча бор.

– Хуш, нима бўпти? – тутақиб кетди Ломбард.

– Нима буларди, докторнинг дори қутиси, мендаги уйқу дори, сизнинг туппончангиз, шунингдек, яна кимдадир булса, ҳар қандай дори-дармон ва уқотар қуролларни туплаб, ишончли жойга яшириб қуйишни таклиф қиламан. Шундай қилишга киришганимизда ҳар ким уз буюмлари тинтув қилинишига рози бўлади.

– Туппончамни берайми, ҳеч қачон! – ғазабдан кукарди Ломбард.

– Жаноб Ломбард, – уни тухтатди судья, – билангингиз ёшлик қуввати билан тулиб турган булса-да, менимча, собиқ полициячи сиздан кучсизроқ эмас.

Қул жангида қай бирингиз ғолиб чиқишингизни айтолмайман, аммо бир нарсани аниқ биламан. Доктор Армстронг, мисс Клейторн ва мен қулдан келганча Блорга ёрдам берамиз. Шундай экан, агар қаршилик курсатсангиз, сизни барибир енгамиз

Ломбард орқага тисарилди. Тишларини ғижирлатди.

– Нима дердим, ҳаммангиз бир бўлсангиз, майли, сизнингча булсин.

Судья Уоргрейв бош ирғади.

– Яхши, ҳали ақлингиз жойида экан. Туппончани қаерда сақлаяпсиз?

– Кроватим ёнидаги жавонча ғаладонида.

- Тушунарли.
 - Ҳозир олиб келаман.
 - Менимча, биз ҳам шерик булганимиз дуруст.
- Ломбард истехзо билан кулиб қуйди.
- Сизни алдаб бўлмас экан.

Улар Ломбард ётоғига боришди. Ломбард туғри жавонча ёнига бориб, ғаладонни тортди. Очди-ю, бирдан сапчиб тушди. Ғаладон бўш эди.

– Энди кўнглингиз тулдими? – деди қип-яланғоч Ломбард хонани тинтув қилишда эркакларга кўмаклашаркан.

Вера йулакда кутиб турди. Тинтув давом этди. Кетма-кет доктор Армстронг, судья ва Блорни тинтув қилишди.

Блор хонасидан чиқишаркан, эркаклар Вера томон юришди.

– Мисс Клейторн, – унга юзланди судья. – Умид қиламанки, ҳеч қандай истиснога йўл қўйиб бўлмаслигини тушунасан. Қандай бўлмасин, тўппончани топишимиз керак. Ёнингизда чумилиш кийими бўлса керак?

Вера бош ирғади.

– Ундай бўлса, ётоғингизга боришни, чумилиш кийимини кийиб, яна шу ерга қайтиб келишни илтимос қиламан.

Вера ортидан эшикни ёпди. Бир неча дақиқадан сўнг танасига ёпишиб турган шойи чумилиш кийимида пайдо бўлди.

– Миннатдорман, мисс Клейторн, – деди судья. – Хонангизни қидириб булгунча шу ерда кутиб турсангиз.

Вера йулакда утириб, эркаклар қайтишини сабр билан кутди. Кейин кийимини алмаштириб, уларга қушилди.

– Энди бир нарсага ишончимиз комил, – деди судья. – Ҳеч биримизда қурол ҳам, заҳар ҳам йўқ.

Ҳозир дориларни ишончли жойга қуямиз. Омборхонада кумуш идиш-оёқлар учун сейф булса керак.

– Ҳаммаси жуда яхшику, – гапини булди Блор. – Бироқ калит кимда булади? Сиздами?

Судья жавоб бермай, омборхона томон юрди. Қолганлар ортидан эргашди. У ерда ростдан ҳам кумуш идишлар сақланадиган қутини топишди. Судья курсатмасига кура барча дорилар қутига солиниб, кейин қулфлаб қуйилди. Сунгра судья қутини буфетга қуйишни, у навбатида, у ерни ҳам қулфлаб қуйишни буюрди.

Судья қути калитини Филипп Ломбардга, буфетникни эса Блорга берди.

– Орамизда сизлар энг кучлисиз, – деди у. – Шундай экан, бир-бирингиздан калитни тортиб олиш осон булмайди. Қолганлар эса ҳеч қачон иккингиздан калитни тортиб ололмайди. Буфет билан қутини бузиш машаққат ва беҳуда иш, чунки бузаман дегунча бутун уйни оёққа турғизади.

Бироз сукут сақлаб, давом этди:

– Муҳим бир масала ечимсиз қолиб кетди. Жаноб Ломбарднинг туппончаси қаёққа ғойиб булди?

– Фикри ожизимча, – лўқма ташлади Блор, – бу саволга қурол соҳибидан жавоб қидирган маъқул.

Филипп Ломбарднинг вазоҳати узгарди.

– Каллаварам экансиз, Блор. Неча марта айтишим керак, туппончамни уғирлашди!

– Туппончани охирги марта қачон кургандингиз? – суради судья.

– Кеча кечқурун ётар маҳалда. Ҳар эҳтимолга қарши ғаладонга солиб қуйгандим.

Судья бош ирғади.

– Демак, – деди, – уни тус-туполондан фойдаланиб эрталаб уғирлашган. Ёки Рожерсни қидириб юрганимизда, ёки мурдасини топган пайтимиз...

– Туппонча уйга яширилган, – деди Вера. – Уни қидириш керак.

Судья Уоргрейв одатдагидек иягини қашиб қўйди.

– Қидирув бирор натижа беришига ишонмайман, – деди у. – Чамамда, жиноятчи уни ишончли жойга яшириб қўйишга улгурган. Очигини айтсам, топишга умид йўқ.

– Албатта, тўппонча қаердалигини билмайман, лекин шприц қаердалиги менга маълум, – ишонч билан деди Блор. – Ортимдан юринглар.

У асосий эшикни очиб, уларни уй орқасига бошлади. Ошхона деразаси тагидан шприцни топишди. Унинг ёнгинасида чинни ҳайкалча-бешинчи негр боласи чилпарчин ётарди.

– Бошқа ерда бўлиши мумкин эмасди, – тантанавор тушунтирди Блор. – Мисс Брентни ўлдиргач, жиноятчи деразани очиб, шприцни ўлоқтирган. Кейин эса негр боласини ҳам отган.

Шприцда бармоқ излари топилмади. Афтидан, қотил астойдил артиб қўйишни унутмаган.

Вера қатъий деди:

– Энди тўппончани топиш керак.

– Майли, – деди судья. – Лекин битта шарт билан. Ҳаммамиз бирга бўлишимиз керак. Эсингизда бўлсин, ким ёлғиз юрса, савдойига осон ўлжа бўлади.

Улар бутун уйни қайта-қайта, қаричма-қарич тинтиб чиқишди. Ертула ҳам, чордоқ ҳам қолмади. Тўппонча ғойиб бўлди!

Ўн учинчи боб

«Орамизда кимдир... Орамизда кимдир... Орамизда кимдир...» – ҳар бирига шу хаёл мутлақо тинчлик бермасди. Улар бешта эди. Ва барчаси, ҳеч қандай истисносиз, қўрқув исканжасига тушиб қолганди. Ҳеч қандай истисносиз, барча, бир-бирини пойлар, асаблар таранглигидан узини йўқотиб қўйишган, буни ҳатто яширишга ҳам уринишмасди. Хушфёъллик барчага унут

булди. Сухбатга хоҳиш ҳам аллақачон йуқолганди. Беш ғаним маҳбус жазо занжирига боғлаб қўйилган-у, ҳар бири уз жонини қутқариш илинжида.

Барчаси инсоний қиёфадан жудо булди. Ибтидоий, ҳайвоний ҳолатга тушишди. Судья доно қари тошбақа янглиғ буйнини қисганча утириб, синчков кўзлари билан ҳар томонга олазарак боқарди. Собиқ инспектор Блор янада қуполлашди, оғирлашди. Маймоқ айикдек у ёқдан бу ёққа лапангларди. Кўзларига қон тулиб қолган. Юзига қаҳр ифодаси абадий муҳрлангандек туюларди. Қочавериб силласи қуригач, уз таъқибчиси билан ҳаёт-мамот жангига шайланаётган ҳайвонни эслатарди. Филипп Ломбард, аксинча, ўзини тутиши янада кескинлашди. Шир этган товушдан ҳам сергак тортарди. Қадам ташлаши янада енгиллашиб, ҳаракатлари сиртлондек чаққонлашди. Нуқул кулимсираб, оппоқ ва уткир тишларини куз-куз қилгандек буларди.

Вера жимиб қолди. Курсидан деярли турмади. Қаршисидаги бир нуқтага термулиб қарарди. У узини ойнага уриб, туғри ерга қулаб тушган қушчани эслатарди. Қимирлашга қурқиб, тошдек қотиб олган. Гуё килт этмаса, у ҳақда буткул унутишадигандек эди.

Армстронг ачинарли аҳволда эди. Асаблари дош беролмай, қули тинимсиз қалтирарди. Кетма-кет сигарет туташтирар, тўлиқ чекишга сабри етмай, учиршга тушарди. Мажбурий бекорчилик бошқалардан кўра уни купроқ қийнаб юборгани куриниб турарди. Вақти-вақти билан куйиб-пишиб гапира бошларди.

– Бундай туравериш мумкинмас. Нимадир қилишимиз керак. Шаксиз, нимадир қилишимиз мумкин. Айтайлик, гулхан ёқамиз.

– Шу об-ҳавода-я? – оғзига урди Блор.

Ёмғир челақлаб ёғар, шамол зарбидан уй зирқираб кетарди.

Ёмғир томчилари шатир-шутир ойнага урилиб, бундан таралган ҳазин товуш ақли оздиргудек бўларди. Улар бир-бирига лом-мим демай, ўлик сукунат ичида умумий режа ишлаб чиқишди. Барча меҳмонхонада тупланади. Фақат битта одам чиқиши мумкин. Қолганлар унинг қайтишини кутади.

Ломбард деди:

– Бу еғи вақт масаласи. Довул тўхтасин. Шундан кейин нимадир қила оламиз. Ишора берамизми, гулхан ёқамизми, сол ясаймизми, яна нима бўлса ҳам!

Армстронг кутилмаганда қаттиқ кулиб юборди.

– Вақт масаласи дейсизми? Бизда вақт йўқ. Ҳаммамизни қириб ташлашади...

Ниҳоят судья Уоргрейв ҳам гапириш учун оғиз жуфтлади:

– Агар ҳушёр булсак, бизни қириб ташлашмайди. Ҳушёр бўлишимиз керак.

Кундузи одатдагидек тушлик қилмоқчи бўлишди. Лекин овқатланиш имкон қадар соддалаштирилди. Бешаласи ошхонага утиб, омборхонадан бир дунё консерва топишди. Бир банка мол гушти билан икки банка компот очишди. Уларни шундай ошхона столи ёнида тик турганча еб олишди. Кейин тўдалашиб меҳмонхонага қайтишди ва яна бир-бирини пойлай бошлашди...

Улар ситамли, телбавор ва нохуш хаёлар асирига айланиб қолганди...

Ана Армстронг... Менга зимдан қараб қуйяпти... Ақли жойидамас уни... Бирдан ҳеч қанақа шифокор булмаса-чи... Тўппа-туғри! Жиннихонадан қочган телба у. Ўзини шифокор деб ўйлаяпти... Ҳа, хато қилмаяпман... Уларга айтсаммикан?.. Балки қичқирганим яхшидир?.. Йўқ, керакмас, фақат ҳушёр тортади бундан... Ахир куринишидан ҳеч ким уни ақли ноқис деёлмайди... Соат неча булди? Учдан чоракта ўтди!.. Эй худо, мен ҳам ақлдан озаяпман... Ҳа, бу Армстронг... Ана менга қараяпти...

Йуқ, бошимга етишолмайди. Қуллари калталиқ қилади! Узимни ҳимоя қила оламан... Қалтис вазиятга биринчи марта тушиб қолмадим. Лекин қаёққа, жин урсин, туппонча қаёққа гумдон бўлиши мумкин?... Уни ким олди? Ахир ҳеч кимда йуқ. Астойдил қидирдик. Ҳаммамизни тинтув қилишди... Ҳеч кимда йуқ... Аммо қаердалигини кимдир билади...

Ҳаммаси ақлдан озяпти... Ақлдан озиб бўлишди... улишдан қурқишяпти. Ҳаммамиз улишдан қурқамиз... Мен ҳам улишдан қурқаман... лекин бу улишимизга ҳалал беролмайди... «Тобут интизор». Буни қаерда уқигандим? Ойимқиз... Уни кузатиш керак. Ҳа, албатта, ундан куз ўзмайди...

Чоракам турт бўлди... атиги йигирмата кам турт. Соат ҳам тухтаб қолди, шекилли... Ҳеч нарсани тушунмаяпман... мутлақо. Бундай бўлиши мумкин эмасди... Барибир бўлди!.. Нега уйғона қолмаяпмиз? Уйғонинглар – даҳшатли туш ортда қолади! Уйлай олмаяпман, хаёлларим чувалашиб кетяпти... Бошим. Бошимга нимадир бўлди... Тарс ёрилай деяпти... ортиқ чидолмайман... Бундай бўлиши мумкин эмас... Соат неча? Эй худо! Атиги чоракам турт.

Фақат гангиб қолма... Фақат гангиб қолма... Асосийси, гангиб қолмаслик... Шунда бундан осони йуқ. Ахир ҳаммаси икир-чикиригача обдон уйланган. Лекин ҳеч ким шубҳа қилмаслиги керак. Шунда улар ишонади. Ишонмаслиги мумкин эмас. Кимни танласа экан? Ҳамма гап шунда. Кимни танласин? Менимча... ҳа, ҳа, уни танлайди.

Соат бешга занг урди. Ҳамма сакраб тушди.

– Ким чой ичади? – суради Вера.

Жимлик чүкди. Ниҳоят Блор жавоб берди.

– Йуқ демайман, – деди у.

Вера урнидан турди.

– Бориб чой дамлайман. Сизлар шу ерда қолишингиз мумкин.

– Азизам, – мулойимлик билан уни тухтатди Уоргрейв, – бирга чиқиб, қандай чой дамлашингизга қараб турамиз деб айтсам, назаримда, ҳамманинг кунглидаги гапни айтган бўламан.

Вера унга қараб, асабий кулиб қўйди.

– Ҳа, албатта, – деди у. – Шу гапни кутгандим.

Бешаласи ошхонага йул олди. Вера чой дамлади. Фақат Блор билан узи ичди. Қолганлар вискини афзал куришди. Янги шишани очиб, қутидан ҳали ишлатилмаган идишларни олишди.

– Узини асраганни худо ҳам асрайди! – гудранди судья. Унинг лабида маккорона табассум уйнади.

Кейин ҳамма меҳмонхонага қайтди. Ёз пайти бўлса ҳам, у ер қоронғу эди. Ломбард ёққични буради, лекин чироқ ёнмади.

– Ҳайрон қоладиган жойи йўқ, – деди у, – мотор ишламаяпти. Рожерс йуқ. Бошқа ҳеч ким қайғурмади. Лекин узимиз ҳам ёқа олсак керак, – унинг бу гапи бир қадар ишончсиз чиқди.

– Омборда бир қути шам кургандим, – деди судья, – уйлашимча, шуниси жунроқ.

Ломбард хонадан чиқди. Қолганлар бир-бирини кузатишда давом этди. Тез орада Филипп бир қути шам ва бир даста идиш билан қайтди. Улар бешта шамни ёқиб, хона бўйлаб қўйиб чиқишди. Соат чорак олтини курсатарди.

Олти-ю йигирмада Веранинг тоқати тоқ бўлди. Хонасига бориб, озроқ виски ичмоқчи бўлди. Боши луқиллаб оғриётганди. Турди, эшикка яқинлашди. Бирдан эслаб қолди. Ортига қайтиб, қутидан шам олди. Уни ёқди, мумини идишга томизди, унга шамни қотириб, хонадан чиқиб кетди. Тўртта эркак меҳмонхонада қолишди. Вера юқорига чиқиб, йулакдан ўтди. Эшикни очиб, остонада ҳайкалдек қотиб қолди. Юраги орқасига тортиб кетди. Денгиз...Сент-Треденникдаги денгиз ҳиди.

Худди уша. Адашиши мумкин эмас. Оролда денгиз ҳиди ажабланарли ҳол эмас. Лекин бу дайди денгиз шамоли олиб келадиган ҳид эмасди. Мутлақо! Уша кунӣ сув кутарилишидан кейин соҳилни шу ҳид тутиб кетганди. Айниқса, қуёш сув утлари ушиб ётган қояни аямай қиздирган пайт...

Оролга сузиб борсам майлими, мисс Клейтон? Нега оролга боришим мумкинмас?

Ярамас, тарбиясиз бола! Финшишдан бошқасини билмасди! Бир уйлаб кур. У булмаса, Хьюго бой буларди. Унга уйлана оларди...

Хьюго!.. Қаердадир шу атрофда, ёнгинасида. Йук, менимча, уни хонада кутяпти...

У олдинга қадам босди. Деразадан елвизак эсиб, шам ёлқини пирпирай бошлади. Лоп этди-ю, учиб қолди... Хонага зулмат чукиб, Верани даҳшат чулғаб олди. «Аҳмоқ булма, – узига-узи деди, – нега бунча қурқасан? Туртови ҳам ҳозир пастда. Хонада ҳеч ким йук. Булиши ҳам мумкин эмас. Шунчаки алдамчи хаёллар.

Бироқ уша ҳид, Сент-Треденникдаги қумлоқ соҳил ҳиди алдамчи хаёл эмасди.

Албатта, хонада кимдир бор... Қулоғига ғала-ғовур чалинди. Энди шубҳа қолмади...» Яна қулоқ солди... Шу пайт совук, ёпишқоқ қул аста буғзидан олди. Ҳул, денгиз ҳиди келиб турган қул...

Вера чинқириб юборди. Даҳшатдан узини йуқотиб, бор кучи билан додлай бошлади. Тинимсиз ёрдамга чақирди. Меҳмонхонада қандай тус-туполон кутарилганини ҳам, ола-тасирда курси тарақлаб қандай ағдарилганини ҳам, эшик ланг очилганини ҳам, эркаклар зиналардан сакраб у томонга елдек учишганини ҳам эшитмади. Бутун вужуди қурқувдан қарахт булди. Мана ниҳоят эшик урнида митти-митти ёғду куринди. Эркаклар шам кутариб, хонага отилиб кирганди. Кейин Вера узига келди.

- Жин урсин!?
- Нима бўлди?
- Эй худо, сизга нима қилди?

Вера чучиб тушди. Олдинга бир қадам ташлаб, полга гурсиллаб қулади. Устига кимдир энгашгандек, кимдир уни ўтқазгандек бўлди. Ярим ҳушсиз аҳволда эди.

Аммо шу пайт кимдир бақирди: «Ана холос, қани, бу ёққа қаранг», – ва у ҳушини йиғиб олди. Кузини очди, бошини кутарди. Эркаклар бир жойда тупланиб, шифтга қараб қуйишарди. У ерда узун денгиз сув ўтлари осилиб турар, шам ёруғида билинар-билинемас йилтирарди. Бўғзидан олган нарса шу экан. Қоронғуда мана шуни нариги дунёдан узини ўлдириш учун келган боланинг ёпишқоқ ва хул қўли деб ўйлабди.

Вера жазавада кула бошлади.

– Сув утлари... атиги сув ўтлари... Бу ерда бундай ҳид қаёқдан келгани энди тушунарли. – Кейин яна ҳушини йуқотди – кунгли ағдарилиб кетди. Яна кимдир устига энгашди, яна уни утқазиб қуйди.

Назарида, вақт тухтаб қолгандек эди. Оғзига стакан тутишди – ҳидидан унда коньяк бор эди. У хупламоқчи бўлди, лекин нимадир бунга йўл бермади, қандайдир уй миясига ўқдек урилди. Ўзини тутиб, стаканни нари итарди.

- Бунга қаердан олдингиз? – қуруққина суради у.
- Блор унга узоқ бақрайиб қолди:
- Ошхонадан олиб келдим.
- Ичмайман, – кескин рад қилди Вера.

Ҳамма бироз довдираб қолди, кейин Ломбард қаҳқаҳа отиб қулди.

– Қойил, Вера! – маъқулагандек деди у. – Атиги бир дақиқа аввал юрагингиз ёрилай деган булса ҳам, туғри фикрлашдан тўхтамаяпсиз. Пастга тушиб, очилмаган шиша олиб келаман, – шундай деб эшик томон шошилди.

- Энди анча яхшиман, – қатъийсизроқ айтди Вера.
- Яхшиси, сув ича қолай.

Армстронг туришига кумаклашди. Гандираклаб, Армстронгга осилиб, Вера сув томон борди. Совуқ сувни очиб, стаканни тулдирди.

- Бекор коньякни рад қилдингиз, – ранжигандек булди Блор.

– Ким билсин, – деди Армстронг.

- Унга ҳеч нарса солмадим, – жаҳли чиқди Блор.
- Шунга шаъма қияпсизми?

– Мен ҳам унга нимадир солгансиз демаяпман. Лекин шундай қилишингиз мумкин. Сиз булмасангиз, бошқа кимдир ҳар эҳтимолга қарши идишга заҳар солиб қуйиши мумкин.

Хонага Ломбард ўқдек отилиб кирди. Қўлида очилмаган коньяк ва очқич бор эди. Оғзи очилмаган шишани Веранинг бурнига олиб келди.

– Ушланг, ойимқиз. Қурқмай ичаверинг.

Зарқоғозни йиртиб, тиқинни чиқарди.

– Яхшиям, уйда спиртли ичимликлар мул. А. Н. Оним деганлари узоқни кура билар экан.

Вера енгил титрарди. Армстронг стаканни ушлаб турди, Филипп коньяк қўйди.

– Ичинг, мисс Клейторн, – деди доктор, – ҳозиргина кучли ҳаяжонни бошдан кечирдингиз.

Вера коньякдан хуплади. Ёноқларига яна қизиллик югурди.

Ломбард кулди.

– Мана, барбод булган биринчи қотиллик.

– Мени ўлдирмоқчи булишди деб ўйлайсизми? – пичирлади Вера.

– Албатта, қурқувдан юрагингиз тухтаб қолишини кутишган! – жавоб берди Ломбард. – Шунақаси ҳам учраб туради, туғрими, доктор?

Армстронг жавоб беришдан узини олиб қочди.

– Ҳм-ҳм, тайинли бир нарса деёлмайман.

Юраги соғлом, бақувват, ёш қиз қурқувдан улыб қолмаса керак. Бошқа томондан... – У Блор олиб келган коньякни олди. Унга бармоғини тиқиб, аста ялаб курди. Юзидаги совуққон ифода йуқолмади.

– Менимча, таъми ҳар доимгидек, – иккиланиб айтди у.

Блорнинг ғазаби қайнаб, у томон яқинлашди.

– Заҳарладинг деб куринг, буйнингизни синдираман!

Коньяк туфайли узини тутиб олган Вера эркакларни чалғитмоқчи булди.

– Айтганча, судья қани? – сўради у.

Эркаклар бир-бирига қарашди.

– Нима булди, тушунмай қолдим... Назаримда, биз билан чиқаётганди...

– Менимча ҳам, – деди Блор. – Нима дейсиз, доктор? Ортимдан келаётгандингиз.

– Менга орқамдан келаётгандек туюлганди... Албатта, ортида қолиб кетди. Ҳар ҳолда ёши бир жойда одам.

Улар яна бир-бирига қарашди.

– Ҳеч нарсани тушунмаяпман, – деди Ломбард.

– Қидириб келамиз, – таклиф қилди Блор ва эшик томон юрди. Эркаклар унинг ортидан эргашди, Вера энг охири қузғалди.

Зинадан пастга тушаётганда Армстронг тахмин қилди:

– Менимча, меҳмонхонада қолган.

Улар холдан утишди. Армстронг уқтин-уқтин баланд овозда чақирарди:

– Уоргрейв! Уоргрейв! Қаердасиз?

Ҳеч қандай жавоб йуқ! Ўлик сукунатни фақатгина ёмғир шитирлаши бузарди. Меҳмонхонага етиб олишгач, Армстронг бирдан қотиб қолди. Қолганлар унга урилиб, елкаси оша ҳар томонга аланглай бошлашди. Кимдир қичқириб юборди.

Судья Уоргрейв хона уртасидаги оромкурсида утирарди. Оромкурсининг икки четида шам ёниб турарди. Лекин бошқа нарса купроқ ҳайратга солди, купроқ қурқувга сабаб бўлди. У судьялар ридоси ва ясама сочда эди...

Доктор Армстронг ишора билан уларни тўхтатди, узи эса худди маст одамдек чайқалганча судья утирган курси томон йўналди. Эгилиб, қотиб қолган юзига қаради. Кейин кескин ҳаракат билан судьядан ясама сочни юлиб олди. Ясама соч полга тушди. Кенг пешона очилди. Унинг уртасида чуқур тешик пайдо бўлган, ундан қуюқ туқ қизил суюқлик сизиб турарди... Доктор Армстронг муаллақ осилиб қолган қўлни кутариб, томирини пайпаслади. Кейин қолганлар ёнига қайтиб, совуққон, суниқ ва ҳорғин овозда:

– Судьяни отишибди...

– Мана тўппонча, – деди Блор.

Доктор худди шундай суниқ овозда давом этди:

– Калласига уқ узишган. Тил тортмай улган.

Вера энгашиб, ясама сочга қаради.

– Ахир бу мисс Брент йўқотиб қўйган калава ипку.

– Кеча ваннахонада йўқолган қирмизи парда ҳам, – деди Блор.

– Демак, шунга керак бўлган экан-да, – шивирлади Вера.

Кутилмаганда Ломбард кулгиси янгради. Қаттиқ ва сохта кулги:

– Бешта негр боласи қозиликни боплашди,

Бирини суд қилишгач, ночор туртта қолишди.

Қонхур судья Уоргрейвнинг куни битди! Энди ҳеч кимни улимга ҳукм қилолмайди! Қора қалпоқ киёлмайди! Охирги марта судда раислик қияпти! Энди бегуноҳларни дорга торта олмайди! Ситон шу ерда бўлса, роса қотиб куларди-да. Кулавериб ичаги узиларди!

Ҳамма гангиб қолди. Ломбард ўзини бунчалик йўқотиб қўйишини ҳеч ким қутмаганди.

– Ахир эрталаб, – гапини бўлди Вера, – менга қотил шу одам деб айтгандингиз.

Ломбард шу заҳоти узига келди.

– Сиз ҳақсиз, – деди секин. – Нима дердим, демак, адашибман. Яна биттамыз оқланди... фақат жуда кеч!

Ўн тўртинчи боб

Судьяни ўз хонасига олиб бориб, жойига ётқизишди. Кейин пастга тушиб, холлда анча пайт жим туришди.

– Нима қиламиз? – маъюс суради Блор.

– Аввал дадиллашиб оламиз. Омон қолиш учун куч керак, – жавоб берди Ломбард.

Улар яна ошхонага йул олишди. Тил банкасини очишди. Хоҳлар-хоҳламас, иштаҳасиз овқатланишди.

– Энди ҳеч қачон тилга қул теккизмайман, – деди Вера.

Овқатланиб булишгач, ҳеч ким жойидан қўзғалмади.

– Атиги тўртта қолдик, – деди Блор. – Энди навбат кимники?

Доктор Армстронг унга ажабланиб қаради.

– Агар ҳушёр булсак, – беихтиёр гап бошлади. Блор дарров гапини бўлди:

– У ҳам шундай деганди... Барибир ўлдику!

– Қандай улганини билгим келяпти, – деди Армстронг.

Ломбард сукиниб қўйди.

– Айёрона ўйланган. Қотил мисс Клейторн хонасига сув ўтлари олиб кирган. Қолган бари ўз-ўзидан содир бўлди. Мисс Клейторнни улдиришяпти деб, ҳаммамиз юқорига отилдик. Қотил эса тўс-туполондан фойдаланиб, чолни ғафлатда қолдирган.

– Ҳеч ким ўқ овозини эшитмади. Буни қандай изоҳлайсиз? – сўради Блор.

Ломбард бош чайқади.

– Бошқа нимани хоҳлайсиз: мисс Клейторн додларди, шамол увилларди, биз унга ёрдам бергани югурдик. Ўзимиз ҳам бақир-чақир қилдик. Бундай вазиятда ўқ овозини қандай эшитасиз? – бироз жимиб қолгач, қушиб қўйди: – Лекин энди лаққа туширолмайдди. Кейинги гал бошқа нимадир ўйлаб топишига туғри келади.

– Карнайчидан бир пуф, – деди Блор маънодор қилиб. Сўнг Ломбардга қараб қўйди.

– Бу ерда тўрт кишимиз, афсуски, билмаймиз, орамизда ким... – гап бошлади Армстронг.

– Мен биламан, – уни булиб қўйди Блор.

– Мутлақо ишончим комил... – деди Вера.

– Ҳеч ҳам шубҳа қилмайман... – дона-дона қилиб айтди Армстронг.

– Мен эса, – уни тухтатди Ломбард, – ниҳоят тушундим...

Қарашлар туқнашди.

Вера урнидан турди. Оёқлари чалишиб кетди.

– Ўзимни ёмон ҳис қиялман, – деди у. – Бориб ухлайман... Бошқа чидолмайман.

– Мен ҳам шундай қиламан, – деди Ломбард. – Бир-биримизни томоша қилгандан нима фойда?

– Шахсан мен қарши эмасман, – деди Блор.

– Бундан яхши фикр булмайди, – минғирлади доктор. – Ҳолбуки, ҳеч ким мижжа қоқмаса керак.

Ҳамма баравар эшик томон юрди.

– Туппонча ҳозир қаерда, роса билгим келяпти? – ғудраниб қўйди Блор.

Туртовлон жим зинадан кутарилишди.

Майдончада чинакамига масхарабозлик булди. Ҳар бири ўз хонаси ёнида тухтаб, эшик дастасидан тутди. Кейин худди аскарлардек баравар хонага кири-

шиб, эшикни ортидан ёпишди. Шу заҳоти зулфинлар шилдираши, калитлар шақир-шуқири ва жиҳозлар тарақтуруқи эшитилди.

Улгудек қурқиб кетган одамлар тундан омон чиқиш учун баррикада қуриб олишди.

Эшик дастасига курси тираб қуйгач, Ломбард енгил тин олди ва стол ёнига яқинлашди. Хира шам ёруғида кузгудаги юзига узоқ тикилиб турди. Кейин узича тунғиллаб қўйди: «Бу дахмаза ростдан ҳам асабга уйнай бошлади».

Лабида ёвузларча табассум ялт этди. Тезда ечинди. Кроватга яқинлашиб, соатни жавонча устига қўйди. Ғаладонни тортиб, кузининг пахтаси чиқиб кетай деди. Ғаладонда туппонча ётарди...

Вера Клейторн ўринда ётарди. Бош томонига шам ёқиб қўйди. Қоронғидан қурқарди.

Эрталабгача менга ҳеч нарса бўлмайди, – гуё афсун уқигандек ичида такрорларди. – Утган тунда ҳеч нарса бўлмади, бугун тунда ҳам ҳеч нарса бўлмайди. Бирор нарса бўлиши мумкин эмас. Эшик қулфланган, зулфин солинган. Ҳеч ким кира олмайди...

Каласига келган фикрдан чехраси ёришиб кетди: «Ахир шу ерда қолишим мумкинку! Хонада қоламан. Ҳеч қаёққа чиқмайман! Овқат емаса нима! Ёрдам етиб келгунча шу ерда қолиши мумкин! Бир, йуқ, икки кун утирса бас...

Шу ерда қоламан. Шундайликка шундайку, бироқ шунча вақт қамалиб утира олармикан?! Ўззукун хаёллар гирдобида ёлғиз қолади. Ахир гаплашадиган ҳеч ким бўлмайди. Бирор нарса билан ўзини чалғита олмайди ҳам...»

Хаёллар уни яна Корнуоллга, Хьюгога ва Сирил билан охириги суҳбати томон етаклади: «Ярамас бола, нуқул зорланиб финширди... Мисс Клейторн, нега қояга боришим мумкинмас? Сузиб бора оламан. Гаров уйнаймизми, сузиб бораман?..

Нахотки унга жавоб берди? Ҳа, албатта, Сирил, сузиб бора оласан! Бунга шубҳа қилмайман».

«Унда қояга сузиб борсам буладими, мисс Клейторн?»

«Биласанми, Сирил, ойинг барибир рухсат бермаса керак. Кел, шундай қиламиз. Эртага қоягача сузиб борасан. Бу вақт ичида мен ойингни гапга солиб чалғитаман. Йўқлигини билиб қолганда эса аллақачон қоядан туриб, унга қўл силкиётган бўласан! Роса хурсанд бўлади-да!»

«Зурсиз, мисс Клейторн! Вой, қандай яхши!» «У эртага деб суз берди. Эртага Хьюго Ньюкига кетади. Қайтиб келгунча ҳаммаси тамом бўлади...

Агар ҳаммаси барбод бўлса-чи? Чаппасига айланиб кетса-чи? Сирилни қутқаришга улгуришса-ю, у: «мисс Клейторн қоягача сузиб боришимга рухсат берди!» – деса-чи?!

Нима бупти? Таваккал қилади. Бирор нарса бўлса ҳам, сурбетларча ҳаммасини инкор қилади: «Уялмайсизми, Сирил! Сизга ҳеч қачон рухсат бермаганман». Унинг гапларига ҳеч ким шубҳа қилмайди. Чунки боланинг узи хоббонироқ. Унга куп ҳам ишонишмасди. Сирил, албатта, ёлғон гапирганимни билади. Билса нима... Лекин йўқ, ҳеч нарса барбод бўлмайди. Дарров ортидан сузади. Албатта, қувиб етишга улгурмайди. Кейин ҳеч ким ҳеч қачон билиб қолмайди...

Хьюго билиб қолдими? Шунинг учун унга ғалати, бегоналарча қараб қўйдими?.. Хьюгонинг кунгли сездими? Шунинг учун терговдан кейиноқ жунаб кетдими?

Унга мактуб ёзди, бироқ жавобсиз қолди.

Хьюго...

Вера тинимсиз ағдариларди. «Йўқ, йўқ, Хьюго ҳақида уйламаслиги керак. Бу жудаям азобли. Унут, унут; уни умрбод унут... Хьюгони миянгдан чиқариб таш-

ла... Аммо нима учун бугун оқшом Хьюго ёнгинасида тургандек туюляпти?»

Кўзини кутариб, шифт уртасида катта қора илмоқни кўрди. Аввал уни пайқамаган экан. Сув ўтлари унга осилиб турган...

Ёпишқоқ сув ўтлари бўғзидан олганини эслаб, яна сесканиб кетди. «Бемаъни илмоқ қаёқдан пайдо бўлди?» Қора илмоқ хаёлини банд қилиб, ўзига мафтун қиларди...

Собиқ инспектор Блор кроват четида утирарди. Қонга тулган кузлари ҳар томонга безовта алангларди. Шу туриши душманига ташланишга шай ёввойи тўнғизни эслатарди.

Ухлашни хоҳламасди. Хавф жуда яқин. Ўнтадан атиги тўрттаси тирик қолди. Судья ҳам худди қолганлардек ҳалок бўлди. Ахир у ақлли, ҳушёр ва айёр эди.

Блор жаҳл билан гўлдиради. «Чол нима деб алжирагани? «Огоҳ бўлишимиз керак».

Ўзига бино қўйган иккиюзламачи, бир умр судда утириб, узини салкам худо деб билишга урганиб қолган. Лекин унинг ҳам навбати келди... Доим огоҳ эди! Хуш, бу унга ёрдам бердимми?!

Улар атиги тўртта қолишди. Қиз, Ломбард, Армстронг ва узи. Ҳадемай улардан кимнингдир гали келади... Лекин ким бўлмасин, фақат Уильям Генри Блорнинг эмас. Ўзи учун қайғура олади. (Агар тўппонча бўлмагандами... Тўппонча қаерда – унга шу ўй тилик бермасди.)»

Блорнинг пешонаси тиришди, қорачиқлари торайди - барибир ётолмай, боши қотиб уйларди. Тўппонча қаерда бўлиши мумкин?! Сув қуйгандек жимжитлик. Фақат пастда соат чиқиллайди. Ярим тун. Блор анча бушашди. Ҳатто ёнбошлаб олди. Лекин ечиниб ўтирмади.

Ёнбошлаб уйлади. Худди Скотланд-Ярдда ишлаб юрган пайтларидагидек синчковлик билан бўлиб ўтган

воқеаларни бирма-бир хаёлидан утказди. Тагига ет-
магунча қуймайди.

Шам тугай деб қолди. Блор қули билан пайпаслаб,
гугурт қаерда турганини билгач, шамни пуфлади. Бироқ
қоронғида узини алланечук ҳис қилди. Гуё бутун
дунё даҳшатлари унга ёпирилгандек, уни маҳв эт-
моқчидек туюлди. Куз унгидан таниш чехралар лип-
лаб ута бошлади. Мазах қилишгандек кулранг кала-
вадан ясама соч кийдириб қуйилган судья, донг қотиб
қолган миссис Рожерс, буришган ва кукариб кетган
Марстон... Яна бир чехра – буздек оқариб кетган,
кузойнакли, муйловдор... уни қаердадир курган, ле-
кин қаерда? Бу ердас, оролдас. Анча аввал.
Қизиқ, нега бу одамнинг исмини ҳеч ҳам эслай олма-
япти. Туғрисини айтганда, анча тўмтоқ чехра... кал-
табинга ухшайди.

Ҳа, албатта! Бирдан эсига тушди. Ландор.

Ажаб, лекин уни деярли унутибди. Ахир кеча ҳам
қуриниши қандайлигини эслашга уриниб, ҳеч ҳам эс-
лолмаганди. Энди булса, кечагина хайрлашишгандек
аниқ-тиниқ қуриб турибди...

Ландорнинг озғингина, кузи доим олазарак хотини
буларди. Қизи ҳам бор эди. Чамаси ўн тўрт яшар.
Кейин уларга нима булгани ҳақида илк марта ўйлаб
қолди.

(Туппонча. Қаерда булиши мумкин ахир? Ҳозир
фақат шуни уйлаш керак...) Қанча куп уйлагани сари
туппонча қаёққа ғойиб булгани ҳақида тахминлари
шунча куп чуваларди... Учовидан биттаси олган, бош-
қача булиши мумкин эмас.

Пастдаги соат занг урди. Бир. Блор сергак тортди.
Кроватга утирди. Эшик ортида билинар-билинемас
шовқин эшитилди. Зимистон уйда кимдир юрарди.
Пешонасидан совуқ тер чиқиб кетди. Ким, ким?!
Бунча секин, яширинча йулакда изғиб юрган ким?
Ким булмасин, ундан яхшилиқ кутиб булмайди!

Блор бесунақай гавдасига қарамай, кроватдан сир-галиб тушди. Товуш чиқармай эшик ёнига борди ва ташқарига қулоқ тутди. Бу гал ҳеч нарса эшитилма-ди. Шундай бўлса-да, Блор хато қилмаганига ишончи комил эди. Кимдир эшиги ёнидан утиб кетди. Тепа сочи тиккайиб кетди. Яна қўрқув босди... Кимдир тунда писиб юрибди... Яна қулоғини эшикка тутди. Ҳеч нарса эшитилмади. Вужудини ғайришуурий хо-ҳиш эгаллаб олди. Хонадан чиқиб, йулакда нима була-ётганини кургиси, қоронғида ким дайдиб юрганини билгиси келди. Йўқ-йўқ, бундан ортиқ аҳмоқлик бўлмай-ди. Йулакдаги кимса фақат шуни кутяпти. Эҳтимол, атайлаб эшик тагида изғиб, Блор йулакка отилиб чиқишини пойлаётгандир.

Блор тошдек қотди. Вужуди қулоққа айланди. Ҳар томондан шитирлашлар, сирли шивир-шивирлар кела-ётгандек туюлди, лекин Блорнинг ужар ва ҳушёр идроки қўрқувга қаршилиқ қиларди. Буларнинг бари атиги алдамчи тасаввур ҳосиласи эканини тушунар-ди. Бирдан қулоғига шовқин эшитилди. Буниси ҳақиқий эди. Секин, эҳтиёткор, аммо диққат билан қулоқ тутилса, эшитиш мумкин бўлган қадам товушлари. Қадам товуши эшиги ёнидан утиб кетди (ахир Лом-бард билан Армстронгнинг хонаси йулакнинг у ёғида). Туппа-туғри.

Блор энди иккиланмасди. Нима бўлса булар, лекин қоронғи уйда ким санғиб юрганини билиши керак.

Энди қадам товушлари зина томондан эшитиларди. Қизиқ, қаёққа кетяпти? Агар Блор ишга киришса, буни узига ярашмаган чаққонлик билан қиларди. Оёқ учида кроват ёнига келди, чунтагига гугурт тикиб, чироқ симини розеткадан тортиб олди. Уни тунги чироқнинг хромланган оёқчасига уради. Нимадир булса, эбонит тагликли офир чироқ бемалол қурол урнини босади.

Шовқин солмасликка уриниб, эшик дастасига ти-ралган курсини олди, зулфинни суриб, эшикни очди

ва йўлак бўйлаб юрди. Холдан билинар-билинмас шитир-шитир эшитиларди. Блор товуш чиқармай – у пайпоқчан эди – зина ёнигача етиб келди. Нима учун ҳамма товушлар бунчалик аниқ эшитилаётганини энди тушунди. Шамол тиниб, ҳаво очилган эди. Деразадан тушиб турган ой нурида Блор катта эшикдан кимдир ташқарига чиқиб кетганини кўрди.

Ортдан ташланмоқчи бўлди-ю, бирдан хатосини тушуниб қолди. Яна лаққа тушай деди. Авраб уйдан чиқариш учун унга тузоқ қуйишган!

Лекин бу маккор бир нарсани ҳисобга олмабди. Энди ўзи Блорнинг қўлида. Ахир учта хонадан бири, шубҳасиз, бушаб қолган. Кимникилигини билиш қоляпти!

Блор шошилганча йулакка қайтди. Аввалига Армстронг эшигини тақиллатди. Ҳеч қандай жавоб йўқ. Бир дақиқа кутиб тургач, Ломбард хонасига йуналди. У шу заҳоти овоз берди:

– Ким у?

– Бу мен, Блорман. Армстронг хонасида йуқ. Бир дақиқа кутиб туринг.

У кейинги эшикка югурди. Тақиллатди.

– Мисс Клейторн! Мисс Клейторн!

– Нима бўлди? Ким у? – Веранинг саросима тула овози эшитилди.

– Қурқманг, мисс Клейторн. Бир дақиқа кутиб туринг. Мен ҳозир.

У яна Ломбард хонасига қайтди.

Хона эшиги очилди. Остонада Ломбард турарди. Чап қўлида шам ушлаб олган. Пижама устидан шим кийиб олишга ҳам улгурди. Унг қўлини пижама чунтагига тиқиб олган.

– Нима гап? – суради у.

Блор икки оғиз гап билан нима бўлганини тушунтирди.

Ломбарднинг кузи чақнаб кетди.

– Демак, бу Армстронг. Ана холос. – Шундай деб доктор эшиги томон юрди. – Кечирасиз, Блор, – деди у, – лекин ҳозир ўз кузим билан кўрсамгина ишонаман.

У эшикни тарақлатди.

– Армстронг! Армстронг!

Ҳеч қандай жавоб бўлмади. Ломбард тиззалади ва қулф тирқишига қаради. Унга жимжилоғини тикди.

– Калит йўқ, – деди у.

– Шундай бўлиши керак. Армстронг хонани қулфлаб, калитни ўзи билан олиб кетган.

– Мутлақо табиий эҳтиёткорлик, – маъқуллади Филипп. – Ортидан, Блор... Бу гал уни қўлдан чиқармаймиз! Бир дақиқа! – У Вера эшигига югурди. – Вера!

– Ҳа?

– Биз Армстронгни қидиргани борамиз. Қаергадир кетибди. Нима бўлган тақдирда ҳам, эшикни очманг. Тушундингизми?

– Тушундим.

– Агар Армстронг пайдо бўлиб, мени ёки Блорни ўлди деса, унга қулоқ солманг. Хўпми? Эшикни фақат иккаламизга, мен билан Блорга очасиз. Сизга овоз берамиз. Тушундингизми?

– Тушундим. Бунча аҳмоқ эмасман.

– Унда яхши, – деди Ломбард.

У Блорга етиб олди.

– Энди ортидан! Ов бошланди!

– Ҳушёр бўлишимиз керак, – деди Блор. – Эсингизда бўлсин, унда тўппонча бор!

– Шу ерда адашяпсиз, – кулиб қўйди Филипп. Зинадан тез тушиб, эшикни очди. – Лўкидон сурилмаган, – пайқаб қолди у, – демак, Армстронг исталган дақиқада қайтиши мумкин... Умуман олганда, тўппонча яна менда, – дея қўшиб қўйди ва чунтагидан ярмини чиқариб, Блорга курсатди. – Бугун кеч-

қурун жавончада қуриб қолдим. Аввалги жойига ташлаб қўйишибди.

Блор остонада қоққан қозиқдек қотиб қолди. Юзи узғариб кетди.

Филипп бун пайқаб, жаҳл билан деди:

– Аҳмоқ булманг, Блор! Сизни ўлдирмоқчи эмасман. Хоҳласангиз, хонангизга қайтиб, яна баррикада қуриб олинг-да, уша ерда бемалол ўтираверинг, мен Армстронг ортидан бораман. – Сунг ой нури ёритиб турган майдончага чиқди.

Блор бироз иккилангач, унинг ортидан эргашди. «Афтидан, билиб туриб тиканга оёқ босяпман, – уйлади у. – Лекин қачон шундай булмаган. Ахир қуrolланган жиноятчига биринчи марта дуч келмаяпманку».

Блорда узига яраша камчиликлар булса ҳам, мутлақо қурқоқ одам эмасди. Хавф-хатарни писанд қилмасди. Хавф, оддий ва тушунарли хавф-хатарлар қанчалик таҳдид солмасин, бундан қўрқувга тушмасди. Аммо тушунарсиз, ғайритабиий нарсалар дилида ваҳм уйғотарди.

Вера улар қайтгунча туриб кийиниб олишга қарор қилди. Ўқтин-ўқтин эшикка қараб қўярди. Тахтаси қалин, калит, зўлфин, дастасига эман курси тираб қуйилган. «Бунақа эшикни Армстронгдан анча бақувватроқ одам ҳам бузиб киролмайди. Унинг урнида булсам, – уйлади Вера, – куч билан эмас, айёрлик билан иш тутган булардим».

Вера вақт ўлдириш учун Армстронг нималар қилиши мумкинлигини узица тасаввур қилмоқчи буларди. Худди Ломбард тахмин қилганидек, пайдо булади. Иккаласи ҳам ўлганини хабар қилади ёки узини яралангандек кўрсатиб, хонага инграганча судралиб киради.

У бошқа ҳолатларни ҳам тасаввур қиларди. Масалан, уйда ёнғин бошланди деб бақаришга тушади. Энг ёмони, ростдан ҳам уйни ёқиб юбориши мумкин... Туғри-да, нега энди ёқмасин? Эркакларни ав-

раб уйдан чиқарди. Бундан аввал полга бензин тукиб чиққан. Энди гугурт чақиб юборса бас. У бўлса, аҳмоққа ухшаб хонасида қамалиб утираверади. То нафаси буғилиб, ташқарига отилмагунча...

У деразага яқинлашди. Ана, чора ҳам топилди. Нимадир булса сакраши мумкин. Баланглик қилади, албатта. Лекин пастда гулзор бор.

Вера стол ёнига утириб, кундалигини очди ва катта-катта ҳарфлар билан уни тулдиришга киришди. Вақт имиллаб утяпти.

Бирдан сакраб тушди. Пастда нимадир синди. «Ойнамасми», – деб уйлади у. Қулоғини динг қилди, лекин яна ҳаммаёқ жимиб қолди.

Кейин оҳиста босилган қадам товушлари, зина ғийчиллаши, кийимлар шитирлаши эшитилди. Балки унга шундай туюлгандир. Худди Блорга ўхшаб у ҳам буни қуруқ хаёларга чиқарди.

Бироқ куп утмай, бошқа, бу гал яққол товушлар янгради. Товуш пастдан келарди. У ерда юришарди, узаро гаплашишарди. Сунг зинада жуда аниқ қадам товушлари эшитилди. Эшик тарақлади. Кимдир шундоқ тепасида чордоқ буйлаб у ёқдан бу ёққа юргандек булди. Мана қадам товуши унинг эшиги ёнида.

– Вера? Шу ердасиз? – уни чақирди Ломбард.

– Ҳа. Нима булди?

– Эшикни очасизми? – деди Блор.

Вера эшикка яқинлашди, курсини олиб, калитни буради. Зулфинни суриб, эшикни очди. Эркаклар хансирар, уст-боши жиққа хул эди.

– Нима булди? – такрорлади Вера.

– Армстронг ғойиб булди, – деди Ломбард.

– Қанақасига? – қичқириб юборди Вера.

– Ғойиб булди, – деди Ломбард. – Оролда йуқ.

– Худди шундай. Ғойиб булди, – тасдиқлади Блор.

– Кузларимга ишонмай қолдим. Фирт кузбойлогич экан.

Қисқаси, қул чаққон булса, фирибгарлик қилиш ҳам шартмас.

– Сафсата, – чурт кесди Вера. – Яширинган.

– Йуқ ахир, – эътироз билдирди Блор, – бу ерда яширинадиган жойнинг ўзи йуқ. Қоя яйдоқ. Бундан ташқари, булут тарқаб, ой чиққан. Ҳаммаёқ кундузидек ёп-ёруғ. У эса ҳеч қаерда йуқ.

– Билдирмасдан яна ўйга кириб олган, – деди Вера.

– Биз ҳам бу ҳақда ўйладик, – деди Блор, – шунинг учун ертуладан чордоққача қидириб курдик. Юрганимизни ўзингиз ҳам эшитган бўлсангиз керак. Лекин ўйда йуқ. Ер ютгандек ғойиб бўлди...

– Бўлиши мумкин эмас, – шубҳаланди Вера.

– Афсуски, чин ҳақиқат, – деди Ломбард. – Яна бир нарсани айтиб қуймоқчиман. Ошхонадаги дераза синган. Столда эса атиги учта занжи боласи турибди.

Ўн бешинчи боб

Учаласи ошхона столи атрофида жам бўлишиб нонушта қилишди. Қуёш чарақларди. Ҳаво жуда ажойиб. Кечаги довул бирпасда унут бўлди. Об-ҳаво узгариши билан асирлар кайфияти ҳам узгарди. Улар ўзини гуё даҳшатли тушдан ўйғониб кетган одамдек ҳис қилишарди. Албатта, хатар ортда қолмади, лекин кундузи бу ўнчалик қурқинчли туюлмасди. Ташқарида ёввойи шамош кўтуриб, ҳаммасини қурқинч либосига йургаклагандек қимир этишига имкон бермаган даҳшат ортда қолди.

– Тоғнинг энг баланд чуққисига чиқсак-чи, – таклиф қилди Ломбард, – ўша ердан кузгү орқали сигнал берамиз. Балки тепаликларда бу «SOS»лигини тушуниб етадиган бирорта азамат сайр қилиб юргандир. Кечқурун булса гулхан ёқишимиз мумкин... Туғри,

бизда утин кам. Бундан ташқари, қишлоқдагилар ўйин кулги қилишяпти деб уйлашади.

– Менимча, қирғоқда барибир кимдир Морзе алиф-босини билади. Кейин кечқурунгача бизга қайиқ жуна-тишади, – деди Вера.

– Осмон ёришди, – деди Ломбард. – Лекин денгиз анча нотинч. Тулқин баланд, шундай экан, эртагача бирорта қайиқ оролга яқинлаша олмайди.

– Яна бир кеча шу ерда бўламизми?! – даҳшатга тушди Вера.

Ломбард елка қисди.

– Илож қанча! Бир кундан кейин бу ердан кета-миз деган умиддаман. Атиги бир кун чидаб турсак, бас, қутуламиз.

Блор томоқ қирди.

– Обдон уйлаб олиш керак, – деди у. – Армстронгга нима бўлди?

– Тахмин қилишга бизда асос бор, – деди Ломбард. – Ошхонада атиги учта негр боласи қолди. Шундайми, демак, Армстронгни улдиришган.

– Унда нима учун мурдасини тополмадик? – сўра-ди Вера.

– Туппа-туғри, – Верага қушилди Блор.

Ломбард бош чайқади.

– Ҳа, бу жуда ғалати, – деди у. – Бу ерда бошқа гап бор.

– Уни денгизга ташлаб юборишган, – тахмин қилди Блор.

– Ким? – Блорга удағайлади Ломбард. – Сизми? Менми? Уйдан қандай чиққанини курдингиз. Орқага қайтиб, мени чақирдингиз. Мен уз хонамда эдим. Бирга уйни ҳам, ён-атрофни ҳам қидириб чиқдик. Ўзим ҳам қизиқиб кетяпман, хуш, уни қачон улди-риб, камига яна оролнинг нариги бурчагига судраб борган бўлишим мумкин?

– Буни мен билмайман, – деди Блор, – лекин бир нарсани аниқ биламан.

– Айнан нимани? – қизишди Ломбард.

– Сизда туппонча булганини. Ҳозир яна сиздалигини. Уни уғирлашганини ҳеч ҳам исботлай олмайсиз.

– Беҳуда гапни қуйинг, Блор. Ахир ҳаммамизни тинтув қилишдику.

– Нима бупти? Тинтувгача беркитган бўлишингиз мумкин. Кейин яшириб қуйган жойингиздан олгансиз.

– Фирт каллаварам экансиз, ахир сизга айтдимку, ғаладонга ташлаб қуйишган. Курган заҳоти ўзим ҳам қарахт бўлиб қолдим.

– Мени ким деб уйлаяпсиз? – деди Блор. – Айтганча, нега энди Армстронг, ҳа, майли, Армстронг булмасин, бошқа кимдир яна сизга туппонча ташлаб қуйиши керак?

Ломбард эсанкираб елка қисди.

– Тасаввур ҳам қилолмайман. Фирт бемаънилик. Бу кимга керак булганини тушунмаяпман. Умуман мантиқсиз.

– Ҳа, бу ерда мантиқ йуқ. Ундан кура дурустроқ нарса уйлаб топсангиз буларди, – киноя қилди Блор.

– Ахир бу алдамаётганимни исботламайдими?

– Мен бошқача фикрдаман.

– Сиздан бошқасини кутмагандим ҳам, – деди Ломбард.

– Менга қаранг, Ломбард, узингиз даъво қилаётган ҳалол одам деган номдан жудо бўлишни хоҳламасангиз...

– Айнан шунга ҳеч қачон даъво қилмагандим, – тунғиллади Ломбард. – Нега бундай деяпсиз?

Блор хотиржам давом этди:

– Агар бизга ҳақиқатни айтган булсангиз, фақат бир нарса қилишингиз қоляпти. Туппонча сизда экан, мен билан мисс Клейторнга ҳукмингизни утказа олмасиз. Агар ҳаммаси виждонан бўлишини хоҳласангиз,

туппончани ҳам сейфга солиб қуйинг. Калитларни аввалгидек сиз билан мен олиб юрамиз.

Филипп Ломбард сигарет туташтириб, чуқур-чуқур тортди.

– Нима, жинни булганмисиз? – суради у.

– Демак, таклифимдан воз кечяпсизми?

– Ўйлаб утирмасдан. Туппонча меники. Уни ҳеч кимга бермайман.

– Ундай бўлса, – деди Блор, – биз ҳам аниқ бир тухтамга келиб қоляпмиз. Сиз аслида уша...

– А.Н. Оним, туғрими? Мени ким деб уйласангиз уйлайверинг. Лекин агар шундай бўлса, нима учун сизларни кеча тунда ўлдирмадим? Ахир қулай фурсат керагидан куп эди.

– Туғри айтяпсиз. Бу ростдан ҳам тушунарсиз, – бош чайқади Блор. – Эҳтимол, сизда қандайдир сабаблар бордир.

Вера шу пайтгача баҳсни четда кузатиб турганди. Аммо чидаб туролмади.

– Иккалангиз ҳам аҳмоқлик қияпсизлар, – деди у.

– Нега энди? – унга тикилиб қолди Ломбард.

– Нима, саноқ шеърни унутдингларми? Ахир унда жумбоққа ечим бор.

Кейин дона-дона қилиб хиргойи қилди.

Туртта негр боласи чумилдилар денгизда,

Бири қармоққа тушди, ўчовлон қолди бирга.

– «Қармоққа тушди» – мана сизларга жумбоқнинг калити. Устига-устак, анча жиддий. Армстронг тирик. – давом этди Вера, – бизни ўлимига ишонтириш учун ҳайкалчани атайлаб ташлаб юборган. Нима десанглар майли, лекин ишончим комил, Армстронг шу ерда, оролда. Унинг ғойиб бўлиши шунчаки тузоқ. Биз илинишимиз керак булган қармоқ.

Ломбард курсига утириб қолди.

– Ўйлаб курсам, гапида жон бор, – деди у.

– Сизнингча була қолсин, – деди Блор.

– Барибир, Армстронг қаерда ахир? Бутун оролни ағдар-тунтар қилдик. Тешиги ҳам қолмади.

– Хуш, нима бупти? – истехзо билан қул силтади Вера. – Вақтида туппончани ҳам қидириб тополма-гандик. Шундай бўлса ҳам, у оролда, шу ерда экан.

– Биласизми, одам билан туппонча уртасида анча катта фарқ бор, – тунғиллади Ломбард. – Ақалли улчамида.

– Хуш, нима бупти? – ужарлик қилди Вера. – Барибир туғри айтяпман.

– Нега энди А.Н. Оним қармоқ ҳақида саноқ шеър билан узини фош қилиши керак? Бемалол бош-қача йул тутиши мумкинку.

– Савдойига дуч келганимизни наҳотки тушунма-ётган бўлсангиз?! – дағдаға қилди Вера. – Ахир фа-қат телба одамгина саноқ шеърга айнан мутаносиб-ликда жиноят кетидан жиноят қилиши мумкин! Судьяга ясама соч кийдириш, Рожерсни утин ёраётганда улди-риш, миссис Рожерсга қайта уйғона олмайдиган да-ражада уйқу дори тиқиштириш, мисс Брент ҳалок бўлган хонага ари қуйиб юбориш – ахир буларнинг ҳаммаси гудакларга хос ужарлик билан қилинган! Ҳаммаси, деярли ҳаммаси мос келяпти!

– Туғри айтяпсиз, – маъқуллади Блор. – Лекин бу ерда ҳайвонот боғи йуқлиги аниқ. Шундай экан, саноқ шеърни бўзмаслик учун бу егига қандай йул тутиши-ни билмайман.

– Ҳалиям тушунмадингизми? – бидирлади Вера. – Бизда одамликдан асар ҳам қолмади. Ҳозирнинг узида ҳайвонот боғига жунатиш мумкин. Шундай экан, мана сизга ҳайвонот боғи.

Бутун тонгни тоғда утказишди. Ҳар бири навбати билан кичкина кузгу ёрдамида қирғоққа сигнал юбо-ришди. Таассуфки, ҳеч ким уларни пайқамади. Чун-ки жавоб сигналидан дарак бўлмади. Кун ажойиб, Девон қирғоғини сийрак туман қоплаб олганди. Ден-

ғизда улкан тўлқинлар шиддат билан қояга уриларди. Денгизга битта ҳам қайиқ чиқмади. Улар яна оролни қидиришга киришди. Аммо Армстронгдан ном-нишон ҳам топишолмади.

– Очиқ ҳавода узингни анча яхши ҳис қиласан, – деди Вера. Уй томонга қараб қуйди, кейин анча пайт жим қолди. Ниҳоят дилидагини айта бошлади: – Келлинглар, шу ерда қоламиз. У ёққа қайтгим келмаяпти.

– Ажойиб фикр, – деди Ломбард. – Шу ерда эканмиз, қурқишга сира ҳожат йўқ. Кимдир ҳужум қилмоқчи бўлса, уни узоқдан кура оламиз.

– Ҳаммаси ҳал, шу ерда қоламиз, – деди Вера.

– Лекин тунда барибир қайтишга туғри келади, – эътироз билдирди Блор, – очиқ жойда тунаб бўлмайди.

Вера қалтираб кетди

– Бу ҳақда уйлагим ҳам келмаяпти. Бундай тунга бошқа дош беролмайман.

– Хонангизга қамалиб оласиз. Кейин мутлақо хавфсизликдасиз, – деди Филипп.

– Балки гапингиз туғридир, – ишончсиз минғирлади Вера. – Барибир қуёшда тобланиш жуда ёқимли, – кейин у ҳузурланиб керишди.

«Энг қизиғи, – уйлади у, – узимни ҳатто бахтли сезяпман. Ахир хавф ортда қолмади... Лекин бундан безовталанмаяпман. Ҳар ҳолда кундузи... Узимни кучли ҳис қияпман... Улмаслигимни ҳис қияпман...»

Блор соатига қаради.

– Икки бўлди, – деди у. – Тушлик қиламизми?

– Йўқ, йўқ, мен уйга бормайман. Шу ерда, тоза ҳавода қоламан.

– Кераги йўқ, мисс Клейторн. Унда ҳолсизланамиз. Кучли бўлишимиз керак.

– Консерваланган тилни куришим билан кунглим айнаиб кетади. Овқатлангим келмаяпти. Куп эшитган-

ман, одамлар озмоқчи булса, кунлаб овқатланмай юраркан.

– Менга келсак, – деди Блор, – овқатсиз иложи йуқ. Сиз нима дейсиз, жаноб Ломбард?

– Консерваланган тил мени ҳам меъдамга тегди, – деди Ломбард. – Яхшиси, мисс Клейторнга шерик буламан.

Блор иккиланиб қолди.

– Мендан хавотир олманглар, – деди Вера. – Менга ҳеч нарса булмайди. Кетишимиз билан уни улдиради деб уйласангиз, менимча, хавотирингиз ортиқча.

– Узингизга ҳавола, – деди Блор. – Лекин бирга булишга келишиб олгандик.

– Ажал маконига бормасангиз булмайдими? – суради Ломбард. – Балки бирга борарман?

– Шарт эмас, – деди Блор. – Шу ерда қолинг.

– Аҳ-ҳа, демак, барибир мендан қурқяпсиз? – мириқиб кулди Филипп. – Нимага тушунмайсиз, хоҳласам, шу жойнинг узидаёқ иккалангизни ҳам отиб ташлашим мумкин эди?

– Туғри, лекин унда режадан четга чиқишингизга туғри келарди, – деди Блор. – Режангиз буйича лангнати **саноқ** шеърга айнан мутаносибликда бирин-кетин улим топишимиз керак.

– Негадир бу ҳақда ортиқча ишонч билан гапиряпсиз?! – норози тунғиллади Филипп.

– Ростини айтсам, уша ғурбат уйга бораётганимни уйлаган **заҳоти** томирим тортишиб қоляпти, – деди Блор.

– Демак, – овозини пасайтирди Филипп, – туппончани бериб туришимни хоҳлайсизми? Унда эштинг, йуқ, йуқ, бермайман! Бунчалик аҳмоқ эмасман!

Блор елка қисди ва тик қоя бўйлаб уй томон юрди.

– Ҳайвонот боғида тушлик бошланяпти, – деди Ломбард. – Ҳайвонлар белгиланган соатда овқатланишга урганган.

– Блор хавф остида деб уйлайсизми? – хавотирланди Вера.

– Айтарли хатар курмаяпман. Армстронгда курол йуқ. Блор ундан икки марта кучлироқ. Бундан ташқари, жуда сергак. Энг муҳими, Армстронг у ерда булиши шунчаки мумкин эмас. Бунга ишончим комил.

– Лекин Армстронг у ерда булмаса, демак...

– Демак, бу Блор, – деди Филипп.

-- Ростдан шундай деб уйлайсизми?..

– Қулоқ солинг, ойимқиз, Блор версияси сизга маълум. Агар Блор алдамаётган булса, Армстронг ғойиб булишига алоқаси йуқ. Унинг ҳикояси мени оқлайди. Лекин узини эмас. Қадам товушини эшитиб, уйдан кимдир чиқиб кетганини кўрдим деяпти. Лекин алдаётган булиши ҳам мумкин. Айтайлик, бундан икки соат олдин Армстронгни тинчитиб булган-у...

– Қандай қилиб?

Ломбард елка қисди.

– Бу бизга маълум эмас. Фикримни билмоқчимисиз. Қурқишимиз керак булса, фақат Блордан қўрқиш керак. У ҳақда нима биламиз? Деярли ҳеч нарса. Полицияда ҳам ҳеч қачон хизмат қилмаган булиши истисно эмас. Исталган одам булиши мумкин: ақлдан озган миллионер, телба бизнесмен, қочоқ маҳбус. У ҳақда фақат бир нарсани биламиз. Бу жиноятларни бемалол қилиши мумкин эди.

Вера оқариб кетди.

– Бизни ҳам улдирмокчи булса-чи? – аранг пичирлади у.

Ломбард чунтагидаги туппончани пайпаслаб қуйди.

– Хавотир олманг, – секин деди у, – менга ишонинг. – Кейин қизга қизиқиш билан қаради: – Менга кур-курона ишонч билдирыпсиз... Нима учун сизни улдирмаслигимга ишонасиз?

– Ахир кимгадир ишониш керакку, – деди Вера. – Ҳайлашимча, Блор масаласида адашяпсиз. Мен ҳалиям

котил Армстронг деб уйлаяпман. Сизга гуё оролда биздан бошқа кимдир бордек туюлмаяптими, – у Филиппга угирилди, – Уша кимдир бизни кузатиб, пойлаб юргандек

– Бу фақат асабдан.

– Демак, сизга ҳам шундай туюляпти? – Ломбард томон бостириб борди Вера. – Айтинг-чи, мабодо хаёлингизга... – гапида тутилиб қолди, лекин шу заҳоти давом эттирди: – Бир китоб уқигандим. Унда иккита судья ҳақида ҳикоя қилинади. Улар олий суд вакили сифатида Америкадаги шаҳарчага келишади. Чинакам, мутлақо одилонга суд қилиш учун.

Алқисса, уша судьялар ўзга дунёдан келишган бўлади.

Ломбард қошини кутарди.

– Само элчилари, – кулиб юборди. – Йук, ғайритабиий кучларга ишонмайман. Ҳозир содир бўлаётган ишларда одамзотнинг қули бор.

– Гоҳида бунга шубҳаланиб қоламан, – эшитилар-эшитилмас пичирлади Вера.

– Буни виждон азоби дейди, – жавоб берди Ломбард ва унга маъноли қараб қўйди. Бироз жим тургач, шунчаки айтгандек қушиб қўйди: – Демак, бола-ни барибир сиз чуктиргансиз.

– Йук! Йук! Бундай дейишга ҳаддингиз сизмайди!

– Ҳа, ҳа, чуктиргансиз, – Ломбард мийиғида кулиб қўйди. – Нима учунлигини билмайман. Ҳатто тасаввур ҳам қилолмайман. Мабодо эркак аралашган бўлмаса. Топдимми?

Вера бирдан ҳолсизланиб қолди. Энди унга ҳаммаси барибирдек туюлди.

– Ҳа, – овози маъюслашди. – Эркак аралашган.

– Раҳмат, – деди Ломбард, – фақат шуни билмоқчи эдим.

Бирдан Вера сакраб тушди.

– Нима бўлди? – қичқирди у. – Зилзиламасми?!

– Йуқ, яна қанақа зилзила?! Барибир нима гаплигини тушунолмадим. Кучли зарбдан ер титраб кетди. Кейин назаримда... Қичқириқни сиз ҳам эшитдингизми? Мен эшитдим.

Иккаласи уй томон қарашди.

– Уша томонда гумбурлади. Юринг, нима гаплигини биламиз? – таклиф қилди Ломбард.

– Йуқ, йуқ, ҳеч қачон.

– Ўзингиз биласиз. Мен кетдим.

– Майли. Мен ҳам сиз билан бораман, – тушкун овозда деди Вера.

Улар қоя буйлаб юқорига тирмашиб, уйга яқинлашишди. Қуёш нури тулдирган майдонча ҳар доимгидан жуда сокин эди. Уша ерда бироз туришгач, эҳтиёт юзасидан аввал уй атрофини айланиб чиқмоқчи булишди. Озроқ юришди ҳамки, Блорга туқнаш келишди. У уйнинг шарқий томонидаги тошлоқ майдончада қўлларини ёйганча ётар, боши мажақланиб кетганди. Ёнгинасида каттагина оқ мрамар бўлаги ётарди.

– Юқоридаги кимнинг хонаси? – суради Ломбард.

– Меники, – Веранинг овози титрарди. – Бу эса хонамдаги камин соати... Ҳа, албатта. Худди уша. Айиқ шаклидаги оқ мрамар соат. Айиқ шаклидаги, – шу гапни такрорлади-ю, нафаси тиқилди.

Филипп қизнинг елкасига аста қулини қуйди.

– Энди ҳаммаси маълум, – деди у, – Армстронг уйга яширинган. Лекин бу гал мендан қочиб қутулолмайди.

Вера унга маҳкам ёпишди.

– Жиннилик қилманг! Бизнинг навбатимиз келди. Блорнинг ортидан биз ҳам ҳалок буламиз. Қидиргани боришимизни кутяпти. Ҳаммасини уйлаб қуйган.

– Булиши мумкин, – уйчан деди Филипп.

– Нима булган тақдирда ҳам, тан олинг, шубҳаларим исботланди.

Ломбард бош ирғади.

– Ҳа, туғри айтган экансиз. Албатта, бу Армстронг. Лекин узи қаерда ахир? Жин урсин, қаерга яшириняпти? Блор билан бутун оролни тинтиб чиққанмиз.

– Уни утган тунда тополмаган булсангиз, демак, ҳозир ҳам тополмайсиз, – деди Вера. – Ойдек равшанку бу.

– Шундайку-я, барибир... – уjarлик қилди Ломбард.

– Менимча, олдиндан узи учун махфий жой тайёрлаган. Нега аввалроқ фаҳмлай олмадик, ахир бу оддийку. Биласизми, эски қасрларда бунақа махфий жойлар куп булади. Уларга католик руҳонийларни яширишган.

– Бир нарсани унутиб қуйдингиз, бу сизга эски қаср эмас, замонавий уй.

– Барибир шу ерда ҳам махфий жой қурган булиши мумкин.

Филипп бош чайқади.

– Келган кунимизнинг эртасигаёқ бутун уйни улчаб чиққанмиз. Кафолат беришим мумкин, бу ерда ҳеч қандай ғовак йуқ.

– Балки адашгандирсизлар, – деди Вера.

– Текшириб кўргим келяпти...

– Текшириб? У фақат шуни кутяпти. Уйга пистирма қуйиб, сизни кутяпти.

– Қуролланганимни унутманг, – эътироз билдирди Ломбард ва чунтагидан туппончани ярим чиқарди.

– Блор ҳеч нарсадан қурқмаса ҳам булади, Армстронг унга бас келолмайди деб аллақачон айтдингиз. Ундан жисмоний кучли, устига-устак жуда ҳушёр эди. Лекин бир нарсани ҳисобга олмаяпсиз, Армстронг савдойи. Савдойилар эса оддий одамлардан анча устунликка эга булади. У икки баравар айёроқ.

Ломбард туппончани чунтагига қайтариб солди.

– Сизнингча була қолсин, – деди у.

– Хўш, тунда нима қиламиз? – сўради Ломбард бироздан сунг.

Вера жавоб бермади.

– Бу ҳақда уйлаб курмадингизми? – кетма-кет сўроққа тутди Ломбард.

– Нима қиламиз? – эсанкираб такрорлади Вера. – Эй худо, жуда қурқиб кетяпман...

– Майли, бу фалокат эмас. Бугун ҳаво бир нави, – мулоҳаза қилди Ломбард. – Кечаси ойдин булади. Қоянинг тепароғига чиқиб, хавфсиз жой топамиз. Тунни уша ерда утказиб, тонг отишини кутамиз. Асосийси, ухлаб қолмаслик... Тунда қоровуллик қиламиз. Кимдир яқинлашишга уринса, дарҳол отиб ташлайман. Балки совуқдан қурқарсиз? Эгнингиз юпун экан.

– Совуқ? Уликларга совуқроқ. – Вера қаттиқ кулиб юборди.

– Тугри, – маъқуллади Ломбард.

Вера жойида сабрсиз типирчиларди.

– Бошқа бу ерда утиролмайман. Бунақада ақлдан озаман. Келинг, озроқ юрамиз.

– Қаршимасман.

Денгиз тулқинлари шиддат билан урилаётган қоя ёнбағрида улар гоҳ юқори кутарилишди, гоҳ пастга қараб секин-аста юришди. Қуёш уфққа бош қуйди. Қуёшнинг заррин нурларида денгиз майин жилвалаларди. Вера билан Ломбард сап-сарик ёғдуга бурканди.

– Афсус, чумила олмаймиз, – деди Вера аллақандай асабий кулги билан.

Филипп денгизга қаради.

– Анави нима? – қизнинг гапини булди. – Катта тош ёнидаги? Йўқ, сал нарироқда, унга.

Вера синчиклаб қарай бошлади.

– Кийимли бухчага ухшайди, – деди у.

– Бирортаси чумилмаяптими? – кулиб юборди Ломбард. – Қисқаси, эҳтимолдан йироқ. Аниқроғи, сув ўтлари.

– Пастга тушиб қараймиз, – таклиф қилди Вера.

– Кийим экан, – деди Ломбард, бироз пастга тушишгач. – Аниқроғи, кийимли бўхча. Қаранг, ана бошмоқ. Келинг, яқинроқ борамиз.

Қоятошга тирмашиб, пастга туша бошлашди. Лекин Вера бирдан тухтади.

– Бу кийим эмас. Одам, – деди у.

Мурда иккита тош орасига тиқилиб қолганди. Афтидан, уни бу ерга оқим чиқариб ташлаган.

Вера ва Ломбард охирги қоядан ошиб, мурдага яқинлашишди. Унинг устига энгашишди ва кукариб, шишиб кетган даҳшатли юзни куришди.

– Эй худо, – қичқириб юборди Ломбард, – ахир бу Армстронгку!

Ўн олтинчи боб

Гўё улар чексизлик бағрига сингиб кетгандек, вақт тухтаб қолгандек туюларди. Минг асрлар қотиб қолишгандек. Йўқ-йўқ, атиги бир дақиқа ўтди. Иккаласи ҳайрат ичида мурдадан куз узишмасди... Ниҳоят, секин, жуда секин Вера ва Филипп бошларини кутарди ва бир-бирининг кузларига термулишди.

Ломбард кулиб юборди.

– Ана, ҳаммаси ойдинлашди, – деди у.

– Оролда иккаламиздан бўлак ҳеч ким, ҳеч ким қолмади, – деди Вера деярли шивирлаб.

– Худди шундай, – деди Ломбард. – Энди шубҳага урин йўқ, туғрими?

– Мармар айиқ найрангини қандай ўддаладингиз? – суради Вера.

У елка қисди.

– Қул чаққонлиги, ҳеч қандай найранг йуқ, ази-зам, фақат шу...

Уларнинг нигоҳлари яна туқнашди.

«Наҳот эндигина пайқасам, – уйлади Вера. – Бури, ҳа, айнан унга ухшайди... Иршайиши бўрининг узи...

– Бу интиҳо, тушуняпсизми, интиҳо, – деди Ломбард. Унинг овозида таҳдид сезилиб турарди. – Бизга ҳақиқат ошкор бўлди. Энди интиҳо яқин...

– Тушунаман, – хотиржам жавоб берди Вера.

Шундай дея яна денгизга боқди. «Генерал Мака-тур ҳам денгизга қараганди, қачон бўлганди бу? Ати-ги кечами? Ёки кечадан бурунми? У ҳам худди шун-дай деганди: «Бу интиҳо!» Шикаста, аммо қувонч билан айтганди...»

Бироқ интиҳо ҳақида ҳаёлнинг узи Веранинг қал-бида нафрат уйғотарди. «Йуқ, йуқ, у улмайди, бун-дай бўлмайди – Вера мурдага куз ташлади.

– Бечора доктор Армстронг! – деди у.

– Бу нимаси? – пичинг билан деди Ломбард. – Азалий аёллар ҳамдарадлигимиз?

– Нега энди шундай бўлмасин? – деди Вера. – Наҳотки сиз ачинмаётган бўлсангиз?

– Ҳар ҳолда сизга эмас. Ачинишимга умид қилмас-ликни маслаҳат берардим.

Вера яна мурдага боқди.

– Мурдани бу ерда қолдириб бўлмайди. Уйга олиб кириш керак.

– Ҳамма қурбонларни бир жойда тушлаш учунми? Тартиб ҳамма нарсадан устун, шунақами? Менимча, шу ерда ётаверсин. Бу билан ишим йуқ.

– Ақалли тепароққа кутарайлик, оқим олиб кетма-син.

– Бошланг, – кулди Ломбард.

Кейин энгашиб, мурдани узига тортди. Вера чукка-лаб, унга ёрдамлашди.

– Осон иш эмас экан. – Ломбард оғир нафас оларди.

Ниҳоят мурдани сувдан чиқариб олишди.

Ломбард қаддини ростлади.

– Хуш, энди кунглингиз тулдими? – суради у.

– Мутлақо, – деди Вера.

Гапириш оҳангидан Ломбард хушёр тортди. Қиз томон угирилиб, қулини чунтак томон югуртирди, лекин етиб бормасидан туппонча йуқлигини тушунди. Вера икки қадам нарида туппончани унга уқталиб турарди.

– Аёлларча ҳамдардликнинг боиси ҳам шу! – деди Ломбард. – Чунтагимни ковламокчи булгансиз.

У бош ирғади. Туппонча ушлаган қули ҳатто қалтирамасди.

Улим яқин эди. Ҳеч қачон бунчалик яқин булмаган. Аммо Филипп Ломбард таслим булишни уйлამасди.

– Туппончани бу ёққа беринг, – буюрди у.

Вера кула бошлади.

– Қани, менга беринг, – деди Ломбард.

Унинг мияси аниқ ишларди: «Нима қилсин? Унга қандай яқинлашсин? Чалғитсинми? Қурқитсинми? Ё шунчаки туппончани тортиб олсинми? Ломбард бутун умр таваккал қилган. Ўзгараман деса энди кеч».

– Менга қаранг, жонгинам, сизга бир гап айтаман, – дея дона-дона гапира бошлади. Лекин жумласини тугатмай, бирдан унга ташланди. Сиртлон, йулбарс, ҳатто улар ҳам бундай жаҳд билан ташланмасди... Вера беихтиёр тепкини босди... Уқ Ломбардни тешиб утди. Сунг қояга гурсиллаб қулади.

Вера бармоғини тепкидан олмай, эҳтиёткорлик билан Ломбардга яқинлашди. Беҳуда эҳтиёткорлик. Ломбард улиб булганди. Уқ юрагига теккан.

Ҳаловат, таърифлашга тил ожиз руҳий ҳаловатни туйди Вера. Интиҳо, интиҳо келди. Энди ҳеч кимдан

қурқмайди, ҳеч нарсадан ҳадиксирамайди... Оролда ёлғиз қолди. Тўққиз мурда билан бир узи. Хуш, нима бўпти? Ахир у тирик!.. У денгиз бўйида утириб, узини бениҳоя бахтли ва хотиржам ҳис қиларди... Энди қурқадиган ҳеч ким қолмади.

Вера ниҳоят уйга қайтишга қарор қилганда қуёш ботиб борарди. Дилидаги қувонч ҳисси уни карахт қилиб қуйганди. Бир уйлаб курунг – унга ҳеч нарса таҳдид солмаяпти. Шу ажиб ҳиссиётдан бахтиёр ва сармаст эди.

Фақат бироз кейингина улғудек қорни очгани ва уйқуси келаётганини тушунди. Лекин аввало ухлаб олади. Ўринга шунғийди-ю, ухлайверади, ухлайверади... Балки эртага барибир қайиқ келар, уни олиб кетар. Умуман олганда, унга нима фарқи бор?! Ҳеч қанақа – шу ерда қолишга ҳам қаршимас. Айниқса ҳозир! Энди оролда ҳеч ким йуқ ахир. Бу ер бирам сокин, бирам тинч...

У ўрнидан турди ва уйга қаради. Энди ҳеч нарсадан қурқмайди! Қурқиш учун асос йуқ! Уйдақа уй, қулай, замонавий! Нечадир соат аввал унга бир қарашнинг узи ажалга рубару келгандек ваҳм уйғотганини уйласа...

Қурқув... жуда ғалати ҳиссиёт... Лекин энди ҳамма қурқув ортда қолди. У ғолиб чиқди... Муқаррар улимни енгди. Рақибни ер тишлатиш учун унда топқирлик ҳам, эпчиллик ҳам етарли бўлди.

Аста уйга яқинлаша бошлади. Қуёш денгизга ботар, осмонни қизғиш, оловранг тасма тилиб ташлаганди. Гузаллик ва осойиш...

«Бу даҳшатни тушимда курмадимми?» – уйлади Вера.

У чарчади... Жуда-жуда чарчаб кетди. Бутун бадани зир қақшар, кузлари юмилиб кетарди. Энди қурқишга ҳожат йуқ... Энди ухлайди. Ухлайди... ухлайди... ухлайди... Тинч ухлайди: ахир оролда ундан

бошқа ҳеч ким йуқ. Сунгги негр боласи ҳорғин атроф қаради...

Вера жилмайди. Уйга кирди. Бу ерда ҳам осойишталик, ноодатий осойишталик ҳукмрон эди. Нимадир эсига тушди: «Бошқа маҳал деярли ҳар хонасида мурда бор уйда ҳеч қачон ухлашга жазм қилолмасам керак эди. Аввал ошхонага бориб овқатланиб оларман? Йуқ, керакмас. Бошига урадими уша овқатни?! Шунчаки қаттиқ чарчаган...» У ошхона эшигидан утди. Столда ҳалиям учта ҳайкалча турарди.

«Ортада қолиб кетибсизлар, митти дустларим», – деди у кулги аралаш ва иккита негр боласини деразадан отиб юборди. Тошлоқ майдон узра ҳайкал парчалари сочилиб кетди. Вера учинчи негр боласини қулида маҳкам ушлаб олди: – Мен билан юр! Биз ютдик, болакай! Ютдик!

Ботаётган қуёш нурлари холлни ёритиб турарди. Вера негр боласини қулида маҳкам қисганча зинадан кутарилди. Секин-секин, аранг одимларди.

Сунгги негр боласи ҳорғин атроф қаради...

«Саноқ шеър қандай тугарди? Ҳа, айтганча: «У уйлангани кетди, кейин ҳеч ким қолмади».

Уйлангани... Ажойиб, унга яна Хьюго шу ерда, уйдадек туюлди... Ҳа, шундай. Уни юқорида кутяпти.

– Аҳмоқлик қилма, – узиға-узи деди Вера. – Чарчаганингдан алаҳсираяпсан.

У асга зинадан кутарилди. Йулакда қулидаги туппонча сирғалиб тушди. Қалин гиламда ҳеч қандай шовқин эшитилмади. Вера туппончани йуқотиб қуйганини пайқамади. Унинг фикру зикри чинни негр боласида эди. «Уй намунча жим! Нима учун доим уйда кимдир бордек туюлаверади? Бу Хьюго, уни тепада кутяпти... Сунгги негр боласи ҳорғин атроф қаради...

Охирги қаторда нима дейилганди? У уйлангани борди туғрими? Йуқ, йуқ... Мана, ниҳоят уз эшиги

ёнида турибди. Хьюго уни ичкарида кутяпти. Бунга заррача ҳам шубҳа қилмайди».

У эшикни очди... Ҳайратдан чинқириб юборди... «Илмоқда нима осилиб турибди? Наҳотки тайёр сиртмоқли арқон булса. Пастда булса курси. Унга чиқиб, кейин оёғи билан итариб юбориши керак... Демак, ундан Хьюго шуни кутяпти экан-да... Ҳа, албатта, санок шеърнинг охирги катори шундай тугарди:

Сунгра узини осди, кейин ҳеч ким қолмади!

Қулидаги чинни ҳайкалча полга юмалаб кетди. Камин панжарасига урилиб, чил-чил синди. Вера беихтиёр олдинга юрди. Мана интиҳо – айнан шу ерда, Сирилнинг хул ва совуқ қуллари унинг қулига теккан жойда.

Кояга суз, Сирил, майли, рухсат бераман.

«Қотилликдан осони йуқ! Аммо кейин... кейин у ҳақда хотиралар сени ҳеч қачон тарк этмайди...»

Вера курсига чиқди. Унинг кузлари ҳайрат ва қувончдан порлаётгандек эди... Буйнига сиртмоқни илди. «Хьюго уз бурчини адо этишини кузатяпти. У кутяпти».

Вера курсини итарди...

Хотима

– Йуқ, булиши мумкин эмас! – Скотланд-Ярд комиссар ёрдамчиси сэр Томас Леггнинг ғазаби қайнаб кетди.

– Мутлақо туғри, сэр, – илтифот билан жавоб қайтарди инспектор Мейн.

– Оролда унта мурда топилди. Битта ҳам тирик жон йуқ. Фирт сафсатанинг узи!

– Шунга қарамай, бу ҳақиқат, – хотиржам деди инспектор.

– Лекин жин чалсин мени, уларни барибир кимдир улдирганми? – деди сэр Томас Легг.

– Айнан шу жумбоқни ечишга уриняпмиз, сэр.
– Тиббиёт экспертизаси ҳеч нарса бермадими?
– Ҳеч нарса, сэр. Уоргрейв билан Ломбардни отиб ташлашган.

Уоргрейв бошидан, Ломбард юрагидан уқ еган.

Мисс Брент ва Марстон цианли калийдан заҳарланиб, миссис Рожерс эса кўп миқдорда уйқу дори қабул қилгани учун оламдан утган.

Рожерсни бошига болта билан уришган. Блорнинг боши мажақланган. Армстронг чуқиб кетган. Генерал Макартурнинг энсасига уриб, бош суягини майдалаб ташлашган. Вера Клейторн дордан топилди.

Комиссар ёрдамчиси тумшайди.

– Мавҳум иш...

Жим бўлиб қолди. Фикрини жамлаб, яна инспектор Мейнни суроққа тутди:

– Стиклхевн аҳолисидан ҳеч нарса билолмадингларми? Улар ҳеч нарсани билмаслиги мумкин эмас. Инспектор Мейн елка қисди.

– Бу ерда балиқчилар яшайди, сэр, оддий, камтар одамлар.

Улар оролни аллақандай жаноб Оним сотиб олганини билади, вассалом.

– Лекин оролга озиқ-овқат етказиб берган, меҳмонлар келишига ўйни тайёрлаган кимдир бўлиши керакку.

– Бу билан Моррис шуғулланган. Айзек Моррис деган одам.

– Ҳуш, у нима деяпти?

– Ҳеч нарса, сэр, у ҳам оламдан утган.

Комиссар ёрдамчиси баттар тумшайди:

– Уша Моррис ҳақида нимадир биламизми?

– Биламиз, нега билмайлик, сэр. Анча шубҳали кимса. Уч йил аввал Беннито найрангига аралашиб қолган, эсингиздами, улар акциялар нарҳини кутариб юборишганди, лекин бунда қули борлигини исботлай

олмаганмиз. Шунингдек, гиёванд моддалар савдосига ҳам алоқадор булган. Ўшанда ҳам ҳеч нарсани исботлай олмаганмиз. Моррис сувдан қуруқ чиқишни қойиллатарди.

– Занжилар оролини харид қилиш буйича музокараларни уша олиб борганми?

– Ҳа, сэр, лекин оролни номаълум булиб қолишни хоҳлаётган мижоз учун сотиб олаётганини яширмаган.

– Нега энди молиявий ишларини ковлаштириб курмаяпсиз, шунда бирор нарсани аниқлашга эришармиз балки?

Инспектор Мейн жилмайди.

– Моррисни билсангиз, сэр, бундай фикр ҳеч қачон каллангизга келмасди. Рақамлар билан ишлашни билган. Мамлакатдаги энг яхши экспертларни ҳам осонгина чалғита оларди. Беннито ишида буни бошимдан кечирганман. Бу ерда ҳам барча изларни чалкаштирган. Уни ким ёллаганини эса ҳозирча аниқлай олмадик.

Томас Легг енгил хурсинди.

– Моррис Стиклхевнга келиб, барча хужалик ишлари буйича келишиб олган. Жаноб Оним номидан иш кураётганини айтган. Шунингдек, Стиклхевндаги одамларга жаноб Оним меҳмонлари гаров уйнаб, бир ҳафта оролда яшашмоқчи эканини тушунтирган. Шунинг учун улар қандай ишора бермасин, бунга этибор қаратиш шарт эмаслигини уқтирган.

Сэр Томас Легг курсида бир кузғалиб олди:

– Маҳаллий одамлар ҳеч нарсадан шубҳа қилишмаган деб, мени ишонтирмоқчи бўляпсизми, Мейн?

Мейн елка қисди.

– Сэр, Занжилар ороли аввал Элмер Робсон отли ёш америкалик миллионерга тегишли булганини унутиб қуйяпсиз. У ерда меҳмонлари билан қанақа ҳунар кўрсатишмаган дейсиз. Дастлабки вақтлар бундан

Стилкхевндагиларнинг ақли шошиб қоларди. Лекин охир-оқибат ҳаммасига куникишиб, бу оролда доим антиқа ишлар бўлади деган хаёл билан яшай бошлашади. Агар мушоҳада қилсак, уларни тушуниш мумкин.

Сэр Томас Легг маъқуллашга мажбур бўлди.

– Фред Нарракотт – меҳмонларни оролга уша олиб борган – анча муҳим гап айтди. Меҳмонларнинг афт-ангори уни ажаблантирган. «Жаноб Робсон-никида бутунлай бошқача одамлар тупланарди». Уйлашимча, айнан шунинг учун, яъни улар оддий, ҳеч нарса билан ажралиб турмайдиган одамлар бўлгани учун Моррис буйруғига амал қилмай, «SOS» сигнали олингандан сунг ёрдам учун йулга чиққан.

– Нарракотт билан одамлари оролга айнан қачон етиб боришган?

– Ун биринчи куни эрталаб скаутлар гуруҳи «SOS» сигнадини пайқаб қолган. Бироқ оролга боришнинг ҳеч қандай имкони бўлмаган. Нарракотт фақатгина ун иккинчи куни чошгоҳда оролга етиб борган. Маҳаллий одамлар тасдиқлашича, бунгача оролни ҳеч ким тарк эта олмасди. Довулдан сунг узоқ вақт денгиз сокинлашмаган.

– У ердан ҳеч ким сузиб кетиши мумкинмасмиди?

– Оролдан қирғоққача камида бир ярим чақирим чиқади, устига-устак, денгиз жуда нотинч бўлган. Кейин соҳил бўйидаги қояларда скаутлар, балиқчилар куз узмай оролни кузатиб туришган.

Сэр Томас Легг уҳ деб юборди.

– Айтганча, уйдан топилган пластинка нима бўлди? Балки уша бизга қандайдир ёрдам берар?

– Бу масалани ургандим, сэр, – деди инспектор Мейн. – Пластинка театр ва кино учун реквизитлар етказиб берувчи фирма томонидан тайёрланган. Эсқвайр айтишича, Айзек Моррис илтимосига кура А. Н. Оним номига жунатилган. Уни ҳаваскорлар саҳна

асари учун буюртма қилишди деб уйлашган. Машинада ёзилган матн пластинка билан қайтарилган.

– Хуш, унинг узидан бизга ҳеч қандай фойда йўқми? – суради сэр Томас Легг.

– Шу бандга утяпман, сэр, – инспектор Мейн йуталиб олди. – Пластинкада эълон қилинган айбловлар буйича имкон қадар батафсил суриштирув ишларини ўтказдим. Буни Рожерслардан бошладим. Улар оролга биринчи келишган. Эр-хотин Рожерслар аллақандай мисс Брейдига хизматкорлик қилишган. Мисс Брейди тусатдан қазо қилган. Уни даволаган шифокор тайинли гап айта олмади. Лекин сузларидан шундай хулосага келдимки, Рожерслар гуёки уни заҳарлаган деб ҳисоблаш учун ҳеч қандай асос йўқ, туғрироғи, беморга қарашда эҳтиётсизлик қилишган, ҳолос. Бошқача айтганда, шубҳа қилиш учун қандайдир сабаблар бор. Аммо шунга ухшаш шубҳа-гумонлар асослилигини исботлашнинг деярли иложи йўқ.

Кейингиси судья Уоргрейв. Уни ҳеч нарсада айблай олмайсан. У Ситонни улимга ҳукм қилган. Лекин Ситон ростдан ҳам айбдор бўлган, бунга ҳеч қандай шубҳа йўқ. Туғри, айбдорлигини исботловчи муқаррар далиллар қатл қилингандан куп йиллар утгач топилган. Лекин суд вақтида унтадан туққизта одам Ситонни айбсиз деб ҳисоблаб, судьянинг унга нисбатан адовати борлигига шубҳа қилишмаган.

Вера Клейторнга келсак, аниқлашимча, бир вақтлар ўзи тарбиячилик қилаётган оилада ёш бола чукиб улган. Аммо бунга ҳеч қандай алоқаси йўққа ухшайди. Бундан ташқари, болани қутқариш илинжида узини сувга отган, кейин тулқин уни ҳам очиқ денгизга суриб кетган. Шундай экан, ҳалок бўлишига бир баҳя қолган.

– Давом этинг, Мейн, – нафасини ростлади Легг.

– Энди доктор Армстронгга утаман, – деди Мейн.

– Анча таниқли шахс. Харли-стритда ишлаган. Билим-

дон, ишончли шифокор сифатида обру қозонган. Ноқонуний операциялар ёки шунга ухшаш ҳеч нарса йуқ. Бироқ у 1925 йили Лейтморда ростдан ҳам Клини фамилияли беморни операция қилган. Ўшанда маҳаллий касалхонада ишларди. Бемор перитонитга йулиққан ва операция столининг ўзида жон берган. Эҳтимол, Армстронг хатога йул қуйгандир, чунки операция қилишни энди-энди бошлаган вақтлар бўлган. Аммо ношудлик билан жиноятнинг анча фарқи бор. Фақат бир нарса аниқ: уша аёлни ўлдириш учун унда ҳеч қандай сабаб бўлмаган.

Кейингиси Эмили Брент. Беатриса Тейлор унга оқсочлик қилган. Бўйида борлиги маълум бўлгач, қари киз уни кучага ҳайдаган. Қиз тушкунликка тушиб, узини чуқтирган. Шафқатсиз иш, лекин бунда ҳам жиноят аломати йуқ.

– Ҳамма гап шунда-да, – деди сэр Томас Легг. – Афтидан, жаноб Онимни судга тортиб бўлмайдиган жиноятлар қизиқтирган.

Мейн вазмин оҳангда санашни давом этди:

– Ёш Марстон упкаси йуқ ҳайдовчи бўлган. Икки марта ҳайдовчилик гувоҳномасини олиб қуйишган. Менинча, бир умр машина ҳайдашни тақиклаш керак эди. Ҳеч қандай жиноят қилмаган. Жон ва Аюси Комбс деган бола ларни Кембриж яқинида босиб кетган. Марстон дўстлари унинг фойдасига курсатма берган ва жарима билан осонгина қутулиб қолган.

Генерал Макартур бўйича эса умуман ҳеч нарса топилмади. Ажойиб хизмат рўйхати фронтда мардонавор ҳаракатлар ва хоказо. Францияда Артур Ричмонд унинг қўшинида хизмат қилган ва разведка пайтида ҳалок бўлган. У ва генерал ўртасида ҳеч қандай ихтилофни пайқашмаган. Бундан ташқари, улар қалин дўст бўлган. Ўша пайтларда купчилик ачинарли хатоларга йул қуйган. Қумондонлар беҳуда одам-

ларни қурбон қилган. Шунга ухшаш хато ҳақида гап боргани эҳтимолдан йироқ эмас.

– Йироқ эмас, – маъқулади сэр Томас Легг.

– Филипп Ломбардга утамиз. Куплаб шубҳали ишларга аралашиб юрган. Асосан, чет элларда. Бир ё икки марта панжара ортига равона булай деган. Ҳеч нарсадан тап тортмайдиган одам булган. Ундан худо беҳабар овлоқ жойда қотиллик, аниқроғи, қотилликлар қилишини кутиш мумкин.

– Энди Блорга утамиз. – Мейн гапида тутилиб қолди. – Эслатиб қуйишим керак, Блор ҳамкасбимиз булган.

Комиссар ёрдамчиси утирган жойида депсинди.

– Блор муттаҳам эди, – бақирди у.

– Ишончингиз комилми, сэр?

– Ундан доим шубҳаланардим. Лекин сувдан қуруқ чиқишни эпларди. Ишончим комил, Ландор иши буйича Блор ёлгон курсатма берган. Тергов натижалари мени қониқтирмаган. Лекин айбини тасдиқловчи ҳеч қандай далил-исбот ҳам тополмаганмиз. Ландор иши билан шуғулланишни Харрисга топширдим, аммо у ҳам ҳеч нарсани аниқлай олмаган.

Барибир уз фикримда қоламан. Ишга қандай ёндашишни билганимизда Блор айбдорлигини исботлай олардик. У, шубҳасиз, товламачи эди, – сэр Легг жим қолди. Сунг деди: – Демак, Айзек Моррис улган деяпсизми? Қачон улди?

– Бу саволни кутгандим, сэр. Моррис саккизинчи августда оламдан утган. Тушунишимча, ҳаддан зиёд миқдорда уйқу дори қабул қилган. Бунда ҳам ҳеч қандай маълумот йўқ. Уз жонига қасд қилганми ёки бахтсиз тасодифми, бир нарса дейиш мушкул.

Легг асабийлашди:

– Бу ҳақда нима деб уйлаётганимни айтайми?

– Сезиб турибман, сэр.

– Айзек Моррис айна қулай пайтда оламдан утган.

Инспектор бош ирғади:

– Шундай уйга боришингизни билардим.

Сэр Томас Легг столни муштлади:

– Буларнинг бари қуюшқонга сиймайди, ақлбовар қилмайди! Уммон уртасида суппайиб турган қояда унта одам ўлдириб кетилди. Биз булса ким, нима учун ё қандай ўлдирганини умуман билмаймиз.

Мейн томоқ қирди.

– Бу ўнчалик туғри эмас, сэр. Бу одам нима учун ўлдирганини ҳар ҳолда биламиз. У адолат тантанасига муккасидан берилган савдойи экани шубҳасиз. Қонун қули етмайдиган одамларни қидириб топиш учун озмунча тер тукмаган. Улардан унта одамни танлаб олган. Айбдорми-айбсизми, бу биз учун аҳамиятсиз...

Комиссар ёрдамчиси қизишиб кетди.

– Аҳамиятсиз? – инспектор гапини бўлди. – Менимча... – бирдан тухтаб қолди. Инспектор ҳурмат юзасидан кутди. Легг нафас ростлаб, бошини чайқаб қуйди. – Давом этинг, – деди у. – Назаримда, калавнинг учини топгандек эдим. Ушбу жиноятлар жумбоғини ечишимизга ёрдам берарди. Лекин шу заҳоти йўқотиб қуйди. Хуш, нима деётгандингиз, Мейн?

– Демак, уша унта одам ўлимга лойиқ бўлган дейлик. Ва улар ўлишди. А.Н. Оним ўз вазифасини бажарди. Буни қандай қилди, айта олмайман, лекин ўзи гуё бўғланиб кетгандек сирли равишда оролдан ғойиб бўлди.

– Ҳа, ҳар қандай кузбойловчи унга ҳасад қилган буларди. Аммо билиб қуйинг, Мейн, бу воқеа барибир қандайдир ҳаётий изоҳга эга.

– Сизни туғри тушунган бўлсам, сэр, агар уша одам оролда бўлмаган бўлса, демак, уни тарк ҳам этмаган деб уйлаяпсиз. Агар қурбонлар қолдирган ёзувларга ишонадиган бўлсак, ростдан ҳам у оролда бўлмаган. Бундан ягона ҳаётий изоҳ пайдо бўлади. Қотил уновидан бири.

Сэр Томас Легг бош ирғади. Мейн ҳикоясини да-
вом эттирди.

– Бундай тахмин бизда ҳам бор эди. Уни текши-
риб курдик. Айтишим жоиз, Занжилар оролида ни-
малар булгани ҳақида айрим нарсалар бизга маъ-
лум. Вера Клейторн кундалик тутган. Эмили Брентда
ҳам кундалик бор эди. Қария Уоргрейв суд баённо-
маларига ўхшаш қурук тилда қайдлар ёзиб қўйган,
лекин бу ҳам айрим нарсаларга ойдинлик киритади.
Блор ҳам ёзиб борган. Ушбу ёзувларда қайд қилин-
ган далиллар бир-бирига мос келади. Улар қуйидаги
«артибда ҳалок булган: Марстон, миссис Рожерс,
генерал Макартур, Рожерс, мисс Брент, судья Уор-
грейв. Судья улимидан сунг Вера Клейторн кундали-
гида Армстронг ярим кечаси уйдан чиқиб кетгани,
унинг ортидан Блор ва Ломбард қувиб кетганини
ёзган.

Блор ён дафтарида, афтидан, энг охири қайдлар-
дан бири бор:

«Армстронг ғойиб булди». Энди, барча ҳолатларни
куриб чиққанимиздан сунг ўз-уздан жумбоқ ечимни
пайдо булгандек. Армстронг, боя айтганимдек, шун-
дан улган. Агар у савдояи булса, қолган туққиз одамни
ўлдириб, энг охири қоядан узини денгизга ташла-
жонига қасд қилишига нима ҳалақит берарди?! Ҳа,
буки. бу билан шунчаки кирғоққача етиб олмо-
булганини ҳам истисно қилолмайман.

Ажойиб ечим, аммо синчиклаб қаралса, дар-
пучга чиқади. Пучга чиқиши аниқ. Биринчидан,
шифокори кўрсатмаларини ҳисобга олиш керак.
оролга ун учинчи санада эрталаб етиб келган. Би-
қулдан келганча ёрдам берди.

Бу одамлар камида уттиз олти соат олдин ҳалок
булганини айтиб, бундан аввалроқ булиши мумкинли-
гини ҳам истисно қилмади. Армстронг масаласида
анча аниқ фикр билдирди. Айтишича, мурда саккиз-

ун соат сувда ётган. Кейин оқим уни қирғоққа чиқариб ташлаган. Бундан келиб чиқадики, Армстронг унингидан ун биринчига утар кечаси чуқиб кетган. Нега шундайлигини ҳозир тушунтираман. Мурда қаерда булганини аниқлашга эришдик. У иккита тош орасига текилиб қолган. Улардан мато парчалари, соч толалари ва ҳоказолар топилди. Афтидан, ун биринчи кунни эрталабки соат ун бирларда уни оқим уша томонга суриб ташлаган. Довул тухтаб, кейинги оқимлар бунча баланд кутарилмаган.

Армстронг чуқиб улмасидан бурун бир амаллаб қолган учтасини ҳам ўлдирган деб эътироз билдиришингиз мумкин. Аммо рад қилиб булмас бир зиддият бор. Оқим Армстронг мурдаси топилган жойгача етиб келолмасди. Тўлқин бунчалик баланд кутарилмаган. Бундан ташқари, қўл-оёғи икки томонга узаниб, рисоладагидек ётарди. Агар оқим чиқариб ташлаган булса, ҳеч қачон бундай булмасди. Демак, Армстронг энг охири ўлмаганига ҳеч қандай шубҳа қолмайди.

Мейн нафасини ростлаб яна давом этди:

– Бу далилларни четга суриб, бошқа жиҳатларни мулоҳаза қиламиз.

Демак, ун биринчи сана эрталаб оролдаги вазият қандай эди? Армстронг «ғойиб бўлган» (чуқиб кетган). Демак, учтаси тирик эди:

Ломбард, Блор ва Вера Клейторн. Ломбард туппончадан ўқ отиб ўлдирилган. Унинг мурдаси Армстронг мурдаси ёнидан топилган.

Вера Клейторнни уз хонасидан дорга осилган ҳолда топдик. Блор уй олдидаги майдонда ётарди. Боши мрамар булагига билан мажақланган. Юқоридаги деразадан қўлаб теккан дейишга бизда тула асослар бор.

– Қайси деразадан? – бетоқат суради Легг. – Кимнинг хонаси?

– Вера Клейторн хонаси. Энди, сэр, ҳар бир ҳолатга алоҳида тўхталаман. Филипп Ломбарддан бошлай-

ман. Фараз қилайлик, у мрамар булагини Блор устига ташлаб юборган, кейин қизга гиёванд модда ичириб, дорга осган. Шундан сунг денгизга тушиб, ўша ерда ўзини туппончадан отган. Лекин унда туппончасини ким олган? Ахир туппончани уйдан, Уоргрейв хонаси остонасидан топдик.

– Ундан кимнинг бармоқ излари топилди?

– Вера Клейторнники.

– Агар шундай булса, мутлақо аён...

– Нима демоқчисиз, тушуниб турибман, сэр. Вера Клейторн экани мутлақо аён булади. У Ломбардни отиб, уйга туппонча билан келган, Блор бошига мрамар булагини ташлаб, кейин ўзини осган. Шундай булгани эҳтимолга жуда яқин. Унинг хонасидаги курсилардан бирига сув утлари осиб қуйилган. Туфлисининг пошонасидан ҳам худди шунақаси топилди. Афтидан, курсига чиқиб, буйнига сиртмоқни илган, кейин уни итариб юборган.

Аммо бу ерда ҳам битта чалкашлик бор. Агар Вера курсини итариб юборган булса, у полда ётган буларди. Лекин курси девор ёнида, бошқа курсилар билан бир қаторда турарди. Демак, Вера Клейторн улимидан сунг бошқа кимдир уни кутарган ва девор ёнига қуйган.

Блор қоляпти. Агар менга у Ломбардни улдиргач, Верани дорга осган, кейин уйдан чиққан-у, олдиндан тайёрлаб қуйилган арқонни тортиб ёки бошқа усулда уз бошига мрамар булагини ташлаган десангиз, бунга мутлақо ишонмайман. Ҳеч ким ўзини улдириш учун бундай йўлни танламайди. Буни Блорга ўхшагандан кутиш эса ақлга сиғмайди. Уни беш қўлдек билардик. Ҳеч қачон адолат қарор топиши учун қуйиб-пишган одам эмас.

– Ҳақ гап, Мейн, – деди Легг.

Инспектор давом этди:

– Агар шундай бўлса, сэр, демак, оролда ҳалиям кимдир бўлиши керак эди. Уша кимдир ҳаммаси ту-гагач, атрофни тартибга келтирган. Лекин шунча кундан бери қаерда яширинган бўлиши мумкин?! Кейин қаёққа ғойиб бўлди? Стиклхевндагилар қайиқ келма-гунча оролни ҳеч ким тарк этмаганига ишончи ко-мил. Ундай бўлса... – у гапида тутилиб қолди.

– Ундай бўлса нима? – суради сэр Томас Легг.

Инспектор хурсинди. Бошини сараклатди. Комис-сар ёрдамчиси томон эгилди:

– Ундай бўлса уларни ким улдирди ахир? – сура-ди у.

«Эмма Жейн» балиқчилар кемасининг капитани томонидан Скотланд-Ярдга жўнатишга қўйилган қўлқўлга

Ўсмирлигимдаёқ табиатим нечоғли зиддиятга бой эканини англаб олгандим. Аввало шуни айтаманки, бир умр романтика шайдоси бўлганман. Болалигимда уқиган саргузашт романлардаги романтик услуб мени доим узига мафтун қилган. Мухим ҳужжат шишага солиниб, оғзи маҳкамланади-да, очиқ денгизга улоқ-тирилади. Ҳозир ҳам мафтун қилади. Айнан шунинг учун иқрорнома ёзиб, уни шишага солиб, оғзини маҳкамлаб, сунг тулқинларга ишониб топширишга қарор қилдим. Юздан бир эҳтимол ила иқрорномам топила-ди ва ана ушанда (балки беҳуда умид қилаётгандир-ман) шу чоққача мавҳум Занжилар ороли жумбоғи ечилади.

Аммо мен фақатгина романтика шайдоси эмас-дим. Тирик мавжудотлар ҳалокатини кузатиб ҳузур қилардим, уларни улдириб роҳатланардим. Боғдаги ҳашаротларни қириш жону дилим эди...

Улдиришга ташналик менга болалик йилларимдан таниш эди. У билан бирга қалбимнинг туб-тубида ута зиддиятли, аммо қудратли куч-адолатга интилиш яшар-ди. Айбим туфайли нафақат бегуноҳ одам, балки

ҳатто жонивор ҳалок бўлиши ҳақида ҳаёлнинг узиғина мени сунгсиз даҳшатга соларди. Доимо адолат тантанасига ташна эдим.

Ҳайлашимча, руҳшуносликка тиши ўтадиган одам шу гапимдан сунг нима учун ҳуқуқшунос бўлишга аҳд қилганимни осонгина тушуниб олади. Бундай феъл-атвор учун уринли танлов эди. Ҳуқуқшунослик касби деярли барча иштиёқларимга мос келарди.

Жиноят ва жазо мени доим узиға тортарди.

Қўлимга тушган барча детектив ва криминал романларни катта қизиқиш билан ўқийман. Купинча энг мураккаб қотиллик усулларини кашф қилардим. Шунчаки, вақт ўтказиш учун.

Ниҳоят судья бўлгач, ичимда яшириниб ётган яна бир қиррам узидан дарак берди.

Бечора жиноятчи аллақачон қора курсида ўтириб, жазодан қутулиб қолиш учун минг хил турланиши, аммо шу баробар қасос яқинлиги ва муқаррарлигини ич-ичидан ҳис қилиб турганини кузатиш менга сўз билан тушунтириб бўлмас даражада роҳат бағишларди. Аммо билиб қўйинглар, қора курсида ўтирган бегуноҳ қиёфаси менга роҳат бағишламасди.

Икки марта, агар ўндан куп бўлмаса, менга айбланувчи айбсиздек тўюлган ва мен ишни бекор қилганман. Бу ишда жиноят аломати йўқлигини суд қатнашчиларига исботлай олганман. Бироқ полициячилар ўддабуронлиги тўфайли қотиллик иши бўйича судга тортилган аксарият айбланувчилар ҳақиқатдан ҳам айбдор эди.

Эдвард Ситон иши бўйича вазият ҳам шундай эди.

Туғри, унинг ташқи қўриниши ва ҳуқ-атвори алдамчи таассурот уйғотарди ва у суд қатнашчиларида ўзиға нисбатан ачиниш ҳисси уйғотишга эришди. Шунга қарамай, далиллар, майли, ўнчалик ҳам таъсирчан эмасдир, лекин шубҳасиз эди. Судьялик тажрибам ҳам у ўзи айбланаётган жиноятни содир қилганига,

айнан эса кекса аёл ишончини поймол қилиб, уни ваҳшийларча ўлдирганига мени ишонтирди.

Купчилик наздида одамларни тошбағирларча дор остига жунатувчи ҳуқуқшуносдек туюлардим. Бироқ бу баҳо адолатсиз эди. Судда иштирокчи томонларга ҳамisha адолат ва холислик билан ёндашардим. Шу билан бирга, эҳтиросли адвокатлар оташин нутқлар билан суд қатнашчиларининг ҳис-туйғулари билан уйнашишига йул қўёлмасдим. Доим уларнинг эътиборини тасарруфимизда бўлган ашёвий далилларга қаратганман.

Кейинги йиллар табиатимда эврилиш юз берди. Узимни идора қилолмай қолдим. Энди нафақат ҳукм чиқаришни, балки уни ижро этишни ҳам хоҳлаб қолдим. Очиғини айтаман, узим қотиллик қилгим келди. Бунда ҳар бир мусаввирнинг ажралмас қирраси бўлмиш уз ғоясини ифодалашга ташналикни курардим. Мен эса уз соҳамнинг мусаввири бўлишим мумкин эди. Жиноятчилик соҳасини! Шу ондан бошлаб ҳаёлот жиловидан маҳкам тутолмай қолганимни ҳис қилдим. Бу ҳол аввалроқ юз берса, ишимга тўсқинлик қиларди

Мен шунчаки... қотиллик қилишим керак эди! Аммо зинҳор оддий қотиллик эмас. Балким куз куриб қулоқ эшитмаган, ҳаддан зиёд разил жиноят! Афтидан, тасаввурим усмирлик давримдаёқ қотиб қолган. Томошабоп, таъсирчан ҳамма нарса мени узига ром этарди! Қотиллик ром қиларди... Ҳа, ҳа, қотиллик ром қиларди... Бироқ туғма адолатпарварлик ҳисси, илтимос, гапимга ишонинг, мени тўхтатиб қолар, узимни қотилликдан тиярдим. Айбсизлар азият чекишига йул қўя олмасдим.

Касос ҳақида ҳаёллар мутлақо қутилмаган пайт калламга келди. Тасодикий суҳбатда оддий шифокор айтган мулоҳаза шундай фикр туғилишига сабаб бўлди. У қонун ожизлик қиладиган жуда куп жиноятлар борлигини афсус билан тилга олди. Мисол тариқасида

уша суҳбатимиздан бирмунча вақт аввал оламдан утган кекса аёл бемори билан содир булган воқеани айтиб берди. У беморни хизматкор эр-хотин ҳалок қилганига ишончи комил эди. Чунки васият буйича бека улимидан сунг уларга ҳам анчагина пул тегарди. Бўни билишгани учун у ичадиган дорини атайлаб уз вақтида беришмаган. Уларни айбини исботлаш, шифокор менга тушунтиришича, деярли иложи йўқ. Шундай булса-да, узининг ҳақлигига мутлақо амин эди. Шунга ухшаш қасддан қилинган қотилликлар куп учраши, лекин улар учун қонун буйича жавобгарликка тортиш мумкин эмаслигини ҳам қўшиб қўйди.

Уша суҳбат асносида улкан режамга тамал тоши қўйилди. Қаршимда узим юришим керак булган йул намоён булганди. Битта қотиллик кам, улдирганга яраша қарични кенгроқ ол, дедим узимга-узим.

Шу пайт болалар саноқ шеърӣ ёдимга тушди. Унта негр боласи ҳақида саноқ шеър. Икки яшар эканман, уша негр болалари қисмати хаёлларимни ларзага келтирганди. Шеърнинг ҳар бир бандига ҳамоҳанг уларнинг сони ҳам муқаррар равишда қисқариб борарди. Яширинча жиноятчиларни қидира бошладим... Қандай қидирганимни батафсил ёзиб утирмайман, жуда куп жой эгаллайди. Ҳар бир суҳбатни узим учун керакли узанга бўриб юборишга интилдим. Натижалар узимни ҳам лол қолдирарди. Доктор Армстронг воқеасини касалхонада ётганимда менга қаровчи ҳамширадан эшитдим. У пиёнисталарни жинидан баттар ёмон курарди. Ҳар гал ичкилик оқибатлари ҳақида жон куйдириб уқтирар экан, бунга исбот сифатида куз унгида алақандай маст шифокор операция вақтида бир аёлни сўйиб қуйганини айтиб берарди. Киши билмас саволлар бериб, қайси касалхонада амалиёт утаганини суриштирдим. Тез орада ҳамма гапнинг тагига етгач, ортиқча қийинчиликсиз уша шифокор ва бемор аёл изига тушдим.

Клубда сергап уруш фахрийлари суҳбатидан генерал Макартур воқеасидан хабар топдим. Яқинда Амазонка соҳилларидан қайтиб келган саёҳатчи уша томонларда аллақандай Филипп Ломбард қандай бебошликлар қилиб юргани ҳақида гапириб қолди. Мальоркада инглиз амалдорининг рафиқаси хушхулқ Эмили Брент ва унинг бахтиқаро оқсочи ҳақида ҳикоя қилиб берди. Антони Марстонни шунга ўхшаш жиноятларда айбдор купчилик одамлар орасидан танлаб олдим. Ақлбовар раҳмсизлиги, ачиниш нималигини билмаслиги, назаримда, уни жамият учун хавфли шахсга айлантирганди. Ўз навротида, жазога лойиқ эди. Собиқ инспектор Блорга келсак, унинг жинояти ҳақида, табиийки, ҳамкасбларимдан эшитдим. Олдимда Ландор иши бўйича ҳеч нарсани яширмай, қизғин муҳокама қилишганди. Менда у қанчалар нафрат уйғотганини таърифлай олмайман. Полициячи қонун хизматкори. Фақат шунинг учун ҳам юксак ахлоқли одам бўлиши шарт. Ахир бундай одамларнинг ҳар бир сузи муҳим аҳамият касб этади. Чунки улар қонун посбонлари саналади.

Ва ниҳоят, Вера Клейторнга утаман. Атлантика уммонини сузиб утарканман, бир гал кашандалар салоида узоқ қолиб кетдим. Менга Хьюго Хамилтон исмли ёш келишган йигит улфат бўлди. Куринишидан жуда бахтсиз эди. Ҳаммасини унутиш илинжида ичкиликни кулидан туширмасди. Кимгадир ёрилмаса, батгар абгор бўлиши куришиб турарди. Ундан бирор нарса билишга умид қилмай. самимий суҳбатлаша бошладим. Аммо эшитганларимдан бениҳоя ларзага тушдим. Ҳозир ҳам унинг ҳар бир сузини эслайман...

– Мутлақо ҳақсиз, – деди у. – Яқин кишингни улдириш учун идишига маргимувш солиш ё қоядан итариб юбориш шарт эмас. – У энгашди ва кузимга қараб гапира бошлади: – Битта жиноятчини танирдим. Жуда яхши танирдим... Нимасини айтасиз, уни

ҳатто севардим. Менимча, ҳалиям севаман... Даҳшат, ҳамма даҳшат шундаки, мени деб жинойтга қўл урди... Албатта, бу ҳаёлимга ҳам келмасди. Аёллар ёвуз. Чинакам ёвуз. Ёқимтой, содда, қувноқ қиз қотиллик қилишига ҳеч қачон ишонмаган булардингиз!? Чукиб кетишини била туриб, болани денгизга қуйиб юборишига ишонмасдингиз. Ахир шундай қилишга аёлнинг юраги бетлайдими?

– Мабодо адашмаяпсизми? – сурадим мен. – Шунчаки тасодиф бўлиши ҳам мумкинку.

– Йўқ, бу тасодиф эмас, – деди у бирдан сергак тортиб. – Бошқа ҳеч кимнинг калласига келмасди. Лекин мен учун унга бир қарашнинг узи кифоя қилди, шу заҳоти ҳаммасини тушундим. Тушундим-у, қурқиб кетдим... Ҳаммасини тушунганимни у ҳам тушунди. Лекин бир нарсани ҳисобга олмаганди. Уша болани яхши курардим... – У жимиб қолди, лекин бу воқеанинг барча тафсилотларини билиб, қотил изига тушишим учун шунинг узи етарли эди.

Менга унта жинойтчи керак эди. Унингчисини ҳам топдим. Бу аллақандай Айзек Мершиё эди. Шубҳали кимса. Қора қилмишлари қаторида гиёванд савдоси ҳам бор. Дўстларимдан бирининг қизи эса шуни деб нобуд бўлган. Бечора қиз йигирма иккига тулиб-тулмай ўз жонига қасд қилди.

Жинойтчиларни қидираётган вақтимда аста-секин режани ҳам пишитиб бордим. У деярли етилиб қолган. Харли-стритдаги шифокорлардан бирига ташриф буюриш якунловчи босқич буларди. Операция қилинганимни аввалроқ айтганман. Шифокор иккинчи операция қилишдан маъни йўқлигини астойдил ишонтирди. Анча юмшоқ гаплашди, лекин мендан ҳақиқатни яшириш унчалик ҳам жун эмас.

Мени азобли улим кутиб турганини тушундим. Бироқ интиҳони самимий қарши олишни ҳаёлимга ҳам келтирмасдим. Тэбiiйки, буни шифокордан ҳам яшир-

дим. Йуқ, йуқ, ҳаяжонли воқеалар гирдобиди улимга пешвоз чиқаман. Улишдан аввал ҳаёт билан завқланаман.

Энди бу иш тилсимини ошкор қилмоқчиман.

Қизиқувчан одамларни йулдан адаштириш учун оролни Моррис орқали сотиб олдим. Бу ишни қойилмақом уддалади. Бошқача булиши ҳам мумкин эмасди. Моррис бунақа ишларга устаси фаранг. Булғуси қурбонларим ҳақида узим туплаган маълумотларни тартибга солиб, ҳар бири учун тегишли тузоқ уйлаб топдим. Айтишим жоиз, ҳар бир қурбон ҳеч қандай истисносиз тузоққа илинди. Таклифнома билан саккизинчи августда Занжилар оролига етиб келишди. Улар қаторида узим ҳам бор эдим.

Бу вақтгача Моррисни бир ёқли қилишга улгурдим. Бояқиш меъда сустлигидан азият чекарди. Лондондан жўнаб кетиш арафасида унга дори бериб, кечқурун битта ичиб ётса, катта ёрдам беришига ишонтирдим. Моррис ҳеч қандай шубҳага бормай, бажонидил маслаҳатимга амал қилишини сезиб турардим. Улимидан сунг менга алоқадор бирорта хужжат ёки қайдлар топилиб қолишидан мутлақо чучимасдим. Чунки узига пухта одам эди.

Қурбонларим қатъий кетма-кетликда ҳалок булиши лозим эди. Бунга жуда катта аҳамият қаратгандим. Уларни бир қаторга қуя олмасдим. Ҳар бирининг айбдорлик даражаси кескин фарқ киларди. Камроқ айбдорлар биринчи улади, деган қарорга келдим. Уларни совуққон жиноятчилардек узоқ руҳий изтироб ва қурқувга дучор қилишни хоҳламасдим. Биринчи булиб Антони Марстон ва миссис Рожерс улим топди. Марстон – бир лаҳзада, миссис Рожерс уйқусида тинчгина ҳаёт билан видолашди. Назаримда, Марстонга табиатан одоб-ахлоқ ҳисси насиб қилмаганди. Дарвоқе, орамизда жуда купчилик бундан мосуво. У одоб-ахлоқни ҳатто тан олмасди. Бутпараст, ҳа, чинакам

бутпараест эди. Ишонч билан айта оламанки, миссис Рожерс эрининг таъсирида шундай йул тутган.

Иккаласи қандай улганини батафсил баён қилишга ҳожат йуқ.

Полициянинг узи ҳам ҳеч қандай қийинчиликсиз улим сабабини аниқлай олади. Цианли калийни топиш осон. Ҳашаротларни шу билан қиришади. Менда ҳам бу заҳардан озроқ бор эди. Бизга қуйилган айбловлардан сунг ҳамма саросимага тушиб қолганидан фойдаланиб, Марстон қадаҳига билдирмай заҳар солиб қуйдим.

Шуни қушимча қилмоқчиманки, айблов уқилаётган пайт меҳмонларимдан куз узмай турдим ва ҳеч қандай истиносиз барчаси айбдор деган хулосага келдим. Мендек тажрибали одам янглишиши мумкин эмас.

Кейинги вақтларда кучайиб бораётган даҳшатли оғриқлар туфайли менга кучли уйқу дори – хлоралгидрат ёзиб беришганди. Бу доридан куп миқдорда топиш менга қийин булмади. Рожерс хотинига коньяк олиб келди. Уни столга қуйди. Ёнидан ута туриб, уйқу дорини коньякка ташлаб юбордим. Бу гал ҳам ҳаммаси силлиқ утди. Чунки ҳали ҳеч кимни даҳшатли шубҳа-гумонлар эғаллаб олмаганди.

Генерал Макартур қийналмай жон берди. Орқасидан билдирмай яқинлашганимни пайқамади. Йуқлигимни бирортаси сезиб қолмаслиги учун майдончадан қачон кетиш кераклигини обдон уйлаб олдим ва ҳаммаси ажойиб утди.

Олдиндан тахмин қилганимдек, генерал улимидан сунг меҳмонлар оролни тинтув қилишга киришди. Оролда етталамиздан бошқа ҳеч ким йуқлигига ишонч ҳосил қилишгач, ҳамманинг дилига шубҳа оралади. Режамга мувофиқ, кейинги босқичда менга шерик керак эди. Бунга Армстронгни танлаб олдим. У менда ишонувчан одамдек таассурот қолдирди. Бундан ташқари, мени юзимдан танир, аввал куп эшитганди.

Жамиятда юксак мавқели мендек одам қотил бўлиши мумкинлиги эса ҳаёлига ҳам келмасди. Купроқ Ломбарддан шубҳа қиларди. Унга айёрона режам борлиги, шундай қилсак, жиноятчини тузоққа тушириб, фош қилишимиз мумкинлигини шаъма қилдим.

Бу пайтга келиб ҳамма меҳмонларнинг хонаси тинтув қилинган бўлса-да, шахсий тинтув утказилмаганди. Лекин дақиқама-дақиқа шундай бўлиши мумкинлигини билардим.

Рожерсни унингчи август эрталаб ўлдирдим. Утин килаётганди. Пикиб борганимни билмай қолди. Ошхона ёпиқлиги учун чунтагидан калитни олдим.

Шундан кейин кутарилган қий-чув орасида Ломбард хонасига кириб, туппончани олиб қўйдим. Енида туппонча борлигини билардим. Чунки топширигим бўйича Моррис Ломбардга ўзи билан қурол олиши кераклигини эслатиб қўйган.

Нонушта ўстида мисс Брентга қаҳва қўярканман, финжонига қолган ўйқу дорини қўшдим. Уни ёлғиз қолдириб, ошхонадан чиқиб кетдик. Бироздан сунг яширинча ортимга қайтдим. Аллақачон мудроқ бўлганди. Унга цианли калий ўкол қилдим. Ари пайдо бўлишини болаликка йўйишингиз мумкин, лекин ростдан ҳам кўнгилхўшлик қилгим келди. Севимли санок шеъримдан ҳеч ҳам ортга чекинмасликка ҳаракат қилардим.

Шундан сунг воқеалар ўзим ўйлагандек ривожланди. Хотирам панд бермаса, айнан ўзим ҳаммани тинтув қилишни талаб қилдим. Кейин ҳаммани яхшилаб тинтув қилдик. Лекин туппончани аллақачон яшириб қўйганман, заҳар билан ўйқу дори ишлатиб бўлинган.

Ушанда Армстронгга режамни амалга оширишни таклиф қилдим. Режам соддалиги билан ажралиб турарди. Кейинги қурбон мен бўлишим керак. Қотил бундан саросимага тушиб қолади. Ўстига-ўстак, мен

улган ҳисобланаман ва уйда яширинча кезиб, уша номаълум қотил кимлигини аниқлайман. Армстронгга режам ёқиб тушди. Уша окшомдаёқ уни амалга оширдик. Бу саҳна куриниши учун бизга қизил гил, ваннахонадаги қирмизи парда, кулранг калава ип керак бўлди, холос. Бунга хира, милтираб турган шамни қушинг. Бундан ташқари, менга фақат Армстронг яқинлашди. Шунинг учун ҳаммаси силлиққина битди. Мисс Клейторн буйнига сув утлари тегар-тегмас даҳшатли чинқариб юборгани учун ҳамма ёрдамга шошилди. Бу эса мурда қиёфаси имкон қадар табиий чиқиши учун менга етарлича вақт берди.

Самара кутганимиздан зиёда эди. Армстронг ўз ролини аъло даражада уддалади. Мени хонамга олиб бориб, жойга ётқизиб қуйишди. Мен ҳақимда бошқа эслашмади. Ҳамма улгудек қурқиб кетган, бир-биридан ҳадиксирарди.

Тунги соат иккида Армстронг билан учрашиб олишга келишгандик. Уни уй ортидаги баланд қояга бошлаб бордим. Кимдир ёнимизга яширинча яқинлашса, уша ерда куриб туришимизни, бизни эса аксинча, деразалар бошқа томонга қарагани учун ҳеч ким қуролмаслигини айтдим.

Армстронг аввалгидек ҳеч нарсадан шубҳа қилмасди. Менга бу ғалати туюлди. Ахир санок шеър ҳаммасидан огоҳлантириб турарди – «Бири қармоққа тушди»...

Армстронг ҳеч нарсадан шубҳа қилмай, қармоққа илинди.

Буни ҳам ҳамирдан қил суғургандек бажардим.

Энгашиб, қоя ёнбағрида ғор йули курганимни айтдим. Бунга ўзи ҳам ишонч ҳосил қилишини сурадим.

У энгашди. Орқасидан туртиб юбордим. Гандирак-лаб, қутурган денгизга қулади. Мен уйга қайтдим. Менимча, йулакда юрганимни Блор эшитиб қолганди. Бироз кутиб, Армстронг хонасига кирдим. Кейин мени

эшитишлари учун атайин қаттиқ-қаттиқ қадам ташлаб, у ердан чиқиб кетдим. Пастга тушганимда юқорида эшик очилди. Хонадан чиқаётганимни куришган бўлса керак.

Бир дақиқа утар-утмас иккаласи ортимдан кетишди. Мен ўй орқасига утиб, ўзим очиқ қолдирган ошхона деразасидан ичкарига кириб олдим. Деразани ёпиб, ойнани синдирдим. Кейин хонамга чиқиб, жойга ётиб олдим.

Улар яна бутун ўйни тинтиб чиқишини тахмин қилгандим, лекин мурдаларни текширишмайди деб ўйлардим. Мабодо чойшабни кутариб, мурда ўрнига Армстронг ётиб олмаганига ишонч ҳосил қилгилари келмаса, албатта. Шундай ҳам бўлди.

Дарвоқе, туппончани яна Ломбард хонасига ташлаб қўйганимни айтиш ёдимдан кутарилибди. Тинтув пайтида ўни қаерга яширганимни билишга сабрингиз чидамаётган бўлса керак-а. Шкафда консерва, печенье каби озиқ-овқат захиралари сақланарди. Пастдаги қутилардан бирини очдим. Адашмасам, галета эди. Туппончани ўнга тиқиб, яна скотч билан елимлаб қўйдим.

Ўйлаганимдек адашмагандим. Очилмаган банка ва қутиларни ковлаштириш ҳеч кимнинг хаёлига келмади. Бундан ташқари, ҳатто юқоридаги қутиларга ҳали қўл теккизилмаганди. Қирмизи пардани меҳмонхонадаги курсининг жилдига, калавани эса диван ёстиғига яширдим.

Мана! Ва ниҳоят орзиқиб қутилган онлар келди. Оролда атиги ўч киши қолди. Улар бир-биридан шунчалик қўрқар эдики, ҳамма нарсага тайёр эдилар. Устига-устак, улардан бирида туппонча бор эди. Уларни деразадан кузатиб турдим. Блор ўйга яқинлашганда Вера хонасидаги мрамар соатни устига ташлаб юбордим.

Ўз деразам ёнида туриб, Вера Ломбардни қандай отиб ташлаганини қўрдим. Жасурлиги, топқирлиги

мақтовга лойиқ. Ломбарддан ҳеч ҳам қолишмасди. Қайсидир жиҳатдан ҳатто узиб кетарди. Шундан сўнг Вера хонасига отилдим. Келгунча сўнгги саҳнани ҳозирлаб қўйдим.

Ажойиб психологик тажриба утказдим. Хонадаги қурқинч манзара билан виждон азоби (ахир у ҳозиргина одам улдирди) биргаликда Верани уз жонига қасд қилишга мажбурлай оладими? Шундай бўлишига умид қилардим. Ва адашмадим. Вера Клейторн кўз унгимда узини осди. Шкафга яширинганча уни кузатиб турдим.

Сўнгги босқичга утаман. Шкафдан чиқдим, курсини кутариб, девор ёнига қўйдим. Туппончани зина майдончасидан топдим. Уша ерда Вера тушириб қолдирган. Бармоқ излари чаплашиб кетмаслигига ҳаркат қилдим.

Кейин нима бўлди? Мен ҳикоямни тугатдим. Қўлёз-мани шишага солиб, оғзини маҳкамлайман-да, денгизга отаман. Нима учун? Ҳа, нима учун?.. Ҳеч ким тагига етолмайдиган жиноят кашф қилиш ҳақида хаёллар билан ўзимни овутардим. Лекин мен рассомман. Санъат санъат учун эмаслиги менга аён бўлди. Ҳар бир рассом уз эътирофига интилиб яшайди. Бундан олиш қанчалар уят бўлмасин, мен ҳам айёрона топқирлигимни бутун дунё билишини хоҳлайман...

Занжилар ороли жумбоғи ечилмайди деган тахмин билан ушбу икромномани ёздим. Бироқ полиция мен кутгандан ақллироқ бўлиши ҳам истисно эмас. Жиноятларим фош бўлишига учта омил сабаб бўлиши мумкинлигини ҳам инкор қилолмайман. Биринчиси: полиция Эдвард Ситон айбдорлигини жуда яхши билади. Шундай экан, улар унтасидан биттаси ўтмишда қотиллик қилмаганидан хабардор. Бундан эса, мантиққа қанчалар зид бўлмасин, Занжилар оролидаги қотилликларда бошқа кимдир эмас, айнан уша одам айбдорлиги келиб чиқади. Иккинчи омил санок шеърнинг еттинчи

бандида мужассам. Армстронг улимига қармоққа тушиб қолгани сабаб булган. Бошқача айтганда, Армстронг улими қандайдир алдов билан боғлиқлиги санок шеърда аниқ айтилган. Шунинг узиёқ калаванинг учи булиши мумкин. Ушанда атиги турт киши тирик қолганди. Туртта одамнинг ичида Армстронг фақат менгагина сүзсиз ишона олиши мутлақо аён. Ва ниҳоят, туртинчи омил соф рамзий аҳамиятга эга. Юзимдаги ажал намойиши. Ахир бу каллакесарлар тамғаси эмасми?

Ҳикоям охирлаб боряпти. Иқрорнома солинган шишани денгизга отгач, хонамга чиқиб, жойимга ётаман. Пенснега қора тасма боғлаб қуйилган. Лекин бу оддий тасма эмас, ингичка резинка. Пенснени тагимга қуяман. Резинканинг бир учини эшик дастасига, бошқа учини туппончага урайман, лекин бу унчалик ҳам ишончли усулмас. Тахминимга кура кейин шундай бўлади. Қулимни даструмол билан ураб, тепкини босаман. Румолча полга тушиб кетади. Резинкага боғланган туппонча эшик томон учиб кетади. Эшик дастасига урилгач, резинка ечилиб кетади ва пенснега осилиб қолади. Демак, ҳеч кимда шубҳа уйғотмайди. Полдаги даструмол эса ҳеч қандай шубҳага сабаб булмаслиги кундек равшан. Мени топишган маҳал бахтиқаро шерикларим кундалигида ёзилганидек бошимдан уқ еган ҳолда кроватда ётган буламан. Суд шифокорлари мурдаларимизни текширишга рўхсат олгунча улимим вақтини аниқлаш мумкин булмай қолади.

Довулдан сунг оролга одамлар сузиб келади. Лекин бу ерда фақат унта мурда-ю Занжилар оролининг ечилмаган жумбоғига дуч келишади.

Адабий-бадиий нашр

АГАТА КРИСТИ

10 ТА НЕГР БОЛАСИ

Мухаррир
Маъмура ҚУТЛИЕВА

Мусахҳиҳ
Мухаббат МЕНГНОРОВА

Бадиий муҳаррир
Уйғун СОЛИХОВ

Компьютерда саҳифаловчи
Феруза БОТИРОВА

Босишга 25.12.2013 йда рухсат этилди. Бичими 84x108 1\32.

Босма тобоғи 6,375. Шартли босма тобоғи 10,71.

Гарнитура «Optima Cyr+Uzb». Офсет қоғоз.

Адади 5000 нусха. Буюртма № 4.

Баҳоси келишилган нархда.

«Янги аср авлоди» НММда тайёрланди.

Лицензия рақами: AI N 198. 2011 йил 28.08 да берилган.

«Ёшлар матбуоти» босмахонасида босилди.

100113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кучаси, 60.

Мурожаат учун телефонлар:

Нашр бўлими – 278-36-89; Маркетинг бўлими – 128-78-43

факс - 273-00-14; web-сайтимиз: www.vangiasr.uz

интернет-дुकон: www.vangidavr.uz e-mail: info@vangiasr.uz

**“ЯНГИ АСР АВЛОДИ” НММ “КАМОЛОТ КУТУБХОНАСИ”
РУКНИДА ҚҲЙИДАГИ КИТОБЛАРНИ НАШРГА
ТАЙЁРЛАДИ:**

Марк Твен

“ТОМ СОЙЕРНИНГ БОШИДАН КЕЧИРГАНЛАРИ”

Бичими 84x108 1/32

288 бет

Юмшоқ муқова

Кирилл ва лотин ёзувларида.

Адиб мазкур асарида ёш, ута қизиққон ва шух, чигал тусиқлардан ҳам қийналмай ута оладиган, оғир ва мураккаб шароитларда ҳам узини тутта биладиган, ўддабурон бола Том Соьер ҳақида ҳикоя қилади.

Пауло Коэло

“АЛКИМЁГАР”

Бичими 84X108 1/32, 184 бет.

Юмшоқ муқова.

Ўз тақдиримиз ўз қўлимиздами? Мисни олтинга айлантирадиган Алкимёгар, ўмумбашар тили, тақдир тошлари аслида мавжудми? Орзулар, муҳаббат бу йўлда бизга ёрдам берадими ёки аксинча... Асар мана шулар ҳақида рамзий бир шаклда ҳикоя қилади.

Рашод Нури Гунтекин.

“ЧОЛИҚУШИ”

Бичими 84X108 1/32, 458 бет.

Қалин муқова.

Муҳаббат мавзусига бағишланган асарларни миллати ва динидан, ёшидан қатъи назар, барча бирдек севиб, кузига ёш олиб, қаҳрамони тақдирига узини ҳамдард қилиб ўқийди. Рашод Нури Гунтекиннинг машҳур “Чолиқуши” асарини ҳам худди шундай ҳиссиёт билан қўлга оласиз. Унда бу туйғу узининг бутун қудратини биргина ожиза – Чолиқуши тимсолида яққол гавдалантириб беради.

Рабиндранат Тагор.
“НУР ВА СОЯЛАР”
84x108 1/32, 256 бет.
Юмшоқ муқова.

Дунёда ҳар бир халқнинг адабиёт чуққисини забт этган, эл ардоқлаган улуғ сиймолари бор. Ҳинд миллатининг шундай фарзандларидан бири Рабиндранат Тагордир. У ўзининг уткир қалами билан миллатини уйғотиш, юртини ҳур ва озод кўриш учун курашади.

Эрнест Хемингуэй
«ЧОЛ ВА ДЕНГИЗ»
Бичими 84x108 1/32 444 бет.
Қалин муқова

Ушбу китобга дунё миқёсида машҳур адиб, «Нобель» мукофоти совриндори Э.Хемингуэйнинг энг сара асарлари киритилган. «Чол ва денгиз» қиссасида инсоннинг улуғлиги, ундаги ирода ва матонат, оқиллик ва азму қароридан ёғишмаслик узгача талқинда акс этган.

«Алвидо, қурол» романи эса қаҳрамонларнинг фикр-хаёллари, кечмишлари, урушнинг инсоният бошига солган мудҳиш кулфатлари ҳақида уйлашга, тинчликнинг қадрига етишга чорлайди.

Серқирра ижодкорнинг миллионлаб нусхаларда чоп этилган асарларини муталаа қилишга шошилиниг, азиз китобхон.

Жалолиддин Румий
«ИЧИНДАГИ ИЧИНДАДУР»
Бичими 84x108 1/32, 240 бет.
Юмшоқ муқова.

“Ичиндаги ичиндадур” Мавлоно Жалолиддин Румийнинг турли мажлисларда билдирган улуғ фикрларидан таркиб топган. Сиз ушбу рисолаи уқиб, инсон ва олам, онг ва борлиқ, инкор ва исбот, хаёл ва амал сингари фалсафий тушунчаларнинг асл моҳиятини англайсиз. Ва ҳамма нарса Ўзингизда, ҳамма нарса Ўзингиздан эканлигига яна бир бор иймон келтирасиз.

Абдулла Қодирий
“ЎТКАН КҮНЛАР”

Бичими 84x108 1/32, 442 бет.

Қалин муқова.

Кирилл ва латин ёзувларида.

Севги кимларни йиғлатиб, кимларни қулдирмаган дейсиз. Шарқ адабиётининг нодир асарларидан бири ҳисобланмиш мазкур асарда муҳаббат ўзгача, такрорланмас бадиий талқин қилинади. Шунингдек, ватанпарварлик, чақимчилик, андиша, хотинбозлик, муомала, беҳаёлик сингари мавзулар ҳам қаламга олинади. Мўтолаага шошилинг.

Алишер Навоий
«ХАМСА»

84x108 1/32. 432 бет.

Қалин муқова.

Мазкур китобда Алишер Навоий «Хамса»сидаги барча достонларнинг мазмуни баён қилинган. Уларда шоир томонидан тасвирланган турли воқеа-ҳодисалар акс эттирилган, фақат кириш қисмлари, мўъридан чузилиб кетган манзаралар, монологлар бир оз қисқартирилган. Ушбу Навоий достонларининг насрий талқинини уқиб чиқиб аллома шоиримизнинг туркий шеърятнинг гултожи ҳисобланмиш «Хамса» шеърий достонларини англаб олишингизга ёрдам беради, деб уйлаймиз.

Чулпон
“КЕЧА ВА КҮНДУЗ”

Бичими 84x108 1/32, 332 бет.

Қалин муқова.

Кирилл ва латин ёзувларида.

Абдулҳамид Сулаймон Чулпоннинг “Кеча ва кундуз” романи яратилганига қарийб 80 йил бўлса-да, у ҳамон қўлдан-қўлга утиб келмоқда. Мазкур асар икки қисмдан иборат бўлиб, дастлабкиси – “Кеча” деб номлангани қўлингиздаги китобда акс этади. “Бүгүн” деб аталган иккинчи қисми ҳақида эса маълумотлар йўқ.

Китобда ўзбекларга хос андиша, ҳиммат, иффат ва соддалик каби фазилатлар билан бирга хотинбозлик, худбинлик ва мол-мулк орттириш йўлидаги иллатлар ҳам ўз инъикосини топган. Бу каби сифатлар ва иллатлар китобхонни чуқур мушоҳада юритишга ундайди.

Чўлпон дунёси, унинг олами, ижодидаги нафислик ва сержило-лик сиз, азизларга манзур бўлади, деган умиддамиз.

Мирзакалон Исмоилий.

“ҚИЗЛАР ДАФТАРИГА”

84x108 1/32, 172 бет.

Юмшоқ муқова.

Ушбу китоб ўз даврида қўлма-қўл бўлиб кетган. Унда бувининг набира-кизига, шу орқали унинг дўғоналарига ҳаёт сабоқлари – муҳаббат, вафо, бурч ва садоқат, ҳалоллик, тўғрилиқ хусусидаги ўғитлари ўз аксини топган. Шу билан бирга эгриликнинг оқибатлари, оиладаги келинлик вазифалари, фарзанд тарбиясидаги нозик жиҳатлар баён этилади. Китоб мутолааси балоғат ёшидаги ҳар қандай қиз калбидаги яширин сўроқларга, юрак тубида асраган, кимдандир сурашга ийманаётган саволларига жавоб бўлади.

Мазкур тўхфа турмуш қуриш арафасида турган қизларимизга, ёш келинларимизга мустаҳкам оила бекаси бўлишларида ҳисса қўшади, деган умиддамиз.

Миркарим Осим

«ТҶМАРИС»

Бичими 84x108 1/32 140 бет.

Юмшоқ муқова.

Аждодларимизнинг босқинчиларга қарши мардонавор курашлари бир неча минг йиллар олдин Мағриб ва Машриқда афсоналарга айланган, улар ҳақида қўплаб асарлар ёзилган. Ушбу китобда Миркарим Осимнинг мазкур мавзуга оид энг сара асарлари жамланди.

Азиз китобхон, Ватанни севган, форслардан уни ҳимоя қилган, тинчлигига посбон бўлган массагетлар подшо-ҳокимаси Тумарис, чўпон Широқ, муғулларга қарши курашган енгилмас баҳодир Темури Малик жасоратидан ҳикоя қилувчи қиссалар мутолаасига шошилинг.

Ғафур Ғулом
«ШҮМ БОЛА»

Бичими 84x108 1/32, 164 бет.

Кирилл ва латин ёзувларида.

Юмшоқ муқова.

“Дандон сопли пичоқ”дан бошланиб, чувалашиб кетган гапни бойнинг кизи Адолнинг уғил туғиб бергани”га бориб улаб “иннанкеийн”чи, улгудек инжиқ, зикна, эзма Сарибойни мого қилган Шум боланинг бир-биридан қизиқ саргузаштларидан хабардор бўлишни хоҳласангиз китоб муталаасига шошилинг.

Худойберди Тухтабоев
«САРИҚ ДЕВНИ МИНИБ»

Бичими 84x108 1/32, 544 бет.

Қалин муқова.

“Сарик девни миниб” китоби севимли адибимизнинг икки китобининг гулламидан иборат. “Сарик девни миниб” ва “Сарик девнинг ўлими” саргузашт романлари болалар ҳаётидан олиб ёзилган бўлиб, уларнинг севимли китобларидандир. Бу асарда орзу-хаваста эланиган чинакам иул ҳалол меҳнат, яхши ҳулақ-олаб ва қунт билан ўқишда эканлиги таъкидланади.

Шукур Холмирзаев
«УН САККИЗГА КИРМАГАН КИМ БОР»

Бичими 84x108 1/32, 284 бет.

Қалин муқова.

Мазкур китобга Ўзбекистон Халқ ёзувчиси, иқтидорли адиб Шукур Холмирзаевнинг энг сара қисалари ва ҳикоялари киритилди. Уларда севги-муҳаббатнинг узгача талқини, ошиқлик ва ожизлик, матонат ва разолат, инсон маънавияти билан боғлиқ бўлган ижтимоий ва ахлоқий масалалар баён этилади.

Алишер Навоий
«ҒАЗАЛ ҒУЛЗОРИДАН 100 ОТАШИН ҒУЛ»
84x108 1/32 120 бет. Юмшоқ муқова.

Қўлингиздаги китобчада мутафаккир шоир Алишер Навоийнинг «Хазоиин ул-маоний» китобидаги «Ғаройиб ус-сиғар» девонидан урин олган дастлабки 100 ғазалнинг насрий баёни урин олган. Гарчи бу хил ифода усули билан шоир қаламига мансуб бадий

дурдоналарнинг ғоявий-бадий нафосатини акс эттириш имконияти бўлмаса ҳам, бу асар газаллар мазмунини чуқурроқ англаб олишингизга маълум даражада ёрдам беради, деб умид қиламиз.

Вильям Шекспир

«ДРАМАЛАР»

Инглиз тилидан Фаррух АТАЕВ таржимаси

Бичими 84x108 1/32, 84 бет.

Юмшоқ муқова.

Ҳар бир халқнинг маънавияти узга халқлар адабиёти, санъатидан баҳраманд бўлиш орқали қувватланиб боради. Бу борада эса бадий таржиманинг аҳамияти беқиёсдир.

Уқувчи Шекспирнинг шеърий услубдаги драмаларининг насрий услубда содда ва лунда эканлигига гувоҳ бўлади ва қисқа фурсат ичида Шекспир маҳоратидан баҳраманд бўлади.

Китобга «Юлий Цезарь», «Макбет», «Қирол Лир», «Бурон» каби машҳур асарлар киритилган.

Драмаларда тирикликнинг устунлиги – яхшилик, меҳр-оқибат, ишонч, одамийлик, вафо, муҳаббат эканлиги ўз аксини топган.

Жюл Верн

“ЎН БЕШ Ёшли КАПИТАН”

Латин алифбосида

Бичими 84x108 1/32, 356 бет.

Юмшоқ муқова.

Асрлар оша қўлдан кўймай ўқиб келинаётган мазкур асарда ўн беш ёшли капитан - Дик Сенднинг бир-биридан қизиқарли саргузаштлари қаламга олинади.

Жумладан, Жанубий Африкада кечган хунрезликлар, қўллар савдоси билан боғлиқ аянчли воқеалар, турли хавф-хатарларга қолган капитан Дик ва саёҳатчи дўстлари – хизматчиси Геркулес, миссис Уэлдон ва унинг кичик ўғли Жек, хаёлпараст олим Бенедикт тоғанинг бошидан кечирганлари сизни бефарқ қолдирмайди, деган умиддамиз.

Ҳинд эпоси

“КАЛИЛА ВА ДИМНА”

84x108 1/32. 246 бет.

Қалин муқова.

Бу асар, неча асрларки, ҳикмат ва масаллар бобида муносиб урин эгаллаб келмоқда. Халқ ҳаёти, дарди, аҳди донишлар улугвор-

лиги, ҳозиржавоблик, донолик акс этгани учун ҳам “Калила ва Димна” таъриф ва тавсифга эга. Ундаги масаллар, ҳикматлар мағзи инсонийлик, олижанобликни улуғлайди. Тарбиявий аҳамияти жиҳатидан ҳам ушбу бебаҳо асар бугун-да ўз қийматини йўқотмаган. Ўқинг, ўқинг донолар оламида булинг.

Анвар Обиджон
«МЕШПОАВОН БИЛАН ПАШШАВОЙ»
84x108 1/32 424 бет.
Юмшоқ муқова

Агар киши эл-юртини, лоақал ўз туғишганларини юрак-юрақдан яхши кура олса, уларни деб катта қаҳрамонликлар курсатиш бемаъл қулидан келади.

Ўзбекистон халқ шоири Анвар Обиджоннинг халқ достонлари оҳангида битилган қувноқ қиссаси замирида шу маъно бор. Унда ёвуз Сепкилшоҳнинг аскарлари шаҳару қишлоқларни талаб, қулар каторида Мешполвоннинг ярадор дадаси ва кузлари кийикникидек чиройли онасини ҳам қул қилиб ҳайдаб кетади. Бундан хурлиги келган бола кунлардан бир куни ўқловни найза, қозонқопқоқни қалқон, даскаллани қилич қилиб, ота-онасини қутқариш учун чулоқ хачирда жангга жунайдн...

Пашшавои воқеасига келсак, буни ўқиётиб, тамоман бошқа бир оламга кириб қоласиз.